

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**2000 YILI SONRASI TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE SOSYAL
POLİTİKA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Beyza Nur YÜCEL

Danışman

Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ

Ağustos-2017
Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**2000 YILI SONRASI TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE SOSYAL
POLİTİKA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Beyza Nur YÜCEL

Danışman

Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ

Ağustos-2017
Kırıkkale

KABUL-ONAY

Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ danışmanlığında Beyza Nur YÜCEL tarafından hazırlanan “2000 YILI SONRASI TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE SOSYAL POLİTİKA” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2017

Unvan, Adı ve Soyadı (Başkan)

Doç. Dr. Coşkun TAŞTAN

Unvan, Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Sıtkı YILDIR

Unvan, Adı ve Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Mevher YÜKSEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2017

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Politika adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakça gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

04/08/2017

Beyza Nur YÜCEL

ÖN SÖZ

Tez çalışmamda hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, çalışmam konusunda sürekli motive ve teşvik eden, her zaman yol gösteren, büyük bir sabırla bildiklerini aktaran, tez çalışmamın her aşamasına katkı sağlayan değerli danışmanım Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte beni motive eden ve çalışmama destek veren aileme teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Yücel, Beyza Nur, “2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Politika” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2017.

Bu araştırma 2000 yılı sonrası Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla ilgili sosyal politikaları incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla TÜİK tarafından yayınlanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”, “Yoksulluk Çalışması”, “Sosyal Koruma İstatistikleri” ve yoksullukla mücadelede sosyal yardım hizmeti veren kamu kurum ve kuruluşlarının bu alandaki faaliyetleri incelenmiştir.

Yapılan çalışmada incelenen veriler neticesinde Türkiye’de yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan politikaların başarılı olduğu, 2000 ve 2015 yılı verileri karşılaştırıldığında gelir dağılımında iyileşmenin, yoksulluk verilerinde ise olumlu bir azalmanın yaşandığı ve sosyal koruma kapsamındaki kişi sayısında artış yaşandığı tespit edilmiştir. Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardımların önemli bir yer tuttuğu değerlendirilmiştir. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarındaki sosyal yardım programlarının büyük bir kısmının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde toplandığı bunun yanı sıra Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün, Milli Eğitim Bakanlığının, Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumunun ve Belediyelerin de sosyal yardım hizmetinde bulunduğu, yoksullukla mücadele kapsamında bu kurumlar tarafından çeşitli sosyal yardım programlarının geliştirildiği ve bu yardım programlarının yoksullukla mücadelede etkin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Politika, Sosyal Yardım, Sosyal Koruma, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

ABSTRACT

Yücel, Beyza Nur, "Poverty and Social Policy in Post-Year 2000 Turkey", Master Thesis, Kırıkkale, 2017.

This research was carried out to investigate social policies related to poverty and poverty in Turkey after 2000. For this purpose, the activities of the institutions and organizations that provide social assistance services for poverty alleviation and the "Income and Living Conditions Survey", "Poverty Study", "Social Protection Statistics" published by TÜİK were examined.

As a result of the data analyzed in the study, it was determined that the policies applied in the struggle against poverty in Turkey were successful and that the income distribution improved when there was a positive decrease in poverty data and the number of people in social protection increased. Social assistance in combating poverty in Turkey is considered to have an important place. In addition, most of the social assistance programs of public institutions and organizations are collected within the Ministry of Family and Social Policy, as well as the social services provided by the Directorate General of Foundations , Ministry of National Education, Higher Education Student Loans and Dormitories Institution and Municipalities, Help programs have been developed and these aid programs have been effective in combating poverty.

Keywords: Poverty, Social Policy, Social Assistance, Social Protection, Ministry of Family and Social Policy.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Azgelişmiş Ülkeler
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ESSPROS	: The European System of Integrated Social Protection Statistics
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
K.K.T.C	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KASDEP	: Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development
ÖSYM	: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

TBGE	: Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	: United Nations Development Programme
UNICEF	: United Nations International Children Emergency Fund
VGM	: Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü
WB	: World Bank
WTO	: World Trade Organization
Yurtkur	: Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu

TABLULAR

Tablo 1. Bileşik Yoksulluk Endeksleri: Tanımlar	20
Tablo 2. Yoksulluğu Belirleyen Temel Faktörler	31
Tablo 3. Aile Tipine Göre Yoksulluk Oranları	37
Tablo 4. Eğitim Durumuna göre İşgücü Durumu	38
Tablo 5. Yakın Geçmişte ve Günümüzde Sosyal Politikalara Yeni Yön ve Biçimler Kazandıran Başlıca Olay ve Oluşumlar.....	64
Tablo 6. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2006-2015	80
Tablo 7. Tablo 7: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı, 2006-2015	81
Tablo 8. Satınalma Gücü Paritesi (SGP) Kullanılarak Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2006-2015 Türkiye.....	83
Tablo 9: Cari Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, 2007-2015	84
Tablo 10. Tablo 10: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı, 2000-2015.....	87
Tablo 11. Sosyal Koruma Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı, 2000-2015.....	88
Tablo 12. Sosyal Koruma Kapsamında Maaş Alan Kişi Sayıları, 2014,2015	89
Tablo 13. Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH'ye Oranı, 2014, 2015.....	90
Tablo 14. Gıda Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı	100
Tablo 15. Barınma Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı	100
Tablo 16. 2016 yılında İllere Göre Teslimi Gerçekleşen Konut Sayısı	101

Tablo 17. Yakacak Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	101
Tablo 18. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımların Yıllara Göre Dağılımı ..	102
Tablo 19. Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı	102
Tablo 20. Doğum Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	103
Tablo 21. Öksüz ve Yetim Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	103
Tablo 22. Muhtaç Asker Çocuğu Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	103
Tablo 23. Eğitim Materyali Yardımının Yıllara Göre Dağılımı.....	104
Tablo 24. 2016 Yılı şartlı Eğitim Yardımları	104
Tablo 25. Şartlı Eğitim Yardımının Yıllara Göre Dağılımı	105
Tablo 26. Öğle Yemeği Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı	105
Tablo 27. Ücretsiz Ders Kitabı Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı	106
Tablo 28. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması İçin Aktarılan Kaynağın Yıllara Göre Dağılımı	107
Tablo 29. Desteklenen Projelerin Yıllara Göre Dağılımı	107
Tablo 30. 2016 Yılı şartlı Sağlık Yardımları.....	108
Tablo 31. Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuk.....	108
Tablo 32. Şartlı Sağlık Yardımı-Kadın	108
Tablo 33. Aşevlerine Aktarılan Kaynağın Yıllara Göre Dağılımı	110
Tablo 34. Terör Zararı Kapsamında yapılan Yardımlar	110
Tablo 35. 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklar	111
Tablo 36. 2016 Yılında Proje Türlerine Göre Kabul Edilen ve Reddedilen Proje Sayıları.....	113

Tablo 37. Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım (2015-2016).....116

Tablo 38. Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım
Harcamaları124

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	IV
TABLolar	VI
İÇİNDEKİLER	XI

GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE YOKSULLUK

1. 1.Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Türleri	8
1.1.1. Yoksulluk Kavramı	8
1.1.2. Mutlak Yoksulluk	10
1.1.3. Görelî Yoksulluk	11
1.1.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk.....	13
1.1.5. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk.....	14
1.1.6. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk.....	15
1.2. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	16
1.2.1.Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi	16
1.2.2.Alınması Gereken Kalori Miktarı Yaklaşımı	17
1.2.3.Temel Gereksinimler Yaklaşımı.....	18
1.2.4. Yoksulluk Sınırının Bulunmasında Gıda Oranı Yöntemi.....	18
1.2.5.Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı	18
1.2.6.Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi.....	19
1.2. 7. Bileşik Yoksulluk Göstergeleri.....	19

1.3. Yoksulluğun Ölçütleri.....	23
1.3.1. Kafa Sayısı Endeksi (Head Count)	23
1.3.2. Yoksulluk Açığı Oranı (Poverty Gap)	24
1.3.3. Gini Katsayısı	24
1.3.4. Sen Endeksi	25
1.3.5. FGT Endeksi.....	25
1.4 Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar	26
1.4.1. Klasik Liberal Yaklaşım.....	26
1.4.2. Sosyal Liberalizm Yaklaşımı.....	27
1.4.3. Neoliberal Yaklaşım	27
1.4.4. Marksist Yaklaşım	28
1.5. Yoksulluğa Neden Olan Faktörler	30
1.5.1. Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	30
1.5.2. Sosyal Dışlanma	33
1.5.3. Demografik Unsurlar	36
1.5.3.1. Nüfus Baskısı	36
1.5.3.2. Hanehalkı Özellikleri	36
1.5.3.3. Eğitim Durumu	37
1.5.3.4. Göç	39
1.5.4. İşgücü Piyasaları	40
1.5.5. Dışsal Etmenler	41
1.5.5.1. Şoklar	41
1.5.5.2. Ayrımcılık	41
1.5.5.3. Yerleşim Yeri	42
1.5.6. Küreselleşme ve Yoksulluk	44

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA

2.1. Sosyal Politika Kavramı	47
2.1.1. Sosyal Politika Tanımı	47
2.1.2 Sosyal Politika Hedefleri	49
2.1.3. Sosyal Koruma	50
2.2. Dünyada Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi	52
2.2.1. Sanayi Öncesi Dönem	52
2.2.2. Sanayileşme Dönemi	53
2.2.3. Sosyal Protesto ve Muhalefet Hareketleri	57
2.2.4. Refah Devleti	58
2.2.5. Refah Devleti Krizi	61
2.3. Türkiye’de Sosyal Politikanın Gelişimi	65
2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	65
2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem	67
2.3.2.1. 1923-1945 Dönemi	67
2.3.2.2. 1945-1960 Dönemi	70
2.3.2.3. 1960-1980 Dönemi	72
2.3.2.4. 1980 Sonrası Dönem	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000 YILI SONRASI TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE SOSYAL POLİTİKA

3.1. Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	77
3.2. Türkiye’de Sosyal Politika ve Yoksullukla Mücadele.....	85

3.2.1. Sosyal Koruma	86
3.2.2. 2000 Yılından Sonra Kalkınma Planlarında Yoksullukla Mücadele.....	90
3.2.2.1. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yoksullukla Mücadele.....	90
3.2.2.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda Yoksullukla Mücadele.....	93
3.2.2.3. Onuncu Kalkınma Planı'nda Yoksullukla Mücadele	96
3.2.3 Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşları ve Yardım Programları	99
3.2.3.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	99
3.2.3.1.1. Aile Yardımları.....	99
3.2.3.1.2. Eğitim Yardımları.....	104
3.2.3.1.3. Sağlık Yardımları	107
3.2.3.1.4. Özel Amaçlı Yardımlar	109
3.2.3.1.5. Yaşlı ve Engelli Yardımları.....	111
3.2.3.1.6. Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları.....	112
3.2.3.2. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	117
3.2.3.2.1. İmaretler	117
3.2.3.2.2. Muhtaç Aylığı	118
3.2.3.2.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Burs Hizmeti.....	118
3.2.3.2.4. Yabancı Uyruklu Fakir ve Garip Hastaların Tedavi Ettirilmesi	119
3.2.3.3. Mili Eğitim Bakanlığı	120
3.2.3.4. Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu	121
3.2.3.5. Belediyeler	123
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	133

GİRİŞ

Yoksulluğun üzerinde uzlaşmaya varılan bir tanımı bulunmamaktadır. Yoksullukla ilgili yapılan tanımlara bakıldığında yoksulluğun farklı boyutlarını yansıttığı görülmektedir. Hemen hemen her dönemde var olan yoksulluk olgusu günümüzde dünyanın en önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Yoksulluk sadece gelişmekte olan ülkelerin değil gelişmiş ülkelerinde en önemli sorunlarından birdir. Günümüzde yaşanan yoksullukla eski dönemlerde yaşanan yoksulluk ise aynı değildir. Günümüzde üretimin eskiye nazaran kıyaslanamayacak oranda gelişmiş olmasına rağmen yoksullukta bir o kadar artmıştır.

Yoksulluk tarihsel süreç içinde hemen hemen her dönemde var olmuştur. Fakat bugünkü anlamda yoksulluğun oluşmasında birçok faktör birlikte etki yaratmıştır. Geçmiş dönemde yoksulluk daha çok doğal afetler, iklim şartları gibi nedenler sonucunda meydana gelirken günümüzde ise küreselleşme, kapitalizm, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler yoksulluğun oluşmasında etkili olmuştur. Hatta yoksulluğu günümüzde kalıcı ve içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte tarımda makine kullanımının yaygınlaşması sonucu işsiz kalan insanlar, sanayinin gelişmiş olduğu kent merkezlerine itilmiştir. Burada işçiler başka alternatiflerinin olmaması nedeniyle ağır şartlarda, uzun çalışma süreleri ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmışlardır. İşçilerin içinde bulunduğu bu durum yaşam koşullarına da yansımış ve yoksulluğun seyrini değiştirmiştir. Bu nedenle yoksulluğun görünür hale gelmesi açısından sanayi dönemi ve teknolojik gelişmeler önemlidir. Ayrıca kapitalizmin kar mantığı ve küreselleşme de yoksulluğun görünür hale gelmesi açısından önemlidir. Küreselleşmeyle birlikte üretim işçi ücretlerinin daha düşük olduğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Bu durum gelişmiş ülkelerde işsizliği artırırken gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde ise yoksulluğu kronikleştirmiştir.

Günümüzde yaşanan gelişmeler yoksulluğu artırıcı etki yaratırken her yerde aynı derecede yoksulluğun yaşandığı ise söylenemez. Yoksulluk bazı bölgelerde açlıkla mücadele anlamına gelirken bazı bölgelerde ise belli bir yaşam standartlarına ulaşamama anlamı taşımaktadır. Yaşanan yoksulluk ülkelerin sosyo-ekonomik durumlara göre değişebilmektedir. Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için benimsen farklı yoksulluk sınırları bu duruma örneklerdir.

Günümüzde yoksulluğun farklı boyutlarda yaşanması neticesinde bir toplumda ya da ülkede yoksul olarak görülmeyen bir kişi başka bir toplumda ya da ülkede yoksul olarak görülebilmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin bugün büyük çoğunluğu minimum gıda harcama düzeyi olarak bilinen mutlak yoksulluğun üstesinden gelerek toplumun geneline göre belli bir düzeyin altında gelire sahip olma durumu olan göreceli yoksulluğa odaklandığı görülürken gelişmekte olan ülkelerin ise yoksullukla mücadelede mutlak yoksulluğun azaltılmasına odaklandığı görülmektedir. Bu durum zaman içinde yoksulluğa bakış açısında yaşanan değişimi de göstermektedir. Yoksullukla mücadele de ilk olarak mutlak yoksulluk kıstas olarak alınırken günümüzde yoksulluğun farklı boyutlarını yansıtan göreceli, insani yoksulluk gibi yoksulluğun farkı açılardan yaklaşan yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Yani günümüzde yoksulluk sadece gıda gereksinimlerini karşılamaya yetecek gelirden yoksun olma anlamı taşımamaktadır.

Yoksulluğun zaman içinde değişen göstergeleri, yoksulluk çalışmalarına da yansımıştır. Yoksulluğun ölçülmesinde tek boyutlu yani gelir odaklı yaklaşımlardan çok boyutlu yaklaşımlara doğru bir gelişme yaşanmıştır. Günümüzde yoksulluk sadece hayatta kalabilecek kadar gelire sahip olmama durumu olarak değil daha çok bazı yaşam standartlarını sağlayamama durumu olarak görülmektedir. Yani insanların hayatlarını devam ettirebilecek kadar gelire sahip olması onların yoksul olmadığı anlamına gelmemektedir.

Dünyada yoksulluğun ve yoksulların sayısının gün geçtikçe artması yoksulluğu dünyanın en önemli sorunlarından biri hale getirmiştir. Yoksulluğun dünyanın en önemli sorunlarından biri haline gelmesi ise bu alanda yapılan akademik çalışmaları ve araştırmaları artırmıştır. Bu akademik çalışmalar genelde yoksulluğun ne olduğu, nasıl tanımlanacağı, kimlerin yoksul olduğu, yoksulluğun nasıl ortaya çıktığı, hangi durumların yoksulluğa neden olduğu, yoksulluğun nasıl ölçüleceği ve ölçütlerinin ne olduğu sorularına cevap aramıştır. Ayrıca bu çalışmalar da yoksulluğun nasıl önleneceğine dair görüşler ve önerilerde bulunmaktadır.

Genel olarak yoksullukla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında yoksulluğun subjektif olması nedeniyle üzerinde uzlaşmaya varılan bir tanımla yapılamamıştır. Yoksulluğun daha çok kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk, mutlak yoksulluk-göreceli yoksulluk, objektif yoksulluk-sübjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu- insani yoksulluk

gibi ayrı tanımları yapılmıştır. Yapılan bu tanımlar yoksulluğa farklı boyutlardan yaklaşmakta ve yoksulluğun farklı boyutlarını yansıtmaktadır.

Yapılan çalışmalarda yoksulluğun refah devletlerinin kapsayıcı sosyal güvenlik ağının neoliberal politikalarla birlikte zayıflaması sonucu artığı görüşü hakimdir. Yoksulluğun artmasıyla birlikte hem dünyada hem de ülkemizde Birleşmiş Milletler, OECD gibi kuruluşların yoksulluk ilgili çalışmalarına hız verdiği görülmektedir. Yoksullukla ilgili önemli gelişmelerden biri de 2000 yılında kabul edilen Binyıl Kalkınma hedefleridir. Bu hedef doğrultusunda 21. yüzyıl içinde aşırı yoksulluğa ve açlığa son vermek amaçlanmıştır. Tüm bu gelişmeler dünyada üretim artışına rağmen yoksulluğun azalmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren benimsenmeye başlayan neoliberal politikalarla birlikte gelir dağılımındaki dengesizliğin artması yoksulluğun daha fazla görünür hale getirmiştir. Gelir farklılıkları son dönemlerde hem ülkeler arasında hem de ülkeler içinde kapanmayacak boyutlara ulaşmıştır.

Yoksulluğun artması ve kalıcı hale gelmesi yoksullukla mücadele anlayışını da değişime uğramıştır. Geleneksel dayanışmanın yoksullukla mücadelede etkinliği bu süreç içinde zayıflamıştır. Geleneksel dayanışmanın yoksullukla mücadelede etkisinin zayıflaması devletin koruyuculuğuna duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Bu durum ise yoksullukla mücadelede sosyal politikaları gündeme getirmiştir. Yoksullukla mücadele de genel olarak doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yaklaşımın benimsediği görülmektedir. Doğrudan yoksullukla mücadele yaklaşımda kapsamlı sosyal güvenlik ağı öngörülmekte iken dolaylı yaklaşımda ise ekonomik büyüme sağlanarak ve işsizlik azaltılarak yoksullukla mücadele amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda ülkelerin yoksullukla mücadele politikaları geliştirdikleri ve uyguladıkları görülmektedir. Yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme ile yoksulluğu azaltma stratejisinde önemli olan nokta gelir dağılımının yoksulların lehine olmasıdır. Tersine durumda yoksulluk azalmadığı gibi daha derinleşebilmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında çalışmalar yapan uluslararası kuruluşlar son dönemde yayınladıkları raporlarda yoksullukla mücadele çalışmalarını sonucunda aşırı yoksulluğun azaltılması konusunda olumlu gelişmelerin yaşandığının fakat yoksulluğun hala büyük bir çoğunluk için sorun olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca

yine son dönemlerde yayınlanan raporlar da gelir farklılıklarının azalmadığı dünya gelirinin büyük bir kısmının belli bir azınlığın elinde olduğu ve geri kalan büyük çoğunluğun dünya gelirinin az bir kısmına sahip olduğu belirtilmektedir.

Dünyada yoksulluk çalışmalarına paralel olarak ülkemizde de 1980'lerden itibaren yoksulluk çalışmaları artmıştır. Türkiye'de yoksullukla mücadeleye ilişkin politikalar ise özellikle 1990'lı yılların ortasından itibaren önem kazanmıştır. Yedinci, Sekizinci ve Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planlarında gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kalıcı olarak azaltmak ve mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ortaya konulmasından sonra ise Türkiye'nin yoksullukla mücadele çabaları hız kazanmıştır (DPT, 2010:14). Kalkınma planlarında genel olarak yoksullukla mücadele de yoksulların yaşam seviyelerinin yükseltilmesi, yoksulluk kültürünün oluşmasının ve yoksulluğun ortaya çıkmasının önlenmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Ülkemizdeki yoksullukla mücadele politikalarına baktığımızda; Osmanlı devletinde yoksulluk mücadelede toplumsal dayanışmanın, vakıfların ve loncaların etkili olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise yoksulluk ülkenin genel durumunu yansıtmaktadır. Bu nedenle yoksullukla mücadele kalkınma olarak algılanmıştır.

Ülkemizde yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar ise genel olarak 1980'li yıllarda oluşturulmaya başlanmıştır. Fakat bu yıllarda yoksullukla mücadelede kapsamında yaygın ve etkin sosyal politikaların olduğunu söylemek zordur. 1990'lı yıllar ise Türkiye'de yoksulluğun derinleştiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kırsal alandan kentlere yaşanan göçler, ekonomik kriz gibi nedenler yoksulluğun derinleşmesine neden olmuştur. Yoksulluğun artması ve derinleşmesi ise yoksulluğun önlenmesi ve yoksullukla mücadele politikalarının gündemdeki önemini artırmıştır.

Çalışma konusu olarak yoksulluk ve sosyal politikanın seçilmesi yoksulluğun dünyanın en önemli sorunlardan bir olmasından kaynaklanmaktadır. Sanayi devrimi ile işçilerin içine düştüğü duruma insancıl çözüm arama neticesinde ortaya çıkan sosyal politika süreç içinde toplumsal bütünleşmeyi ve sosyal korumayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyal politika yoksullukla mücadele

kapsamında etkin rol oynamaya başlamıştır. Yoksullukla mücadeleye tarihsel olarak bakıldığında farklı dönemlerde farklı uygulamaların olduğu görülse de günümüzdeki anlamda yoksullukla mücadelede sosyal politika 18. yüzyıldan itibaren gelişme göstermiştir.

Yaşanan yoksulluğun boyutu, kalıcılığı uygulanan sosyal politikalar ile doğrudan ilgilidir. Yoksulluk çalışmalarında yoksulluğun önlenmesi ve kalıcı olarak azaltılması için ne yapılabilir? sorusu neticesinde gündeme gelen sosyal politikanın genel amacına uygun olarak çeşitli risklere açık durumlara yönelik, çeşitli önlemler almaya ve yoksullukla mücadelede etkin olabilecek yöntemler geliştirmeye itmiştir. Yoksulluğun önlenmesi, kalıcı olarak azaltılması ya da yoksulların refah seviyelerinin yükseltilmesinde bu nedenle sosyal politika önemlidir.

Çalışmada yoksulluk ve sosyal politika Türkiye'de 2000 yılı sonrası olarak sınırlandırılmıştır. Özellikle bu alanda ülkemizin içinde bulunduğu durum analiz edilmeye çalışılmıştır. Yoksulluğun ülkemizde hangi boyutlarda yaşandığı, bu alanda hangi çalışmalar yapıldığı, uygulanan sosyal politikaların yoksullukla mücadelede ne kadar etkili olduğu yine bu alanda yapılan çalışmalar neticesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yoksullukla mücadelede etkili olan kurumların raporları faaliyetleri ise bu amaç doğrultusunda incelenmiştir.

Çalışma ile 2000 yıllı sonrası ülkemizde yoksulluğun nasıl bir süreç izlediği, yoksulluğu yansıtan verilerde nasıl bir değişimin yaşandığı, yoksullukla ilgili ülke hedeflerinin neler olduğu, sosyal korumanın nasıl bir seyir izlediği ve kamu kurumları tarafından verilen sosyal yardımların süreç içindeki gelişiminin nasıl olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile ülkemizdeki yoksulluk analizlerine ve yoksullukla mücadele politikalarına katkı sağlana bilineceği umulmaktadır.

Çalışmanın 2000 yılı sonrası olarak sınırlandırılmasının nedenlerinden biri bu tarihten itibaren ülkemizde yoksulluğu yansıtan düzenli araştırmaların yapılmasından kaynaklanmaktadır. TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren düzenli olarak gelir dağılımı araştırması yapılmış ve yayınlanmıştır. 2000 yılından önce yapılan çalışmalarda yöntem açısından farklılıklarda bulunmaktadır. Ayrıca yoksullukla mücadele yöntemlerinin 2000 yılından itibaren daha fazla önem kazandığı yapılan çalışmalardan görülmektedir. Yoksulluğu kalıcı olarak azaltacak, mutlak yoksulluğu

ortadan kaldıracak, yoksulluğu ve yoksulluk kültürünü önleyici çeşitli sosyal politikaların özellikle 2000 yılından itibaren hız kazanmış olması çalışmanın 2000 yılı sonrası olarak sınırlandırılmasında etkili olmuştur.

Bu çalışmada ülkemizde son dönemlerde özellikle 2000 yılı sonrası yoksulluk ve sosyal politika incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2000 yılından itibaren ülkemizde yoksulluğu yansıtan veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yine bu süreç içinde ülkenin kalkınma planlarında bu alanda nelerin hedeflendiği, hedeflerde zaman içinde nasıl değişimin yaşandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yoksullukla mücadele de etkili olan sosyal yardımların hangi kamu kurumları tarafından verildiği ve ne tür yardım programlarının uygulandığı araştırılmıştır. Bu yardım programlarında zaman içinde meydana gelen yardım miktarlarındaki değişme ve yardım türlerindeki çeşitlenme belirlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde kavramsal çerçevede yoksulluk konusu ele alınacaktır ve genel olarak bu bölümde yoksullukla ilgili teorik çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Yoksulluğun ne olduğu, yoksulluk türlerinin neler olduğu, yoksulluğun nasıl ortaya çıktığı, yoksulluğun nasıl ölçüleceği, yoksulluğun ölçütlerinin ne olduğu, yoksulluk sorununa nasıl yaklaşıldığı, küreselleşme ile yoksulluk arasında bağın ne olduğu sorularına literatür taraması yapılarak cevap aranacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde yoksullukla doğrudan ilgili olan sosyal politika konusu ele alınacaktır. Bu konuyla ilgili ilk olarak sosyal politikanın tanımına, hedeflerinin neler olduğuna ve son dönemlerde yoksullukla mücadelede önem kazanan sosyal koruma başlığına yer verilecektir. Geçmişten günümüze sosyal politika alanında yaşanan gelişmeleri görebilmek için sosyal politikanın dünyadaki ve Türkiye'deki gelişim süreci üzerinde durulacaktır. Dünyada sosyal politikanın gelişimi incelenirken sosyal politika konusunda yaşanan dönemsel farklılıklar dikkate alınarak sanayi öncesi dönem, sanayileşme dönemi, sosyal protesto ve muhalefet hareketleri, refah devleti ve refah devleti krizi başlıkları oluşturulmuştur ve konu bu başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır. Türkiye'de sosyal politikanın gelişimi aynı mantıkla oluşturulmuş olup, ilk olarak Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem olarak ikiye ayrılmış ve Cumhuriyet sonrası dönem kendi

içinde 1923-1945 dönemi, 1945-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem olmak üzere dört alt başlığa ayrılarak ele alınacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise 2000 yılı sonrası Türkiye’de yoksulluk ve sosyal politika alanındaki gelişmeler üzerinde durulacaktır. Bu kapsamında Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk, Türkiye’de sosyal politika ve yoksullukla mücadele başlıkları oluşturulmuştur. Konu bu başlıklar altında ele alınacaktır. Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk başlığında TÜİK verilerinden yararlanılacaktır. Türkiye’de sosyal politika ve yoksulluk mücadele başlığında ise TÜİK tarafında yayınlanan sosyal koruma verilerine yer verilecek ve 2000 yılından sonra kalkınma planlarında yer alan yoksulluk, gelir dağılımı, sosyal içerme ve sosyal koruma alındaki durum analizlerinden, hedef ve amaçlarından yararlanılacaktır. Bölümün son alt başlığında ise sosyal yardım hizmeti veren kamu kurum ve kuruluşların genel olarak faaliyet raporlarından ve resmi sitelerinden faydalanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVDE YOKSULLUK

1.1. Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluğun Türleri

Yoksulluk günümüzde çok boyutlu ve karmaşık bir yapıdadır. Yoksulluğun üzerinde uzlaşıya varılan bir tanımı yoktur. Yoksulluğun boyutu, yoksulluğun yaşandığı bölge, yoksul için baz alınan yoksulluk ölçüleri ve yoksulluk ölçütleri yoksulluğun farklı görünümünü karşımıza çıkarabilmektedir. Yoksulluğu genel olarak mutlak yoksulluk, görsel yoksulluk, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, objektif yoksulluk, subjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk olarak ayrılabilir.

1.1.1. Yoksulluk Kavramı

Rowntree, yoksulluk olgusunu sistemli bir şekilde inceleyen ilk araştırmacıdır. Yoksulları “hayatta kalabilmek için gerekli temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım pragmatik bir tanım olup, mutlak yoksulluğun kavramsallaşmasının da temelini oluşturmuştur (Mingione, 2013:9).

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan ya da konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumudur(Aktan ve Vural, 2002). Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi bu alanda faaliyet gösteren birçok uluslararası kuruluşun gündeminde olan ülkelerin karşılaştığı en temel sorunlardan biri de yoksulluktur (İncedal, 2013:17). Yoksulluğun ülkelerin karşılaştığı temel sorunlardan biri haline gelmesinde yoksulluğun küreselleşmesi etkili olmuştur. Yoksulluk, insanlık tarihinin her dönemimin de görülmekle birlikte son dönemlerde yoksulluğun kalıcı hale gelmesi ve derinleşmesi ile birlikte uluslararası kuruluşların üzerinde çözüm aradığı sorunlardan biri haline gelmiştir.

Arpacioğlu ve Yıldırım ‘a (2011:74) göre yoksulluk, insanların sadece gelir, tüketim gibi maddi nesnelere (gıda, barınma, giyim, vb) mahrum olmaları değildir. Yoksulluk aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaştırma vb. hizmetlerden de mahrum

olmalarını ifade etmektedir. Yoksulluğu daha çok maddi gelir açısından tanımlayan Dünya Bankası'nın aksine, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın konuları arasına giren yoksulluk kavramı sadece parasal bir içeriğe hapsedilmemiş aynı zamanda kavram kültürel ve öznel boyutlarıyla da ele alınmıştır.

Günümüzde küresel niteliğe kavuşan yoksulluk karmaşık ve çok boyutlu bir yapıdır. Küreselleşme dinamikleri, modernliğe özgü değerler, eşitsizlik üreten bir sistem olarak kapitalizm gibi faktörler yoksulluğun çok katmanlı hale gelmesinde birinci derecede etkili unsurlardır. Liberal ekonomik sistemin genişlemesi, mal ve hizmet akışının hızlanması, dünya finans sistemindeki hareketlilikler, kapitalizmin dönüşmesi ve esnek üretimin yaygınlaşması, dünya toplumlarına zenginliği getirdiği gibi yoksulluğun ve yoksul kesiminde artmasına neden olmuştur (Aytaç, 2013:IX).

Yoksulluğun ve yoksul kesimin artmasıyla birlikte son yıllarda yoksulluk ve yoksulluğun azaltılması kalkınma sürecinin en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Yoksulluğun objektif ve üzerinde görüş birliğine varılan tam bir tanımı yoktur. Zenginlik ve yoksulluk temelde subjektif niteliktedir. Yoksulluk kavramı bir bütün olarak toplumun kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını neyin oluşturduğu konusundaki tercih ve beklentilerini yansıtır. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan asgari düzeyde gıda, barınak ve giyim miktarı içinde bulunulan zamana ve topluma göre çok büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Bir asır önce dünyanın kırsal ve kentsel alanlarında yaşayan kitlelerin çok büyük bir kısmı bu anlamda yoksulluk içinde yaşamakta veya yoksulluk tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktaydı. Toplam üretim son derece kısıtlıydı ve çevre ve iklim koşullarına büyük ölçüde bağlıydı. Doğal afetler ve iklim koşullarına bağlı olarak meydana gelen kıtlık sanayileşmiş ülkelerde bile çok sayıda insanı açlık ve yetersiz beslenme ile karşı karşıya bırakmaktaydı. Günümüzde geçimlik düzeyde gıda, barınak ve giyim sağlamak bir çok ülkede çok daha az sayıdaki aile için bir sorun teşkil etmesine rağmen yoksulluk sanayileşmiş ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın her tarafında önemli bir sorun oluşturmaya devam etmektedir (Aktan ve Vural, 2002). Yoksulluk her dönemde görülen bir sorun olarak karşımıza çıkmakla birlikte son dönemlerde yoksulluğun kronikleşmesi ve içinden çıkılmaz bir hal alması ile birlikte yoksulluk dünyanın en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir.

Uluslararası kuruluşların yapmış olduğu ve yayınladığı çalışmalardan da yoksulluğun dünyadaki en önemli sorunlardan birisi olduğunu görülebilmektedir. “Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'ndan (UNICEF) yapılan yazılı açıklamada, Güney Sudan, Nijerya, Somali ve Yemen'in bazı bölgelerinde yaşayan yaklaşık 1.4 milyon çocuğun yetersiz beslenme, iç savaş ve kıtlık sebebiyle ölüm tehdidi altında olduğu kaydedildi” haberi bu örneklerden birini oluşturmaktadır.¹

1.1.2. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk, genellikle maddi kaynaklardan bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eder. Yoksulluk tanımlarında mutlak ve göreceli tanımlar şeklinde iki ayırmak oldukça yaygındır. Mutlak olarak tanımlanmış yoksulluk, bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kalmasıdır (Marshall, 1999:825-6). Türkiye’de mutlak yoksulluk sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gerekli olan minimum gıda harcama düzeyine sahip bulunamama durumu olarak tanımlanabilmektedir (DPT, 2000:100).

Mutlak yoksulluğun asgari geçim düşüncesine dayan objektif hatta bilimsel bir tanım olduğu iddia edilmektedir. Yaşamı sürdürmek için ihtiyaç duyulan asgari düzey, asgari geçim olarak adlandırılmaktadır. Bu düzeyin altında olma durumu mutlak yoksulluk durumunu göstermektedir (Metin, 2011:9).Mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamamasıdır. Mutlak yoksul oranı, asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması amacıyla, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Belirlenen minimum tüketim ihtiyaçları üzerinden yoksulluk çizgisi hesaplanır (TÜSİAD, 2000: 96).

Mutlak yoksullukta; yoksulluk çizgisi iki farklı yöntemle hesaplanır. Birinci yöntem sadece minimum gıda harcaması maliyeti esas alınırken, ikinci yöntemde bireyin sadece minimum gıda harcaması değil diğer temel ihtiyaçları yani giyinme, barınma, ısınma gibi ihtiyaçları da dikkate alınır. Birinci yöntemde minimum gıda harcaması hesaplanırken kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum kalori ihtiyacı hesaplanır ve bu kalori ihtiyacını karşılayacak gıda harcaması maliyeti

¹ <http://www.sabah.com.tr/dunya/2017/02/22/afrikali-cocuklar-icin-acil-yardim-cagrisi>

çıkarılır. İkinci yöntemde sadece gıda değil diğer temel ihtiyaçlarında hesaplamaya dahil edilmesiyle birlikte birinci yönteme göre daha yüksek bir yoksulluk çizgisi tanımlar(TÜSİAD, 2000: 96). Sadece gıda harcamasına göre belirlenen yoksulluk sınırı genellikle “açlık sınırı” olarak kabul edilirken, temel ihtiyaçlarında da hesaplanması ise “yoksulluk sınırı” olarak ifade edilmektedir (Arabacı, 2014:182).

Yoksulluk ile ilgili çalışmalarda, bireyin elindeki kaynakların sadece hayatta kalmasını sağladığı durumda mı yetersiz sayılması gerektiği, yoksa bireylerin içinde yaşadıkları topluma entegre olmalarını, yoksul olmayanlarının sahip olduğu asgari fırsatlara ve haklara sahip olmalarını engellediklerinde mi yetersiz sayılması gerektiği önemli tartışma konularındandır (Minigione, 2013:5). Mutlak ve görelî yoksulluk tanımları arasındaki farkın temel nedeni de bu tartışmalardır. Yoksulluk sınırının hesaplamalarında mutlak yoksulluk sınırının mı görelî yoksulluk sınırının mı seçileceği ise bu tartışmaların başka bir boyutudur.

Arpacıoğlu ve Yıldırım'a(2011:75) göre yoksulluğun mutlak ve görelî tanımlarının birbirlerine üstün gelen yönleri bulunmakla birlikte, mutlak yoksulluğun üstün yönü; hane halklarının, bireylerin harcamalarına göre toplumdaki en düşük yaşam standardını ortaya koyması ve yoksulluğun boyutuna karar verilmesidir. Dünyanın neredeyse her yerinde sosyal yardım programlarının seçilmesinde işlevsel bir ölçüt olarak mutlak yöntem kullanılırken, karşılaştırılmalı çalışmalarda ve resmi istatistiklerde ise daha çok görelî yöntem kullanılmaktadır (Minigione, 2013:5).

Minigione (2013:10), mutlak yoksulluk tanımı ve bu tanımın evrensel bir ölçüt olarak kullanılabilmesi varsayımının her geçen gün daha da çok eleştirildiğini söylemektedir. Farklı nüfus gruplarının ihtiyaçlarının farklı olduğu beğenilerini, alışkanlıklarını, kültürel geleneklerini, aile tipolojilerini dikkate almadan tüketim biçimlerini standart hale getirmesi eleştirilmektedir. Sağlık, eğitim hizmetleri, ulaşım veya benzeri asgari statü sembolleri gibi temel yaşam kaynaklarına ulaşım ya da bunlardan mahrum olma gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır.

1.1.3. Görelî Yoksulluk

TÜİK (2008:11) görelî yoksulluğu, “toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı” olarak tanımlamaktadır. TÜSİAD (2000:97) ise görelî yoksulluğu, toplumun ortalama refah

düzeşinin belli bir oranının altında olma durumunu tanımladığını belirtmektedir. Görelî yoksullukta, yoksulluk çizgisinin belirlenmesindeki referans noktası, birey veya hane halklarının ortalama refah düzeyidir. Refah ölçüsü olarak tüketim düzeyi veya gelir düzeyi seçilebilmektedir.

Görelî olarak tanımlanmış yoksulluk tanımları, bireyin ya da grubun toplumun diğer üyelerine kıyasla sahip oldukları kaynakları gösterir. Yoksulluğun görelî tanımlarının mutlak tanımlarından daha iyi olduğunu ileri süren araştırmacılar, ailelerin hayatta kalmaları için yeterli kaynaklara sahip olabileceklerini fakat bu kaynakların kendilerini ısıtmaya ya da gittikçe gerekli hale gelmeye başlayan yeni dayanıklı tüketim maddelerine yani televizyon, buzdolabı gibi ürünleri almaya yetecek veya diğer ailelerin yaptığı sosyal aktivitelere, eğlencelere katılabilecek durumları oldukları anlamına gelmediğini belirtmektedirler. Bu nedenlerle toplumsal hayattan dışlanabildiklerini söylemişlerdir (Marshall, 1999:825-826).

Görelî yoksullukta birey veya hanehalkı içinde yaşadığı topluma göre değerlendirilir. Sadece toplumda aç olanlar, evsizler yoksul olarak nitelenmez aynı zamanda toplumun genel refah düzeyinin altında kalanlarda yoksul olarak nitelendirilir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:84). Görelî ve mutlak yoksulluk tanımları karşılaştırıldığında, görelî yoksulluk tanımlarının mutlak yoksulluk tanımlarına göre üstün yönü; gelir dağılımı eşitsizliğini en açık şekilde göstermesidir. Ayrıca görelî yoksullukta o toplumda yoksulluğun olduğu varsayılmaktadır (Arpacioğlu ve Yıldırım, 2011:75). Mutlak yoksulluk kavramına göre; bir toplumda hiç kimse yoksul olmaya bilirken, görelî yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksul bir kesim vardır. Görelî yoksulluk kavramında yoksulluk bir eşitsizlik olgusu olarak ele alınmaktadır (Şenses, 2013: 92).

Görelî yoksulluk daha çok mutlak yoksulluğun sorun olmaktan çıktığı toplumlarda ön plana çıkmaktadır. Toplumun gelir düzeyinin altında kalan, bu nedenle toplumsal dışlanmaya maruz kalabilecek bireyler veya hanehalkı görelî yoksul olarak nitelenmektedir. Kişiler açlık tehlikesi ile karşılaşmasalar da toplumun genel refah düzeyinin altında gelire ve tüketime sahip oldukları için topluma kıyasla yoksul olarak adlandırılmaktadır. Görelî yoksullukta insanların yoksul olarak nitelenmesi için sadece mutlak yoksulluk sınırının altında kalmaları gerekmez. Bu

durumda gelişmiş bir toplumda yoksul olarak adlandırılan birey, az gelişmiş bir toplumdaki bireylere göre yoksul olarak adlandırılmayabilir.

1.1.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Yoksulluğun günümüze kadar olan sürecine baktığımızda, gelişmiş dünya ülkelerinin az gelişmiş kırsal bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum İngiltere’de göçün erken ve radikal bir şekilde yaşanması nedeniyle geçerli değildir. Günümüzde ise kırsal alanda nüfusun azalması, zirai korumacılık gibi etkenler kırsal yoksulluğun önemli ölçüde daralmasını beraberinde getirmiştir. Birçok ülkede kırsal kesimlerin terk edilmesiyle geleneksel kırsal yoksulluk olgusundan kentsel yoksulluk olgusuna geçilmiştir (Mingione, 2013:12).

Kırsal yoksulluk daha çok kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, su konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim gibi alanlardaki eksiklikleri nitelemektedir. Kentsel yoksulluğunu ise kent özelinde yaşanan yoksulluk olarak tanımlayabiliriz. Kentsel alan ve kırsal alandamal ve fiyat farklılıklarının olması tüketim kalıplarının farklı olması nedeniyle yaşanan yoksullukta farklılaşmaktadır. Kentsel yoksulluk kavramı, küreselleşme süreci ile birlikte yoksulluğun kentlerin belli bölgelerinde yoğunlaşmasını ifade etmektedir (Dinçoflaz, 2009:21,33).

Dinçoflaz’a (2009: 34-35) göre uluslararası çalışmalarda kent yoksulluğunu tanımlayan iki farklı fakat birbirini tanımlayan görüş bulunmaktadır. Birinci tanımlamada kent yoksulluğu aşağıdaki gibi sekiz farklı madde şeklinde sıralanmaktadır. Bunlar:

- Yetersiz gelir,
- Yetersiz ve istikrarsız kaynak sahipliği,
- Yetersiz barınma,
- Kamusal alt yapı hizmetlerinin yetersizliği,
- Sosyal güvenlikten mahrumiyet,
- Yoksulluların hukuk sisteminin işleyiş sürecinde yeterince korunmaması,
- Yoksulların karar alma sürecindeki eksikliği ve güçsüzlüğü,
- Yoksul kesimlerin sessizliğidir.

İkinci tanımlamada ise kent yoksulluğunun geniş bir tabloda ele alınarak üç temel başlık altında incelendiğini belirtmektedir. Bunlar;

- Bireysel gelişim: Gelir, eğitim, sağlık ve güvenlik,
- Fiziksel koşullar: Konut, kentsel alt yapı ve doğal çevre,
- Toplumsal ilişkiler: Aile, enformel örgütlenmeler, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkileridir.

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi yoksulluk kentlerde çok boyutlu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent yoksulları sadece besin ihtiyaçlarını karşılamakla değil, sağlıksız çevre, güvensiz ortamla ve daha birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Kapitalizm, modernleşme ya da küreselleşme ile birlikte kentsel eşitsizlikler ve çelişkilerde artış göstermektedir. Küreselleşme ile birlikte kimi ülkelerde işgücü istihdamı sorunu yaşanmaktadır. Vasıfsız işçinin yapacağı işler, işçi ücretlerinin daha düşük olduğu Hindistan, Çin gibi ülkelere kaymakta böylece gelişmiş ülkelerde işsizlikte artışa neden olmaktadır(Aytaç, 2013: 65-67). İşsizliğin artış artması ile birlikte kent merkezlerinde evsizlerin, dilencilerin, kayıt dışı çalışanların oranının da artış göstermektedir. Böylece kentler yoksulluğu yeniden üreten mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk, yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen değerlendirmeleri içerir. Sübjektif yoksullukta ise kişilerin tercihine önem verilir. İktisatçılar kişilerin elde ettiği toplam faydanın hesaplanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle objektif yaklaşımı benimsemiş eğilimindedirler. Objektif yaklaşımı savunanlar bireylerin her zaman kendileri için neyin iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip olmadıklarını öne sürerler (Aktan ve Vural, 2002).

Öznel yoksullukta, yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın toplumda yaşayanların kendi değerlendirmeleri doğrultusunda verileceği varsayımına dayanmaktadır. Kavramsal düzeyde mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarının birleşimini yansıtmaktadır. Öznel yoksulluk çizgisi, yoksul olanlarla yoksul

olmayanları birbirinden ayırmayı amaçladığından, kendini yoksul hissetmeyenlerin yoksulluk çizgisinin üstünde, yoksul hissedenlerin ise yoksulluk sınırının altına olması beklenmektedir (Flik ve Van Praag 1991:312-313, Şenses, 2013:94).

1.1.6. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, kişi ya da hane halkının yaşamını sürdürebilmek için veya ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için yeterli miktarda gelir elde edememesi durumu olarak tanımlanabilmektedir. Asgari yaşam düzeyini sağlamak gerekli olan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırın altında kalan kişi veya hane halkı yoksulluk olarak adlandırılır (Aktan ve Vural, 2002).

İnsani yoksulluk ise Birleşmiş Milletler Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Geliştirme Raporu'nda geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk, insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanması için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın gerekli olduğu fikrine dayanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002). İnsani yoksulluk, "okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insani yeteneklerden yoksun olmak biçiminde" tanımlanabilir. Yoksulluğun insani boyutu ise temel insani yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve alt yapı yokluğu ya da kısıtlanmasıdır. Yani enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu erişiminin yokluğu ya da kısıtlanmasıdır (DPT, 2007:1).

İnsani yoksullukta yoksulluk çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmıştır. İnsani yoksulluğu ölçmek için insani yoksulluk indeksi geliştirilmiştir. Bu indekste yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir (Aktan ve Vural, 2002).

İnsani yoksulluk mutlak ve göreceli yoksulluk kavramına göre daha geniş kapsamlıdır. İnsani yoksulluk yoksulluğun daha farklı boyutlarına vurgu yapmaktadır. Mutlak yoksulluk temel ihtiyaçlardan mahrumiyete, göreceli yoksulluk temel ihtiyaçların yanında toplumsal gereksinimlerden yoksun olma durumu söz

konusu iken insani yoksullukta bireyin insanca bir yaşam sürdürmesini engelleyecek yoksulluklar ön plandadır(Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 85-86).

1.2. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksullukla ilgili çalışmalarda yoksulluğun ölçülmesi büyük önem taşımaktadır. Zaman içinde yoksullukla ilgili farklı tanımlar yapılmış ve farklı ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir. Ölçüm yöntemlerine genel olarak baktığımızda tek boyutlu gelir yoksulluğu ölçümünden çok boyutlu bileşik endekslere doğru bir geçişin olduğu görülmektedir. Buna rağmen hem dünyada hem de Türkiye’de halen gelir yoksulluğu ölçütleri ön plandadır. Gelir yoksulluğu ölçütlerinin ön planda olmasının en önemli kanıtlarından biri, Dünya Bankası tarafından önerilen günlük geliri satın alma gücü paritesine göre 1 ABD Dolarının altında kalan nüfus oranının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yoksulluğu ölçmekte sıklıkla kullanılan ölçütlerden biri olmasıdır (Doğan, 2014:13).

1.2.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi

Yoksulluk sınırının belirlenmesi, yoksulluk konusundaki tüm analizlerin ortak noktasıdır. Yoksulluk sınırının belirlenmesindeki temel amaç, yoksul olanla yoksul olmayanın tespit edilmesidir. Yani toplam nüfus içindeki yoksul oranının belirlenmesidir (Aktan ve Vural, 2002). Yoksulluk sınırı, temel gereksinimleri karşılamak için ihtiyaç duyulan tüm mal ve hizmetlerin toplamını temsil ederken, öncelikli olarak yoksulluk sınırının tanımlanması gerekmektedir. Yoksulluk sınırı bireyin minimum yaşam düzeyini ya da temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alırken ödemesi gereken para miktarıdır. Yoksulluk sınırını hesaplarken;

- a) temel gereksinimleri belirlemek,
- b) tatmin olmanın eşliğini belirlemek,
- c) gerekli mal ve hizmetlerin miktarını ve çeşidini seçmek,
- d) sonuçta belirlenen bu mal ve hizmet sepetini fiyatlandırmak gerekmektedir (Erdoğan, 2002:14).

Hanehalkının her yıl ihtiyaçları ve yaşam standartları değiştiği için yoksulluk sınırının hesaplamasını da kullanılan mal ve hizmetlerin değişim karşında

yenilenmesi gerekmektedir. Bu nedenle zaman içinde yoksulluğu ölçmek için farklı yoksulluk sınırı hesaplamaları ve farklı ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir.

1.2.2. Alınması Gereken Kalori Miktarı Yaklaşımı

Alınması gereken kalori yaklaşımı, gıda enerji gereksinimini karşılamaya yetecek düzeyde gerekli tüketim harcamalarını ya da gelir düzeyinin tespit edilmesine dayanır. Gıda enerji gereksinimi belirlenmesi zor bir basamaktır. Gereksinimler kişiler arasında farklılık göstermesi ve kişinin zaman içinde gereksinimlerinin değişmesi bu zorluğun temel nedenidir. Enerji gereksinimlerini belirleyen aktivite düzeyleri ile ilgili varsayımın yapılması zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan kişinin dengeli ya da düzenli beslenmesi değildir (Metin, 2011:27). Bu yöntemde Aktan ve Vural'a (2002)göre tüketime dayalı olarak yoksulluğu ölçmek hedeflenirken alınan kalorinin yeterli olup olmadığı belirlenmeye çalışılır ve gıda- enerji alımı metodunun iki önemli avantajı bulunmaktadır. Bunlar:

1. Toplam harcamalar hesaplandığında gıda ve gıda dışı harcamalar ayrı tahmin edilmesi gerekmektedir.
2. Fiyatlar konusunda bilgi gereksinimi bulunmadığından verilere ulaşmak daha kolaydır.

Gıda- enerji alımı metodunda, nüfusun farklı alt gruplarını boyunca karşılaştırma yapma olanağı sınırlıdır. Toplam tüketim ile gıda-enerji alımı arasındaki ilişki zevk ve tercihlerin, göreceli fiyatların farklı olması, kamu tarafından üretilen mallar nedeniyle değişiklik gösterebilmektedir. Kırsal ve kentsel alanda farklı ulaşım maliyetlerinden kaynaklı olarak fiyatların farklı olması durumunda farklı yoksulluk sınırının kullanılması gerekebilir. Kentsel mekanlarda bazı mallara ulaşım daha kolay ve gıdaya göre daha ucuz olabilir. Bu tarz durumlarda belli bir harcama düzeyi veri olarak alındığında gıda enerji alımları daha düşük çıkabilir fakat bu durum daha fakir oldukları anlamına gelmez. Yine kentsel mekanlarda bazı meslekler kırsal alanda yaşayanlara göre daha az kalori gerektirebilmektedir. Bu nedenle belli bir harcama düzeyi dikkate alındığında kentlerde yaşayanların gıda alımları daha düşük olsa da bu durum yoksulluk belirtisi olarak ele alınamaz (Aktan ve Vural, 2002).

1.2.3. Temel Gereksinimler Yaklaşımı

Hane halkının veya bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için sadece minimum düzeyde gıda ihtiyacı gereksinimleri yoktur. Aynı zamanda gıda dışı giyinme, sağlık, ulaşım gibi gereksinimleri de bulunmaktadır. Temel Gereksinimler yaklaşımı, gıda harcamaları ile birlikte gıda dışı temel harcamaları da yoksulluk hesabında dikkate almaktadır (Pire, 2011:10).

Temel gereksinimler yaklaşımında, gıda dışı temel gereksinimler de hesaba katıldığı için net bir yoksulluk sınırının oluşması güçleşmektedir. Temel gereksinimlerin neler olacağı ve bunları karşılamak için asgari gelirin ne kadar olacağı konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu bakımdan yoksulluk sınırı öznellik içermektedir.

1.2.4. Yoksulluk Sınırının Bulunmasında Gıda Oranı Yöntemi

Gıda oranı yaklaşımında, toplam gelir yada harcama içinde, hanehalkının veya bireyin gıda için yaptığı harcamaların ne kadar olduğu dikkate alınmaktadır. Hanehalkının toplam harcamaları içinde gıda harcamalarının payı ne kadar çoksa yoksulluk oranda aynı oranda fazla olduğu kabul edilmektedir (Pire, 2011:11).

Hane halkının geliri ne kadar fazla olursa gıda için ayrılan pay azalırken, gıda dışı için ayrılan pay bir o kadar artmaktadır. Harcamalar içinde gıda harcamalarının payı ne kadar çok ise yoksulluk oranı artmakta, harcamalar içinde gıda harcamalarının payı ne kadar az gıda dışı harcamalarının payı ise çoksa yoksulluk oranı azalmaktadır.

1.2.5. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı

Erdoğan'ın (2002:8) aktardığına göre, görelî yoksulluk tanımlarını kullanarak, Scott (1981) ve Anand (1983) toplumda yaratılan ortalama gelirin yarıısını yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedir. Bu yoksulluk sınırının altında kalan bireyleri yoksul olarak kabul etmektedirler. Bu yöntem yaşam koşulları ile doğrudan ilgilidir. Bir toplumda genel gelir düzeyi yüksekse, yoksulluk sınırı da yüksek çıkmaktadır. Toplumda gelir eşitsizliği az ise yani o toplumda yaşayanların geliri genel ortalama civarında ise ortalama gelirin yarisına sahip hiç kimse çıkmayabilir. Eğer eşitsizliğin boyutu fazla ise ortalama gelirin yarisına sahip kişi sayısı toplumdan ayırt edilebilecektir.

1.2.6. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi

Erdoğan'ın (2002:8) aktardığına göre, Paul (1989) yoksulluk sınırını, hanelerin harcama düzeyini veren bir modeli tercih etmektedir. Bu yaklaşımda, her hanenin yaş, cinsiyet ve meslek ölçütleri dikkate alınarak hanenin tükettiği gıda miktarları, kalori ve besin değerlerine ayrıştırılmaktadır. Sonuçları günlük alınması gereken kalori ve besin miktarı ile karşılaştırılmaktadır. Sınırın altında gıda tüketen aileler yoksul olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde alınması gereken gıda miktarı yaşa, cinsiyete ve mesleklere göre ayrı ayrı incelemeyi gerektirdiği için ayrıntılı bir çalışma gerektirmektedir.

1.2.7. Bileşik Yoksulluk Göstergeleri

Yoksulluğu ölçmek için tek bir kıstasın, tek bir boyutun ölçüt olamayacağı birkaç yoksulluk kıstasının veya boyutunun birlikte değerlendirilmesi gerektiği bileşik yoksulluk göstergelerinin ana fikrini oluşturmaktadır. Zaman içinde yoksulluk göstergelerinin artışı görülmektedir. Yoksulluğa sadece gelir boyutu ile yaklaşan yaklaşımların yerini bileşik yoksulluk göstergeleri almıştır. Bileşik yoksulluk göstergelerinde gelir ve tüketim; eğitim, sağlık gibi birçok yoksulluk göstergesi ile birlikte değerlendirilmektedir.

Bileşik yoksulluk göstergeleri; İnsani Gelişme Endeksi (İGE), İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE), Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) ve Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE), Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) şeklinde ayrı başlıklar altında incelenebilir.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE): UNDP tarafından geliştirilmiştir. İlk kez 1990 yılında yayınlanmıştır. “İnsani gelişme, sadece ekonomilerin zenginliğinin değil, insan hayatlarının zenginliğinin de artırılmasına odaklanan bir kavram” olarak tanımlanmıştır.²

² <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2015/12/14/turkey-ranks-72th-in-human-development-index-hdi-.html>.

Tablo 1. Bileşik Yoksulluk Endeksleri: Tanımlar

Bileşik Yoksulluk Endeksleri: Tanımlar			
Endeks	Uzun yaşam	Bilgi düzeyi	İyi yaşam standartı
İGE	Doğumda yaşam beklentisi	1. Yetişkin okur-yazar oranı	Kişi başına GSYİH (satın alma gücü paritesi, dolar)
		2. Bileşik okullaşma oranı ⁺	
İYE-1	Doğumdan 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı	Yetişkin okur-yazarlık oranı	Ekonomik yoksunluk ölçütleri
			1. Kaliteli su kaynaklarından yoksun insanların oranı
			2. Beş yaşından küçükler arasında düşük kilolu olanların oranı
İYE-2	Doğumda 60 yaşına kadar yaşamama olasılığı	İşlevsel okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı	Yoksulluk çizgisinin** altında kalanların oranı
TBGE	Kadın ve erkeklerin doğumda yaşam beklentisi	1. Kadın ve erkeklerin okur-yazarlık oranı	Kadın ve erkeklerin kazanılmış gelir tahminleri
		2. Kadın ve erkeklerin bileşik* okullaşma oranı	
İGE: İnsani Kalkınma Endeksi; İYE: İnsani Yoksulluk Endeksi; TBGE: Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi. (*) Bu endekste bulunanlara ek olarak toplumsal yaşama katılma ve ondan dışlanma kistası olarak uzun dönem işsizlik (12 aydan fazla) oranına da yer verilmektedir. (+) ilk, orta ve yüksek öğretim birlikte (**) Kullanılabilir medyan hanehalkı gelirinin % 50'si.			

(UNDP, 2001:14, Şenses 2013:102)

Gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin insana yaptıkları yatırım değerlendirilerek insani gelişim endeksi oluşturulmaktadır. İnsani gelişim endeksini

beklenen ömür, eğitim alma durumu ve kişi başına satın alma gücü paritesi ile düzenlenmiş gerçek Gayri Safi Yurtiçi Hasıla bileşenlerinden oluşmaktadır. Bütün ülke verileri bir araya getirilerek her bir bileşen için maksimum ve minimum değerler belirlenmekte, daha sonra her bir ülkenin üç ana bileşen için kayıpları hesaplanarak insan gelişmişliği indeksi bulunmaktadırdır (Erdoğan, 2002:12).

1990 yılında insanı gelişme endeksi doğumda yaşam beklentisi, yetişkin okuryazar oranı ve kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla verilerine dayalı olarak oluşturulan yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinin aritmetik ortalamasından elde edilen bir endeks değeri olarak oluşturulmuştur. Elde edilen değerlere göre ülkeler, yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve düşük insani gelişme düzeyinde olan ülkeler olarak üç gruba ayrılmaktadır. 1990 yılından sonra hesaplamalarda kullanılan değişkenler ve yöntem zaman içinde değişim göstermiştir (Doğan, 2014:18).

2014 yılı İnsani Gelişmişlik Raporunda yer alan İnsani Gelişmişlik Endeksi sıralamasına bakıldığında Türkiye, 0.759 puan ile 187 ülke ve bölge içinde 69. sırada yer alırken, 2015 yılı İnsani Gelişmişlik Raporunda yer alan İnsani Gelişmişlik Endeksi sıralamasında 0.761 puanı ile 188 ülke ve bölge arasında 72. sırada ve yüksek insani gelişme kategorisinde yer almıştır. 1980 ve 2014 yılları arasında ise Türkiye'nin İGE değeri 0,492'den 0,761'e yükselmiştir. Bu, toplamda %54,7'lik bir artışa denk gelirken yıllık bazda ise %1,29'luk bir artış anlamına geliyor.³

İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE): UNDP, 1997 yılı raporunda İnsani Yoksulluk Endeksini (İYE) geliştirmiştir. İnsani Yoksulluk Endeksi, yoksulluğun miktarını yansıtmayı amaçlamaktadır. Bu yöntemde kaliteli su kaynaklarına erişim ve çocukların beslenme düzeyini ön plana çıkarmaktadır (Doğan, 2014:19). İnsani Yoksulluk Endeksinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı kriterler kullanılmaktadır (Gündoğan, 2008:44):

Gelişmekte olan ülkeler için İnsani Yoksulluk Endeksini ölçme kriterler;

1. Yaşam süresi: 40 yaşın altında yaşam beklentisi olanların oranı
2. Eğitim: Okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı

³ <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2015/12/14/turkey-ranks-72th-in-human-development-index-hdi-.html>

3. Makul bir yaşam standardı:

- Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfusun oranı
- Temel sağlık imkanlarından yoksun olan nüfusun oranı
- 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfusun oranı

Gelişmiş ülkeler için İnsani Yoksulluk Endeksini ölçme kriterleri;

1. Yaşam süresi:60 yaşın altında yaşam beklentisi olanların oranı
2. Eğitim: OECD tarafından tanımlanan fonksiyonel cahillik oranı
3. Makul bir yaşam standardı: Yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı
- 4.Sosyal dışlanma: Uzun dönem işsizlik oranı.

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE): Eğitim, sağlık ve yaşam standardı konularında aynı hanedeki çoklu yoksunlukları tanımlamaktadır. İlk olarak 2010 yılında İnsani Gelişme Raporunda yer almıştır. Eğitim, sağlık ve yaşam standartları değerlendirilmektedir. Eğitim ve sağlık 2'şer göstergeye dayanırken yaşam standardı 6 göstergeye dayanmaktadır. Bir hane 10 göstergeden en az 3 göstergede yoksul ise çok boyutlu yoksul olarak değerlendirilmektedir.⁴

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, yoksulluğun hem etkisini hem de yoğunluğunu yansıtmaktadır. Yani insanların aynı zamanda kaç farklı yoksulluğu yaşamakta olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlık, eğitim ve yaşam standartları alanında hane ve birey düzeyindeki çoklu yoksullukları gösterir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksine göre bir yoksulluk göstergesi yoksulluğu göstermeyebilirken, hanenin aynı zamanda birden fazla sayıda göstergede yoksun olması gerekir.⁵

Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (TBGE): Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi, yoksulluk konusuna toplumsal cinsiyet açısından yaklaşmakta ve İnsani Gelişme Endeksinde yer alan temel göstergeleri kadın ve erkeklerin ulaştıkları oranlar kapsamında değerlendirmektedir (Şenses, 2013:103).

⁴www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/HDR2010Turkiye.pdf, s. 7

⁵ www.tr.undp.org/content/dam/.../faq_mpi-TR_ece%20FU.pdf

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (TCEE):2010 yılında yayınlanan bu endeks Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Endeksi ve Toplumsal Cinsiyetle ilgili Gelişme Endeksi'nin yerini almaktadır. Kadınların üç boyuttaki dezavantajlarını yansıtmaktadır. Bunlar: üreme sağlığı, güçlendirme ve ekonomik faaliyetler. Üreme sağlığı, anne ölüm ve adolesan doğurganlık oranları ile ölçülmekte. Güçlendirme her bir cinsiyet tarafından parlamentoda işgal edilensandalye sayısı ve ikinci öğretim ve yükseköğretimdeki her bir cinsiyetin okula devam oranıyla ölçülmektedir. Ekonomik faaliyet ise her bir cinsiyet için iş piyasasına katılım ile ölçülmektedir.⁶

1.3.Yoksulluğun Ölçütleri

1.3.1. Kafa Sayısı Endeksi (Head Count)

Yoksulluğu ölçmek için çeşitli ölçekler geliştirilmiş olup bu ölçekler zaman içinde değişime uğramıştır. Bir ölçekteki yetersizlikler, bir diğer ölçekte giderilmeye çalışılmıştır. Son zamanlarda ise farklı ölçeklerinin birbiriyle kıyaslanmaları, sonuçlarının karşılaştırılması etkin halde kullanılmaktadır. Yoksulluğu ölçmek için birden fazla yöntem kullanılsa da en çok kullanılan yöntem “Kafa Sayım Oranı”dır. Kafa Sayım Oranı, yoksulluk çizgisi altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranını şeklinde hesaplanmaktadır.

Kafa Sayım Oranında, yoksul kişilerin daha çok yoksulluk sınırı etrafında topladığı durumlarda, yoksulluk sınırındaki en ufak değişikliğin bile yoksulluk oranında büyük değişikliklere neden olabilmektedir. Bu nedenlerle bu ölçek yetersiz bulunmuştur(Şenses, 2013:65). Yani Kafa Sayım Oranının yetersiz bulunmasındaki temel etken, yoksulluğun derecesi ve yoksulluğun dağılımı hakkında bilgi vermemesidir. En temel yoksulluk ölçütü olan bu ölçek daha çok yoksulluk sınırı altında kalan kişilerin oranında meydana gelen değişimleri yansıtmaktadır. Yoksulluğu azaltmak için uygulanan politikaların başarı veya başarısızlığını somutlaştırmak için de kullanılabilir (Aktan ve Vural, 2002). Bu ölçeğe göre yoksulluk sınırının çok altında olma ile yoksulluk sınırına yakına olma arasında bir fark yoktur.

⁶www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/HDR2010Turkiye.pdf, s. 6

1.3.2. Yoksulluk Açığı Oranı (Poverty Gap)

Kafa Sayım Oranının yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermemesi, yoksulluğun dağılımını yansıtmaması nedeniyle “Yoksulluk Açığı Oranı” geliştirilmiştir. Yoksulluk açığı oranı, yoksulların gelirinin ya da tüketimlerinin yoksulluk çizgisinden uzaklığının ortalamasının yoksulluk çizgisine oranıdır (Şenses, 2013:66). Yoksulluk açığı oranı, toplumdaki yoksulluğun ortalama boyutunu, yoksulluk sınırının yüzdesi olarak ifade etmektedir. Ayrıca yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırından ne kadar farklılaştığını göstermektedir (Doğan, 2014:14). Yoksullun yoksulluk sınırına göre ortalama gelir azlığı ifade etmektedir. Ya da yoksulun yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmesi için gerekli ortalama gelir düzeyini ifade etmektedir (Dağdemir, 2002:4).

Yoksulluk açığı oranı ile yoksulluk çizgisine duyarlılık azaltılırken aynı zaman da yoksulluğun derinliği ölçülebilmektedir. Yoksulluk açığı oranında, kişilerin gelirinin yoksulluk sınırına uzaklığı dikkate alındığı için yoksul kişilerin yoksulluk sınırında yoğunlaşması durumunda dahi yoksulluk sınırındaki değişme, yoksulluk oranında büyük değişikliklere neden olmamaktadır (Doğan, 2014:15). Yoksulluk açığı oranı bir derinlik ölçütü olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk açığı oranının büyümesi yoksulluğun derinleştiğini göstermektedir (Dağdemir, 2002:5). Fakat yoksulluk açığı oranı kaç kişinin yoksul olduğunu, yoksullar arasında gelirin nasıl dağıldığını göstermemektedir. Yani yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğindeki değişmeler karşı duyarlı değildir. Kafa sayım oranının yoksulluğun dağılımını göstermemesi nedeniyle geliştirilmiş olan yoksulluk açığı oranı da yoksullar arasındaki gelirin dağılımını ve gelir eşitsizliğini göstermekte yetersiz kalmıştır.

1.3.3. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, gelir dağılımdaki eşitsizliği ölçmede en çok kullanılan katsayılardan biridir. Gini katsayısı, 0 ile 1 arasında değişen bir değer alır ve alınana değer gelir dağılımdaki adaletsizlik artıkça 1'e yaklaşırken, adaletsizlik azaldıkça ise 0'a yaklaşmaktadır (Pire, 2011:16).

Gini katsayısı, yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini ölçmek için ideal bir ölçüt olarak görülmektedir. Yoksullar arsında da gelir eşitsizliğinin artış göstermesi, yoksullar arasındaki yaşanan yoksulluğunda farklı derecede olması, yoksullar arasındaki gelir dengesizliğinin artış göstermesi yoksulluğun şiddetinin artmış olduğunu göstermektedir (Dağdemir, 2002:5).

1.3.4. Sen Endeksi

Sen endeksi, kafa sayısı oranı, yoksulluk açığı oranı ve yoksullar arası gelir eşitsizliğinin (gini katsayısı) birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu üç yoksulluk ölçütünün birleştirilmesi ile geniş kapsamlı yoksulluk ölçütü Sen Endeksi meydana gelmiştir. Diğer bir ifade ile kullanılan bu üç ölçüt dar kapsamlı iken her biri yoksulluğun farklı boyutlarına işaret ederken bunların birleştirilmesi ile geniş kapsamlı, kapsayıcı bir ölçüt oluşturulmuştur. Üç ölçütün birleştirilmesi sonucunda yoksulların sayısını, yoksulluğun derinliğini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını dikkate alan Sen Endeksi meydana gelmiştir.

Bu endekste yoksulların durumunda meydana gelen bir kötüleşme yoksulluk oranında bir artışa neden olurken, zengin bir kişiden yoksul kişilere gelir transferinde ise yoksulluk ölçütünde bir azalma yaşanır. Sadece yoksulların durumu üzerinde odaklandığı için zenginlerin geliri karşısında değişiklik söz konusu olmaz (Aktan ve Vural, 2002).

1.3.5. FGT Endeksi

FGT endeksi, Foster, Greer ve Thorbecke tarafından geliştirilmiştir. Diğer endekslere yöneltilen eleştiriler giderilmeye çalışılmıştır. Bireyin gelir açığı ölçümünün sadece yoksulluk sınırına ve bireyin gelirine bağlı olması gerektiğini savunmaktadırlar (Aktan ve Vural, 2002). FGT endeksi, toplam yoksulluğu değişken alt gruplara ayrıştırabilmektedir. Ayrıca artan bir yoksulluk katsayısı içermekte ve bölüşüm sorunlara duyarlıdır. Bu endekste yoksul kitle sosyoekonomik veya bölgesel gruplara bölünebilmekte ve bu grupların yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanabilmektedir (Şenses, 2013:67). FGT endeksi sadece yoksul oranını değil aynı zaman da yoksulluğun derinliğini, yoksul gruplar arasındaki göreceli yoksulluğunda bilgisini vermektedir (Doğan,2014:17).

1.4.Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar

1.4.1.Klasik Liberal Yaklaşım

Klasik yaklaşımda fizyokratlardan etkilenme söz konusudur. Özellikle fizyokratların doğal düzen kavramından etkilenmişlerdir. Fizyokratlardaki doğal düzen yerine klasik yaklaşımda görünmez el kavramı ön plandadır. Merkantilizmin getirdiği devlet müdahalesi anlayışına karşıdır. Sistem kendiliğinden doğal olarak işlediğini, devlet müdahalesinin işleyen sistemi bozacağı görüşü hakimdir. Klasik akımın en önemli temsilcilerinden biri Adam Smith'tir. Adam Smith, paranın sadece değişim aracı olduğunu, asıl zenginliğin emek miktarı ile ölçüleceğini savunmuştur.

Adam Smith, toplumda gelirin dağılımı sorunuyla yetirince ilgilenmemiştir. Ona göre bu dağılım doğal bir şekilde toprak sahipleri, sermayedarlar ve işçiler arasında gerçekleşecektir. Rekabet yoluyla doğal olarak bölüşümün yani gelir dağılımının sağlanacağı kanaatindeydi (Metin, 2011:41). Adam Smith'e göre devletin ekonomiye müdahalede bulunmadığı bir iktisat politikasında iş bölümü ile ulusal zenginlik sağlanacak bu ekonomik gelişme toplumda yaşayan bireylere yansiyacaktır. Zengin bir toplumda ise yoksulluk sorununa yer kalmayacaktır (Buğra, 2015:57).

Smith ülke zenginleşirken yoksulluğun artmasını sistemin kusuru ve önemli bir aksamı olarak değerlendirir. Ekonomik sistemin ne derecede başarılı olduğunu değerlendirmek için yoksulların durumuna bakılması gerektiğini belirtmiştir. Yoksulların durumunun ne derecede iyileştiğinin ekonomik sisteminin başarısının temel ölçütü olarak alınmasını önermiştir. Ayrıca Smith bireylerin çoğunun yoksul olduğu bir toplumda refahın ve mutlu olmanın söz konusu olmayacağını dile getirmiştir. Çalışan yoksulların durumunun yüksek ücret ve imalat sanayiye dayalı ekonomik sistemin genişlemesiyle kendiliğinden düzeleceğini öne sürmüştür (Şenses, 2013:33).

Malthus ise yoksulluğun nüfus ile kaynaklar arasındaki dengesizlikten kaynaklandığı savunmaktadır. Malthus'a göre yoksullar çok çocuk yapma, eğitimsizlik, ahlaki değerlerden yoksunluk gibi nedenlerle olumsuz kültürel

özellikler taşımaktalar ve bu durum dengesizliği artırmaktadırlar. Çözüm olarak yoksullara ahlaki ve vicdan eğitimi verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca çok çocuk yapan yoksullun “haketmeyen yoksul” olduğu fikrini savunmuştur (Dinçoflaz, 2009:21).

Klasik düşünler, devletin gelirin yeniden dağıtımını sağlayacak politikalar ve sosyal adaleti sağlama gibi görevler üstlendiğinde doğal olarak işleyen düzenin bozulacağını belirtmişlerdir. Klasik iktisatçılardan bazıları piyasanın yoksulluk sorununa kendiliğinden doğal olarak çözüm bulacağı, yoksullara yardımının tembelliğe teşvik ettiğini belirterek yoksullara karşı yapılacak olan yardımlara karşı çıkarken bazı klasik iktisatçılar sınırlı düzeyde ve belli şartlarda yardım yapılabileceği görüşünü savunmuşlardır.

1.4.2. Sosyal Liberalizm Yaklaşımı

Sosyal liberalizm, modern, eşitlikçi veya refah liberalizmi şeklinde de adlandırılmaktadır. Klasik liberalizme yöneltilen eleştiriler akımın ana kaynağını oluşturmuştur. John M. Keynes, klasik liberalizmin doğal olarak oluşan tam istihdam anlayışına karşı çıkmış ve her zaman tam istihdam anlayışının doğal olarak oluşamayacağını, sosyal eşitliğin ve toplumsal refahın sağlanamadığı durumlarda devletin ekonomiye düzenleyici ve denetleyici olarak müdahale etmesi gerektiğini belirtmiştir. Sosyal liberalizmde, devletin sosyal adaleti sağlamada, piyasayı denetleme ve düzenlemede aktif olması gerektiğini savunulmaktadır. Gelir eşitsizliği, sağlık, eğitim, tam istihdam gibi konularda devletin etkin olmasını ve müdahalesini gerekli görmektedir (Tayyar ve Çetin, 2013: 111-115). Sosyal liberalizm anlayışıyla birlikte devlet ekonomik ve sosyal alana daha çok müdahale etmeye başlamış, klasik liberalizmin devletin her türlü müdahalesine karşı çıkan anlayışı geride bırakılmıştır.

1.4.3. Neoliberal Yaklaşım

Neoliberalizm, klasik liberalizmin 20. yüzyıl temsilcileri olarak görülmektedir. Keynes’inde etkisiyle devlet sosyal ve ekonomik hayatta daha çok etkin olmaya başlamıştır. İşsizliğin ve enflasyonun artması sonucu refah devleti ve ekonomik politika sorgulanmaya başlamıştır. Neoliberalizm bu aşamada liberalizmin özüne dönmesi gerektiğini savunarak egemen düşünce olmuştur. Neoliberalizmde piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet anlayışı hakimdir (Tayyar ve Çetin, 2013: 111).

Neoliberal politikaların ana hedefi devletin ekonomideki rolünü azaltmaktır. Bu görüş kapsamında sosyal devlet anlayışı terk edilmeye başlanmış, devletler ekonomi ve sosyal politika araçlarını birer birer elden çıkarılmaya başlamıştır. Sosyal politika birçok ülkede serbest piyasa güçlerine ve özel yardım kuruluşlarına terk edilmiştir. Bu anlayışla birlikte yoksulluğun nedenlerini yoksulların dışında gelişen nedenlerde aramak yerine yoksulların kendinde arayan anlayış hakim olmaya başlamıştır (Şenses, 2013:282).

Neoliberal politikalar az gelişmiş ülkelerde yoksullukla mücadele için yoksulların işgücü piyasalarından kaynaklanan fırsatlardan yararlanabilme olanaklarının artırılması gerektiğini düşünmektedir. Verimliliğin ve emek kalitesinin artırılması amacıyla büyümenin sağlık ve eğitim harcamalarıyla desteklenmesi gerektiğini bunu büyümeye hızlandıracağını öngörmektedir. Yani ekonomik büyümenin yoksulluk sorununun üstesinden geleceği düşünülmektedir. Dünya Bankası da, neoliberal politikada olduğu gibi ekonomik büyümenin yoksulluğu orta ve uzun dönemde olumlu etkileyeceği görüşündedir (Şener, 2013:283).

Neo liberalizm devletin sosyal amaçlı ve koruyucu müdahalelerine karşıdır. Bu tarz müdahalelerin bireyi tembelleğe sevk edeceğini, çalışmaya azimlerini yitirmelerine sebep olacağını ve üretimi yavaşlatacağını savunmaktadırlar. Devletin sınırlarının genişletilmesinin bütçe açıklarına ve enflasyona neden olacağını savunun neoliberaler devletin faaliyet alanının ve gücünün yasalarla kısıtlanması gerektiğini belirtmişlerdir (Tayyar ve Çetin, 2013: 120).

Neoliberal yaklaşımlar, yoksulluğun nedenleri üzerine yeterince odaklanmamıştır. Yoksullukla mücadele yollarını özelleştirirken, yoksullukla mücadeleyi ekonomik büyüme, ulus ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine bırakmaktadır (Şenses, 2013:287).

1.4.4. Marksist Yaklaşım

Marksistler daha çok sosyalist ekonomik sistemin nasıl işlemesi gerektiği sorunu üzerine odaklanmışlardır. Ekonomik ve sosyal yaşamada eşitlik, adalet, paylaşma gibi kavramlara öncelik vermişlerdir. Eşitlik anlayışı bölüşüm ilişkilerinde önemli olmuştur. Marks üretim güçlerinin gelişmesini iş bölümüne bağlamıştır. Fakat iş bölümü ile çıkar çatışmalarının artacağını bunun özel mülkiyetle daha da

şiddetleneceğini belirtmiştir. Sonuç olarak ise dinamik üretim güçleri ile statik üretim güçlerinin birbiriyle çatışacağını ve bu çatışmanın sınıflar arası mücadeleye neden olacağını belirtmiştir (Savaş, 2000:475). Bu mücadelenin ortaya çıkmasının altında gelir dağılımdaki adaletsizlik yatmaktadır. Özel mülkiyet ise gelir dağılımdaki adaletsizliği yaratmaktadır.

Marks'a göre feodal toplumun çözülmesi sonucunda kapitalist toplum var olmuştur. Ücretli emek gücünün üretimde istihdam edilmesi ve artı değer üreticilerin elinden alınmasıyla bu durum gerçekleşmiştir. Yani sermayenin oluşmasını mülksüzleşme ve ücretli emeğe bağlamıştır. Emekçiler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için emeklerini satmak zorundadır. Emek fiyatları ise emekçilerin ihtiyaçlarını karşılama düzeyini belirlemektedir (Zorlu, 2006:63-63). Emek fiyatlarının emekçilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyecek düzeyde olması çalışan yoksulların oluşmasına neden olmuştur. Marks yoksulluğun nedenini çalışanların yani emekçilerin emeklerinin karşılığını alamamasına bağlamaktadır.

Marksist yaklaşım yoksulluğun oluşmasında kapitalizm ve kapitalist çıkarları vurgular. Bu yaklaşıma göre kapitalist sistem hem ulusal hem de uluslararası düzeyde emek sömürsü üzerine kuruludur. Kapitalistlerin ucuz emek arayışı ile karlarını maksimum seviyeye çıkarmak istemektedirler. Marksistlere göre yoksulluk düzeyi, zenginlik ve refah yardımlarının dağılımıyla ilgili süreçler ve iktisadi örgütlenmenin doğasının bir işlevidir (Marshall, 1999:827).

Marksist iktisada göre, yoksulluğun ana kaynağı piyasa ekonomisinin kendisidir. Yani yoksulluğun ortadan kaldırılması için piyasa ekonomisinin tamamen dönüştürülmesi gerekmektedir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:17). Yine Marksist yaklaşıma göre, yoksulluk geçici tedbirlerle önlenemez. Yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomideki çelişkileri ve sömürü mekanizmalarını yok etmek lazım. Bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesini gerekli görürler. Yoksulların yaşam düzeyini iyileştirmek için piyasa ekonomisinin beraberinde getirdiği eşitsizlikleri ve toplumsal adaletsizlikleri gidermek ve gelir dağılımının daha adil hale gelebilmesi için devletin ekonomiye müdahalesini gerekli görürler. Yoksulların ihtiyaçlarını insancıl bir şekilde karşılayabilmeleri için devletin ekonomiye müdahalesi gereklidir. Kişilerin sosyal devlet programlarından yararlanabilmeleri onların temel hakları arasındadır (Gül ve Gül, 1997:14).

1.5. Yoksulluğa Neden Olan Faktörler

Dünyanın en önemli sorunlarından biri olarak görülen yoksulluğun ortaya çıkışında farklı faktörler etkili olabilmektedir. Yoksulluğun ortaya çıkışını sadece ekonomik nedenlere bağlamak doğru bir yaklaşım değildir. Günümüzde ortaya çıkan yoksulluğun çok boyutlu bir yapı olduğu görülmektedir. Kültürel, çevresel olaylarda yoksulluğa neden olabilmektedir. Yoksulluğa neden olan faktörler genellikle büyüme, gelir dağılımı, sosyal dışlanma, demografik unsurlar, dışsal etmenler şeklinde ayrı başlıklar halinde incelenmektedir. Bölgesel özellikler, toplumsal özellikler, hanehalkı özellikleri ve bireysel özellikler yoksulluğu belirleyen temel faktörlerdir (Tablo 2'ye bakınız.).

1.5.1. Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Yoksulluk, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme ile doğrudan ilgilidir. Ekonomik büyümenin yoksulluk düzeyinin azaltılmasında etkili olduğu genel kabul gören bir görüştür. Bu bakımdan hızlı büyüme uluslararası kuruluşlar tarafından yoksullukla mücadelede en etkili yol olarak görülmektedir (Şenses, 2013:221). Yoksulluğun sorunun ekonomik büyüme ile çözüme kavuşacağı düşünülmektedir. Ayrıca ekonomik büyümenin gelir dağılımının olumlu yönde etkileyeceği kanaati de hakimdir.

Bir ülkede gelir dağılımı ne kadar çarpıksa yani gelir dağılımı ne kadar adaletsizse o ülkede yoksulluk o kadar fazladır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik düzeltilmedikçe yoksullukla mücadelede başarı da sağlanamaz (Bağdadioğlu, 2003:90). Ekonomik büyüme ne kadar büyük olsa da gelir dağılımında adalet sağlanmadığı sürece yoksulluğun azaltılması mümkün olmaz. Ekonomik büyüme sadece belli bir grup için gelir artışı sağlıyorsa bu durum gelir dağılımındaki adaletsizliği artırmaktan başka bir işe yaramaz. Böyle bir durum yoksul ile zengin arasındaki gelir dağılımını uç noktalara taşır.

Bir ülkede uygulanan ekonomik politika sosyal, maliye ve para politikası gelir dağılımı etkilemektedir. Gelir dağılımındaki farklılıkların en önemli nedeni üretim araçlarının mülkiyeti yani servet dağılımıdır. Toprak, mülkiyetin dağılımındaki adaletsizlik gelir dağılımındaki adaletsizliğin nedeni olabilmektedir. Topraksız köylüler ile geniş topraklara sahip olan çiftçilerin gelirinin farklı olması

doğaldır. Bu tarz gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek için toprak reformu yasaları uygulamaya konulabilir (Bağdadioğlu, 2003:91).

Tablo 2. Yoksulluğu Belirleyen Temel Faktörler

Bölgesel Özellikler	İzolasyon, daha az altyapı ile piyasa ve hizmetlere ulaşımında zorluklar Doğal kaynaklar, elverişli arazi Çevre ve hava koşulları Bölgesel yönetim Eşitsizlik
Toplumsal Özellikler	Altyapı (ör: borulu su) Arazi dağılımı Kamu hizmetlerine erişim (ör: eğitim veya sağlık merkezlerine yakınlık) Sosyal yapı ve sosyal sermaye
Hanehalkı Özellikleri	Hanehalkı büyüklüğu Bağımlılık oranı Hanehalkı reisinin cinsiyeti Mallar (ör: toprak ve diğer üretim faktörleri ile konut, menkul kıymet) İstihdam ve gelir yapısı Hanehalkı fertlerinin eğitim ve sağlık durumları
Bireysel Özellikler	Yaş Eğitim İstihdam durumu Sağlık durumu

Kaynak: Dünya Bankası 2005:132, Akt: Doğan, 2014:21

Büyüme süreci, gelir dağılımındaki eşitsizliği artırıcı nitelikte olursa yoksulluğun azaltılmasındaki olumlu etki de azalacaktır. Yoksulluğun azaltılmasındaki olumlu etkiyi artırmak için hızlı büyüme öncesi gelir dağılımını düzenleyici politikalar uygulanmalıdır. Güney Kore ve Tayvan'da hızlı büyüme süreci öncesinde gerçekleştirilen toprak reformu büyüme sürecinin ilk aşamasına

eşitlikçi bir yapı getirdiği görülmüştür (Şenses, 2013:226). Büyüme süreci ile birlikte gelir dağılımındaki adaletsizliği önlemek için alınan önlemler yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynarken daha eşitlikçi bir yapının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

Yoksulluk sorunu, günümüzde sadece gelişmemiş ülkelerin değil gelişmiş ülkelerinde en önemli sorunlarından biri olduğu görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin artmasına rağmen yoksulluğun azalmadığı görülmüştür. Son zamanlarda gelişmiş ülkeler de gelir dağılımı farklılıkları inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Fakat gelişmiş ülkeler ve gelişmemiş ülkeler karşılaştırıldığında gelişmemiş ülkelerdeki yoksulluk sorunu daha görünür hale gelmektedir.

Neoliberal politikaların etkili olduğu son dönemlerde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ve bu ülkelerin kendi içinde gelir farklılıklarına baktığımızda: Paris'te yaşayan orta sınıf bir ailenin gelirinin G. Doğu Asya'da kırsal kesimde yaşayan bir ailenin gelirinin yüz katını aşması, New York'lu bir avukatın bir saatlik gelirinin Filipinli bir köylünün iki yıllık gelirine denk düşmesi, ABD'nin bir yıllık Pepsi-Cola ve Coca-Cola tüketim harcamalarının nüfusu 100 milyonu aşan Bangladeş'in GSMH'sının hemen hemen iki katına ulaşması ve dünya nüfusunun en varlıklı bölümünü oluşturan yüzde 20'lik kısmın dünyada toplam üretimin yüzde 84'ünü, en yoksul kesimi oluşturan yüzde 20'lik kısmın sadece yüzde 1,4'ünü tüketiyor olması ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını en bariz şekilde ortaya koymaktadır (Wharton, 1990:1136, Akt: Şenses, 2013:20).

İngiliz yardım kuruluşu Oxfam, yayımladığı raporla küresel gelir dağılımı adaletsizliğinin geldiği noktayı çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Rapora göre, dünyadaki en zengin sekiz kişinin serveti en yoksul 3.6 milyar kişinin serveti ile aynıdır. Sekiz milyarderin servetinin toplamı 427 milyar dolar düzeyindedir. Raporda, gelir dağılımındaki adaletsizliğin toplumları dağıtabilecek bir tehdit olduğunun altı çizilmektedir. Oxfam, zengin ve yoksul arasındaki eşitsizliğin sanılandan daha büyük olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca daha önce 62 kişinin dünyanın yarısının servetini elinde tuttuğunu açıklamış olan Oxfam aldığı yeni verilerle bunu 8 kişiye düşürmüştür.⁷

⁷ <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/01/17/sekiz-milyarder-36-milyar-kisiden-zengin>

Dünyada gelir dağılımdaki farklılıklar her zaman görülmekle birlikte yapılan araştırmalarda son dönemlerde gelir dağılımındaki farklılığın daha çok arttığını ortaya konmuştur. Gelir dağılımındaki farklılıklarının ülkeler arasında ve ülke içinde kapanmayacak boyutlara ulaşması yoksulluk sorununun çözümünü de zorlaştırmaktadır. Şenses'e (2013:223) göre büyüyen ekonomide yoksulluğu azaltmak için uygulanacak vergilendirme gibi yeniden dağılım politikaları yoksulluğu azaltmada daha etkili olabilmektedir. Ekonomik büyümenin adil bir gelir dağılımı ile birlikte yaşanmasının yoksulluğu azaltmada etkin olacağı görüşü hakimdir.

Gelirin yeniden dağılımını sağlayan araçlar; vergiler, kamu harcamaları, fiyat politikaları, işgücü piyasası ve ücret politikaları, sosyal güvenlik sistemidir (Arabacı, 2014:187-190). Gelirin toplumda yeniden dağılımı sağlanarak daha eşitlikçi bir yapı oluşmakta aynı zamanda gelir farklılıklarının aşırı uç noktalara gelmesi önlenmektedir. Gelir dağılımındaki adaletin sağlanması ise yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

1.5.2. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı ile bireyin toplumun geneliyle tam olarak bütünleşmesinin engellenme biçimleri anlatılmaktadır. Bazı toplumlarda ırk, din, cinsiyet, yaş gibi özellikler bireyi toplum dışına itebilmektedir. Farklı koşullarda farklı özellikler insanın dışlanmasına neden olabilmektedir (Aytaç, 2013: 83). Dinamik bir kavram olan sosyal dışlanma, insanı toplumsal hayata bağlayan onun toplumun üyesi olmasını sağlayan ihtiyaçlarının gerektiği şekilde karşılanmamasını ifade etmektedir (Çakır, 2002:83).

Şahin'e (2010:71-72) göre, sosyal dışlanma ekonomik nedenlerden, bireysel nedenlerden yani eğitimsizlik, yaş cinsiyet gibi nedenlerden, sosyal güvence eksikliğinden, politik nedenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenlerin birinin sosyal dışlanmaya neden olabileceği gibi bir kaçının da birlikte ortaya çıkarak sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Sosyal dışlanmanın ortaya çıkmaması için işsizler, yaşlılar, engelliler gibi dışlanma riski bulunan bireylerin sosyal politika ile desteklenmesi ve korunması gerekmektedir. Sosyal dışlanma kavramı yaygın olarak gelişmiş ülkelerde kullanılmaktadır. Toplumsal düzeyde sosyal dışlanma, yetersiz

sosyal uyum ve yetersiz bütünleşmeyi ifade etmektedir. Ayrıca bireysel anlamda sosyal dışlanma, anlamlı sosyal ilişkiler kuramamayı ve sosyal aktivitelerde yeteri kadar yer alamamayı ifade etmektedir.

Ekonomik, sosyal, politik gibi alanlarda bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamamaları topluma katılmayı güçleştirmekte hatta önlemektedir. Bu durum ise sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Sosyal dışlanmanın neden olabileceği sosyal patlama ve sosyal huzursuzluk ise sosyal dışlanmayı günümüzün önemli sorunlarından biri haline getirmiştir (Çakır, 2002:83). Sosyal patlamanın veya sosyal huzursuzluğun oluşmasından sonra toplumsal bütünleşmenin zorlaşmakta, dışlanan bireylerin ise tekrar toplumla bütünleşmesinin sağlanması neredeyse imkansız hale gelmektedir.

Yapılan araştırmalar son zamanlarda yoksullaşan ve dışlanmaya maruz kalan bireylerin sayısının arttığını ortaya koymaktadır. Çeşitli şekillerde ortaya çıkan sosyal dışlanmanın en bariz ve dikkat çekici örneklerinden biri de ırkçılıktır. Bazı toplumlarda belli bir ırka sahip olmak dışlanmak için yeterli görülebilmektedir. Irkı nedeniyle bireyler daha düşük ücretle çalıştırılabilmekte, iş bulmakta diğer bireylere göre daha çok zorlanmakta ve toplum dışına itilebilmektedir.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman bazı araştırmacılar sosyal dışlanma kavramını yoksulluk kavramının yeniden adlandırılması olarak tanımlarken bazı araştırmacılar ise sosyal dışlanma kavramını yoksulluktan daha geniş, çok boyutlu ve dinamik bir olgu olarak görmektedir. Sosyal dışlanmanın yoksulluğa neden olabileceği gibi yoksullukta sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir (Şahin, 2010:72). Yoksulluk ve sosyal dışlanma birbiriyle etkileşim halindedir. Yoksulluğa neden olan faktörler aynı zamanda sosyal dışlanmanın nedeni de olabilmektedir.

Sosyal dışlanmanın oluşmasına etki eden çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler birbiriyle bağlantılı ve birbirini etkileyen faktörlerdir. Sosyal dışlanma faktörleri bazen sosyal dışlanmanın nedeni olurken bazen de sonucu olabilmektedir. Yani sosyal dışlanma sonucunda birey yoksulluğa itilebilirken kimi zamanda yoksulluğun kendisi sosyal dışlanmanın nedeni olmaktadır. Sosyal dışlanma yoksulluğun özellikle manevi boyutta daha şiddetli yaşamasına sebep olmakta,

sorunların çözümünü zorlaştırmakta ve sorunları kalıcı hale getirmektedir (Aksan, 2012:13).

Sosyal dışlanmanın nedenlerine bakıldığı zaman birbirine bağlı ve karşılıklı etkileşim içinde olan olguların olduğu görülmektedir. Sosyal dışlanmaya neden olan faktörleri; işi gücü piyasasındaki değişim, sosyal korumanın gerilemesi, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk ve artan işsizlik olarak sıralayabiliriz (Çakır, 2002:88). İş gücü piyasasındaki değişim son yıllarda teknolojinin gelişmesi, küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi gibi nedenlerden dolayı üretimin iş gücünün daha ucuz olduğu ülkelere kaymasına neden olmuştur. Ayrıca üretimin iş gücünün daha ucuz olduğu ülkelere kayması işsizliği artırmış ve çalışan yoksulların oluşmasına neden olmuştur. Neoliberal politikalarla birlikte sosyal korumada gerilemeye başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisinin bir başka sonucu ise gelir dağılımındaki adaletsizliğin daha çok derinleşmesine neden olmasıdır. Gittikçe artan yoksulluk, enformel sektörde çalışan bireylerin sayısının artması, düşük ücretle istihdam bireylerin sosyal dışlanma riski artırmakta önemli etkenler haline gelmiştir.

Engelli, yaşlı ve işsizler gibi sosyal dışlanma riski bulunan bireylerin sosyal koruma altına alınması ile birlikte sosyal adalet ve dayanışma sağlanabilir. Sosyal adaletin ve dayanışmanın sağlanması ile birlikte ise sosyal dışlanma azaltılabilir. Günümüzde sosyal dışlanma topluma bütünleşemeyen bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Sosyal dışlanma ile mücadelede ise bireyin toplumun bir parçası olması amaçlanmaktadır (Şahin, 2010:79).

Sosyal dışlanma son dönemlerde yoğun ilgi gören kavramlardan biridir. Sadece ekonomik olarak değil bireyin kendini toplumdaki konumunu, onu topluma bağlayacak bağlara sahip olamamasını da ifade etmektedir. Sosyal dışlanmanın tersinin sosyal bütünleşme kavramı olması belki de sosyal dışlanmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmekte ve sosyal dışlanmanın önemini ortaya koymaktadır. Toplumsal huzurun ve bütünleşmenin sağlanabilmesi için sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Sosyal dışlanmayı azaltmak veya ortadan kaldırmak için son dönemlerde sosyal dışlanma ile mücadele yöntemleri gündeme gelmiştir. Sosyal dışlanma ile mücadelede, sosyal dışlanmanın azaltılması veya önlenmesi için sosyal dışlanma riski bulunan bireylerin sosyal politika ile koruma altına alınması gerektiği ifade edilmektedir.

1.5.3. Demografik Unsurlar

1.5.3.1. Nüfus Baskısı

Nüfus artışı refah düzeyini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Hızlı nüfus artışının AGÜ’de yoksulluğa neden olduğu yaygın olarak kabul edilen bir görüştür. Bu görüşün yanı sıra yoksulluğun nüfus artışının sonucu değil nedeni olduğu, nüfus artışının AGÜ’de hanehalkı düzeyinde yoksulluğa karşı alınan bir önlem olduğu ayrıca hızlı nüfus artışının büyümeyi özendirici olumlu etkileri olduğunu belirten görüşlerde bulunmaktadır (Şenses, 2013:154).

Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı düşükken AGÜ’de nüfus artış hızı fazladır. AGÜ’de geçim kaynağı daha çok tarıma dayanmaktadır. Geçim kaynağının daha çok tarıma dayanması nedeniyle tarımda çalışacak işçiye ihtiyaç vardır. Ayrıca teknolojik bakımdan da AGÜ’ler geri kalmış durumdadır. Gelişmiş ülkeler ise teknolojik bakımdan ileri durumdadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte gelişmiş ülkelerde işçiye duyulan ihtiyaçta azalmıştır. AGÜ’de ise durum tam tersidir, işçiye duyulan ihtiyaç nüfus artışının nedenlerindedir. Nüfus artışı ise AGÜ’de yoksulluğun şiddetinin artmasına sebep olmaktadır. Gelirin daha fazla kişiye bölünmesi, hızla artan nüfus yoksulluğu da beraberinde getirmektedir.

1.5.3.2. Hanehalkı Özellikleri

Hanehalkının türü, büyüklüğü, hanede yaşayan bireylerin yaşı, eğitimi gibi hanehalkının özellikleri yoksulluk çalışmalarında yoksulluğa neden olan faktörler arasında incelenmekte ve yoksulluk oranı ile ilişkilendirilmektedir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde yoksulluk, kimi zaman büyük hane halklarında görülürken kimi zamanda küçük hane halklarında görülmektedir. Aile yapısında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin ise yoksulluğu etkilediği görüşü genel kabul gören bir görüştür.

TÜSİAD’ın yapmış olduğu aile tipine göre yoksulluk oranları çalışmasında en fazla yoksulluk riski taşıyan gurubun iki veya daha fazla çocuklu büyük aileler olduğu görülürken en az yoksulluk riski taşıyan guruplar ise tek çocuklu çift ve tek çocuklu büyük aile olduğu görülmektedir. Veriler değerlendirildiğinde aile tipi, yoksulluk açısından ayırt edici bir özellik sayılamaz.

Aile yapısında meydana gelen değişiklikler yoksulluk oranı üzerinde etkili olabilmektedir. Çocuk sayısındaki artış, parçalanmış ailelerin çoğalması, boşanmaların artması, tek yaşayan yaşlıların ve gençlerin sayısının artması son dönemlerde aile yapısında meydana gelen değişikliklerdendir. Yapılan araştırmalarda bekar annelerin, eşinden boşanmış kadınların, hane reisi kadın olan ailelerin yoksullukla karşılaşma risklerinin diğer bireylere ve ailelere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aile yapısında meydana gelen bu değişmelerle birlikte son dönemlerde kadın yoksulluğu ile ilgili çalışmalar artış göstermiş ve kadın yoksulluğu önemli araştırma konulardan biri haline gelmiştir.

Tablo 3.Aile Tipine Göre Yoksulluk Oranları

Aile Tipine Göre Yoksulluk Oranları	
Aile Tipi	Kendi Grubu İçinde Yoksul Oranı (%)
Küçük aile	14.1
Çocuksuz büyük aile	13.9
Tek çocuklu çift	13.0
Tek çocuklu büyük aile	13.0
İki veya daha fazla çocuklu çift	15.8
İki veya daha fazla çocuklu büyük aile	19.6

Kaynak: TÜSİAD, 2000:107

1.5.3.3. Eğitim Durumu

Yapılan çalışmaların birçoğu yoksulluk ve eğitim arasında güçlü bir ilişkinin varlığı ortaya koymaktadır. Yoksulluk, bireyin eğitim imkanlarına ulaşımını kısıtlamakta ve yoksul bireyler arasında eğitim düzeyinin düşmesine neden olabilmektedir.

Açıkgöz ve Yusufoglu'na(2012:91-92) göre eğitim ve yoksulluk arasında döngüsel bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Yoksulluğun mu eğitimsizliğe neden olduğu ya da eğitimsizliğin mi yoksulluğu getirdiği sorusuna net bir cevap

verilememektedir. Yoksulluk ve eğitim birbirini etkilemektedir. Genel olarak bakıldığında yoksul ailelerin çoğunun eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riski azaldığı, eğitim düzeyi düştükçe ise yoksulluk riskinin arttığı görülmektedir.

Tablo 4.Eğitim Durumuna göre İşgücü Durumu

Eğitim durumuna göre işgücü durumu, Eylül 2015-2016						
[15+ yaş]						
Eğitim Durumu	İşgücüne Katılma Oranı					
	Toplam		Erkek		Kadın	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Toplam	52,1	52,8	72,5	72,5	32,3	33,5
Okur-yazar olmayanlar	19,4	18,8	30,6	30,0	17,0	16,4
Lise altı eğitilmişler	48,9	49,0	69,8	69,6	27,2	27,8
Lise	54,6	55,8	72,1	72,4	33,3	35,4
Mesleki veya teknik lise	65,7	65,7	81,9	81,4	40,6	41,5
Yükseköğretim	79,5	80,0	86,4	86,3	70,8	72,2

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Eylül 2016

Eğitim düzeyi yoksulluk açısından önemli bir etkidir. Yoksulluğa toplumsal cinsiyet temelli bakıldığında, kadın ve erkek arasındaki yoksulluk oranında fazla bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Kadın ve erkekler eğitim durumlarına göre benzer yoksulluk oranına sahiptirler. Kız çocuklarını okula göndermeme anlayışı, erken yaşta evlilikler, aile gelirine katkı sağlama gibi nedenlerle eğitim alamamış kadınlar ise yüksek oranda yoksulluk riskiyle karşılaşmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012:93).

Eğitim düzeyi ve iş gücüne katılım arasında da doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. TÜİK (2016) iş gücü istatistiklerini baktığımız zamanda eğitim düzeyinin arttıkça iş gücüne katılım oranının arttığı görülmektedir. Ayrıca eğitim

seviyesinin yükseldikçe erkek ve kadın arasında iş gücüne katılım oranlarının birbirine yaklaştığı görülmektedir.

1.5.3.4. Göç

Yoksulluğun temel nedenlerinden biride göçlerdir. Göçler genellikle kırsal alandan kentsel alanlara doğru yaşanmaktadır. Köyden kente göçü tetikleyen itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Köylerde nüfusun artması, toprağın miras yolu ile parçalanması, tarımda makine kullanımının artması, işsizliğin çoğalması gibi nedenler itici faktörleri oluştururken kentlerin eğitim, sağlık, ulaşım olanaklarının gelişmiş olması, iş alanlarının çeşitli olması gibi faktörler ise çekici faktörleri oluşturmaktadır.

Göç ile yoksulluk arasındaki ilişki net bir sonuca varılacak kadar açık olmamakla birlikte çok boyutlu ve karmaşıktır. Bazı araştırmacılar kırsal kesimdeki yoksulların düşük gelir düzeyi nedeniyle kentlere göç ettiklerini, yani yoksulluğun göçe neden olduğunu, bu durumun kentsel yoksulluğu tetiklediğini belirtirken bazı araştırmacılar ise yoksulluğun göçe engel olduğunu, yoksulların göçün maliyetini karşılayamadıklarını belirtmektedir.

Göç eğilimi ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Aynı nedenler bazı toplumlarda göçe neden olabilirken bazı toplumlarda ise göçe neden olmaz. Ülkelerin göç karşısında uyguladıkları politikalarda farklılık gösterebilmekte ve göç hareketini etkilemektedir. Kimi ülkeler göçü kısmen özendirilen bir tutum sergilese de kimi ülkeler aldıkları sert tedbirlerle göçü engellemektedir. Kimi ülkeler kırdan kentte göç sonucu göçmenlerin kamu arazisine yerleşmesine kayıtsız kalıp kısıtlıda olsa bu bölgelere alt yapı ve kamu hizmeti sunarken kimi ülkeler ise çeşitli caydırıcı önlemlerle yani su gibi temel hizmetleri sunmayarak göçü denetim altında tutmaya çalışmaktadır (Şenses, 2013:162-163).

Uluslararası alanda göçe baktığımız zaman üçüncü dünya ülkelerinde yoksulluğun artmasının uluslararası göçü tetiklediği görülmektedir. Bu göçlerle birlikte gelişmiş ülkelerde yoksulluk ve yoksullaşma hız kazanmaktadır. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ise oluşan bu yoksulluğu dünya çapında azaltmak için yardım programları oluşturmakta fakat yoksulluğa neden olan kapitalist ve küreselleşme sürecini analiz etmek yerine bu sistemin devamı için

çözüm önerileri üreterek yoksulluğun sürekli hale gelmesini sağlamaktadır (Aytaç, 2013:76).

Göçlerle birlikte ülkemizde bir takım problemlerle karşılaşmıştır. Kent yoksulluğu ve yoksulluk kültürü, kayıt dışı çalışanların çoğalması, işsizliğin artması, şiddetin çoğalması, kent yaşamına uyum sağlayamama sonucu sosyal dışlanmanın yaşanması bu problemlerin başında gelmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu 2012: 96). Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki döngüsel bir ilişki olup birbirini etkilemekte ve tetiklemektedir.

1.5.4. İşgücü Piyasaları

Yoksulluk, iş gücü piyasalarının temel özellikleri ve bu piyasalardaki gelişmelerle ilişkilendirilmektedir. İstihdam olanaklarının yetersizliği yoksulluğun nedenlerindedir. Ayrıca demografik unsurlar bireyin işgücü piyasalarındaki konumları üzerinde dolaylı etkiye sahiptir. Yoksulluk ve işgücü piyasaları arasındaki ilişkinin net olarak bilinmesini yoksulluk ve işgücü piyasalarına ait verilerin güvenilirliği etkilemektedir. Kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, AGÜ'de enformel sektörde işgücü piyasasının önemli yer tutması veri sorununun temel nedenlerindedir (Şenses, 2013:164).

Son dönemlerde üretimde yaşanan yeniden yapılanma kendini işgücü piyasalarında da hissettirmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki sanayisizleşme istihdam yapısında değişmelere neden olmuştur. İstihdam imalat sanayiden hizmet sektörüne doğru değişim göstermiştir. İmalat sanayideki yüksek ücret hizmet sektörü ile birlikte yerini düşük ücrete bırakmıştır. Ayrıca bu süreçte etkili olan çokuluslu şirketlerin istihdam politikası nitelikli ve yüksek ücretli çekirdek işgücü yanında iş güvenliği olmayan, rutin işler yapan, düşük ücretli ve yarı zamanlı ya da geçici işçi konumunda çalışan bireylerden oluşacak şekildedir (Şenses, 2013:165).

İşgücü piyasalarında yüksek ücretlerin yerine düşük ücretlere, tam zamanlı çalışmanın yerini yarı zamanlı ve geçici işlere bırakması ile yoksulluk kronik bir hal almıştır. Ayrıca çalışanların kazandıkları ücretlerin yoksulluk sınırının altında olması çalışan yoksulların sayısının artmasına neden olmuştur. İstihdam da yaşanan değişimle birlikte kısa süreli işsizliğin yerini de uzun süreli işsizlik almıştır.

1.5.5. Dışsal Etmenler

1.5.5.1. Şoklar

Hanehalkı veya kişilerin yaşamlarında karşılaştıkları şoklar yoksulluğun nedenleri arasındadır. Şoklar ani gelişen olumsuz olaylar olarak nitelendirilebilir. Yoksulluğa neden olan birçok şoktan bahsedilebilir. Şokun dozu ve niteliği yoksulluk üzerinde etkilidir (Şenses, 2013:171). Gelir sağlayan hanehalkı reisinin ölmesi, sakatlanması veya sürekli hastalığa yakalanması, geliri olmayan ve çocuğu olan kadınlarda boşanma veya terk, tarımla geçimini sağlayan hanehalkı için yaşanan kuralık, yaşanan doğal afetler yani sel, deprem, yangın gibi olaylar ve savaşlar yoksulluğun ortaya çıkmasında etkili olan şoklardandır.

1.5.5.2. Ayrımcılık

Ayrımcılık, adil olmayan davranışlar anlamına gelmektedir (Marshall, 1999:50). Ayrımcılık uzun dönem süre gelen eğilimleri yansıtabilmektedir. Bu durumda süregelen eğilimler dezavantajlı grupların daha da kötüleşmesine neden olabilirken, ekonomik ve sosyal değişkenlerden daha fazla zarar görmelerine de neden olabilmektedir. Geniş anlamda ayrımcılık toplum içinde bazı kesimlerin dezavantajlı konumda olması, dezavantajlı konumda bırakılması veya bu konuma itilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Ayrımcılık genel olarak ırkçılık ve toplumsal cinsiyet başlıkları altında incelenmektedir (Şenses, 2013:173).

Etnik ayrımcılıkla ilgili yaşanan sorunlar, hem kuruluşundan itibaren heterojen yapı barındıran ABD gibi ülkeler hem de uluslararası göçle birlikte heterojen bir yapıya kavuşan ülkeler için söz konusudur (Bıçkı, 2013:145). Irkçılık nedeniyle ayrımcılık denildiği zaman akla ilk olarak ABD’de yaşanan olaylar gelmektedir. Siyahi ve beyaz ırk arasında yaşanan ayrımcılık ABD’de sürekli gündemini korumaktadır. Yakın zamanda yasalarla kısmen eşit hale gelseler dahi medyaya yansıyan pek çok olayda ırkçılığın ülkede yaygın olduğu izlenimi oluşmaktadır. Son dönemlerde siyahi gençlerin gözaltına alınırken polis tarafından öldürülmesi üzerine ülkede ırkçılığa karşı protestolar düzenlenmiştir.

Birleşik Devletlerinde metropolitan alanda yaşayan yoksulların oranı 1969 yılında % 12 iken, 1982 yılında % 15’e çıkmıştır. Kent merkezlerindeki yoksulluk

ise 1969 ile 1982 yılları arasında % 59 artmıştır. Bu veriler neticesinde yoksulluğun kentselleştiği görülmektedir. Kent merkezindeki beyaz yoksulların sayısı % 42 artarken siyah yoksulların sayısı ise % 74 artmıştır (Bıçkı, 2013:146).

Toplumsal cinsiyet bazında yapılan ayrımcılık yoksulluğa neden olabilmektedir. Kadınların erkeklere göre daha düşük ücretle güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalması, kız çocuklarının okula göndermeme eğilimi gibi nedenlerden dolayı kadınlar arasında yoksulluk oranı fazlalaşmaktadır. Yaşar (2013:222), dünyadaki kadınların günlük çalışma sürelerini erkeklerinkinden % 25 daha uzun olduğunu fakat toplam işgücünün sadece 2/3'ünün kadınlara ait olduğunu, dünyadaki toplam gıdanın % 50'sini kadınların üretmesine karşın, kadınların gelirinin dünya gelirinin sadece % 10'u kadar olduğunu belirterek kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Birleşmiş Milletler Konferanslarında özellikle 1990 yılından itibaren toplanan bütün konferanslarda kadın yoksulluğunun bir dünya sorunu olduğu üzerinde durulmuştur. Kopenhag Dünya Kalkınma Zirvesi ve Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı kadın yoksulluğunun bir dünya sorunu olduğunu tescillemesi bakımından önemlidir. 1995 yılında Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'nda yoksulluğun kadınlaşması kavramı üzerinde durulmuş ve kavramla erkeklere kıyasla kadınların yoksullukla karşılaşma olasılıklarının yüksek olduğu, kadın yoksulluğunun erkek yoksulluğundan daha ciddi olduğu, kadın yoksulluğunun erkek yoksulluğuna göre zaman içinde artış gösterdiği ifade edilmek istenmiştir (Ecevit, 2003:85).

1.5.5.3. Yerleşim Yeri

Yoksulluğun belli bölgelerde yoğunlaşması, yoksulluğun yoğunlaştığı mekanların sosyo-ekonomik karakterlerinin değişmesine neden olabilmektedir. Bu mekanlarda fiziksel yapı kötüleşmekte, suç oranları artmakta, eğitim kalitesi düşmekte, ölüm oranı yükselmekte, yardımlara bağımlılık artmaktadır. Ayrıca etnik ayrımcılıktan kaynaklanan dezavantajlar yoksulluğun mekansallaşmasına neden olabilmekte ve yoksulluktan çıkışı zorlaştırmaktadır (Bıçkı, 2013:146).

Bazı yerleşim yerleri birkaç yoksulluk nedenini birden barındığı için bu tarz yerleşim alanlarında yoksulluk daha fazla görünür hale gelmekte ve yoksulluk bu mekanlarda içinden çıkılmaz kısır bir döngüye dönüşmektedir. Bu yerleşim

yerlerinde suç, sağlıksız yaşam koşulları ve yoksulluğun besleyen birçok etken sıradanlaşmaktadır. Amerikan gettoları ve Fransız banliyöleri yerleşim yeri ve yoksulluk arasında verilebilecek en çarpıcı örneklerden biridir.

Kentler ise yerleşim yerinin yoksulluk üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Yoksullar üzerinden ayrışan kent, sosyal kutuplaşmalara ışık tutmaktadır. Bir tarafta yoksul, işsiz, evsiz, gecekondulu, tekinsiz mahalleler yer alırken, öte yandan kentin ışıklı ve parlak yüzünü yansıtan gösterişli binalar, gökdelenler, lüks konutlar yer almaktadır. Bu iki farklı görünüm kentin ekonomik yüzünün yansıtmaktadır (Aytaç, 2013: 89-90). Böylece aynı kent mekânında bir tarafta lüks tüketim mallarını kullanan, yüksek bir gelire ve yüksek yaşam koşullarına sahip mutlu bir azınlık, kalın duvarlarla çevrili, yirmi dört saat korunan sitelerde yaşarken, diğer tarafta kentin hiçbir hizmetinden faydalanamayan, kentsel görüntü içinde yok sayılan yoksullar yer almaktadır. Sermayenin küreselleşmesi ile mekâna ve emeğe bağımlılığın azalması, teknoloji sayesinde emeğin değersizleştirilmesi, yoksulluğun kentsel mekânda yoğunlaşmasını ve izole olmasını beraberinde getirmiştir (Özkan ve Sıdal, 2008:40).

Yoksulluğun daha fazla görünür hale geldiği, yoksul mahalleleri genellikle kenar ya da uç bölgelerde hem kentin ekonomik hem de mekânsal olarak cazip olmayan alanlarında yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda buralar kent haritasında çok gri ya da karanlık yerleşme bölgeleri olarak gösterilmektedir (Aytaç, 2013:89). Yoksulların büyük bir oranı kentin kenar, dış ya da gözden çıkarılmış, büyük oranda denetim dışında tutulan bu bölgelerde yani kenar mahalle, getto ya da konsantre yoksulluk bölgelerinde yaşamaktadır. Bu bölgeler kentsel yaşam için risk olarak görölse de burada yaşayanlar için sorun daha ağırdır. Bu bölgelerde yaşayanlar damgalanmaktadır. Damgalanma nedeniyle yoksulluk içinden çıkılmaz bir hal alarak kronikleşmektedir (Aytaç, 2013:97-98).

Yoksulluğun yoğunlaştığı alanlar ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Batı'da yoksulluk kent içi mekanlarda kendini gösterirken, gelişmekte olan ülkelere ise daha çok kentin kenarında varoşlarında yoğunlaşmaktadır. Batı'da kentin asıl yerlileri kentin dışında daha nezih yaşam alanlarına doğru kayarken kent içi, göçmen işçilere, marjinal ve düşük ücretle yaşamını devam ettirmek zorunda kalanlara bırakılmaktadır. Son yıllarda neoliberalist siyaset ve toplum kurgusu ile birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere ise kentli üst zengin sınıfa yeni ve cazip

mekanlar sunulurken yeni yoksullar ise bu alanlardan uzaklaştırılmaktadır. Kentin iç mekanlarında yoksulların ikamet ettiği yerlerde kentsel soylulaştırma adı altında yenilenmekte kentsel dönüşüm projeleri yoluyla yoksullar yerinden edilmekte ve kentin dış bölgelerine sürülmektedir(Aytaç, 2013: 89-91).

1.5.6. Küreselleşme ve Yoksulluk

Küreselleşme dünyada yaygın olarak kullanılan çok boyutlu bir kavramdır. Özellikle 1980'li yılların sonlarında kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin en çok ekonomik boyutu üzerinde durulmakla birlikte sosyal, siyasal ve kültürel boyutları da bulunmaktadır. Küreselleşmenin üzerine uzlaşmaya varılan bir tanımı bulunmamakla birlikte, ülkeleri çeşitli alanlarda etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk ise küreselleşmeden etkilenen alanlardan biridir (Memiş, 2014:145).

Memiş'e (2014:158) göre küreselleşme sürecine ivme kazandıran IMF, WB ve WTO gibi kuruluşların II. Dünya Savaşından sonra hayata geçirilmesidir. Bu kuruluşlar küreselleşmenin temel aktörleri olarak görülmektedir. Ayrıca bu kuruluşların önerdikleri ekonomik politikalar birbirini tamamlayacak ve aynı amaca hizmet edecek uygulamalar olarak görülmektedir. Bu kuruluşların yapmış olduğu uygulamalar gelişmiş ülkelerin çıkarlarına yönelik olup, yoksulluğu etkilemektedir.

Küreselleşme ile doğrudan ilişkilendirilen kavramlardan biri olan yoksulluğun küreselleşme ile ilişkisine bakıldığında, küreselleşmenin yoksulluğu daha olumsuz bir boyutlara ulaştırdığı tezi gibi küreselleşme ile yoksulluğun nispeten daha olumlu bir boyuta ulaştığı da söylenmektedir. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası'nın bu konuda çalışmaları bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yoksulluğa çok boyutluluk getirirken, Dünya Bankası mutlak yoksulluk üzerine vurgu yaparak yoksulluğu gelir düzeyine indirgeyen bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunanlar UNDP verilerini kullanmayı tercih ederken, küreselleşme ile yoksulluğun nispeten olumlu bir boyuta ulaştığı görüşünü savunanlar ise Dünya Bankası'nın verilerini kullanmayı tercih etmektedir(Coşkun ve Tireli, 2010:42). Küreselleşmeyi yoksulluğu azaltan bir süreç olarak görenler, Dünya Bankası verilerini kullanarak 1981 yılından günümüze kadar yoksulluk oranında önemli azalmaların olduğunu

savunmaktadırlar. Dünya Bankası mutlak yoksulluk sınırını, az gelişmiş ülkeler için kişi başına günlük 1 dolar, Doğu Avrupa ülkeleri ve Latin Amerika ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş ülkeler için ise 14,40 dolar olarak belirlenmiştir (Memiş, 2014:158). Yoksulluğun sadece ekonomik boyutta indirgenemeyeceği çok boyutlu bir kavram olduğu son zamanlarda kabul gören görüşlerdendir. Sadece mutlak yoksulluk sınırına bakılarak küreselleşmenin yoksulluğun azalmasına katkı sağladığı tezi bu durumda tartışmalı bir hal almaktadır.

Ayrıca aşağıda yoksullukla ilgili verilen verilere bakıldığı zaman yoksulluğun dünyada hangi boyutlara ulaştığı da daha görünür hale gelmektedir.

- " Dünyanın yarısı -yaklaşık 3 milyar insan- günlük 2 doların altında bir gelirle yaşıyor."
- "Dünyanın en yoksul 48 ülkesinin gayrisafi milli hasılası dünyanın en zengin 3 insanının servetlerinin toplamından daha az."
- "Yaklaşık 1 milyar insan 21. yüzyıla bir kitabı okuyamadan ya da ismini bile yazamadan girdi."
- "Dünyada her yıl silahlara harcanan paranın yüzde 1'inden daha azı ile bütün çocuklar okula gidebilirlerdi."
- "Dünyanın en zengin ülkesi, endüstrileşmiş ülkeler içinde zengin-yoksul arasındaki farkın en büyük olduğu ülke."
- "Gelişmiş ülkelerdeki nüfusun yüzde 20'si dünyadaki malların yüzde 86'sını tüketiyor."
- "Bir kaç yüz milyarderin serveti dünyanın en yoksul 2,5 milyar insanınkine eşit."
- "UNICEF verilerine göre, dünyada yoksulluk yüzünden her gün 30 bin çocuk hayatını kaybediyor."
- "Dünyadaki 2,2 milyar çocuğun 1 milyarı yoksul."
- "Dünyada temel eğitim hakkından yoksun olan çocuk sayısı 121 milyon."
- "Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 1,1 milyon insan yeterli suya, 2,6 milyon insan da temel sağlık hizmetlerine ulaşamıyor."
- "Dünya nüfusunun yalnızca yüzde 12'si suyun yüzde 85'ini kullanıyor ve bu yüzde 12 Üçüncü Dünya Ülkelerinde yaşamıyor."

- Sadece ABD’de kozmetik ürünlerine yılda 8 milyar dolar, ABD ve Avrupa’da evde beslenen hayvanlar için 17 milyar dolar, Avrupa’da sigaraya 50 milyar dolar ve alkollü içeceklere 105 milyar dolar harcanırken; dünyada yaşayan herkese temel eğitim verilebilmesi için gerekli olan para 6 milyar dolardır. Temel sağlık ve beslenme için gerekli olan para ise sadece 13 milyar dolardır. (<http://www.globalissues.org>, 2008 akt; Gündoğan, 2008:44).

Dünyada hem yoksulluğun hem de zenginliğin arttığı görülmektedir. Zenginler ve yoksullar arasındaki fark çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Küreselleşme ile birlikte dünya piyasaları ve çok uluslu şirketler daha güçlü hale gelmiştir. Bu durum gelişmiş ülkeleri daha fazla kalkındırırken azgelişmiş ülkeleri ise daha çok yoksullaştırmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:88).

Kunduracı’ya (2011:93) göre küreselleşme özünde ulusların ve toplumsal sınıfların kalkınmasında en uygun uluslararası koşulları oluşturması bakımından büyük bir fırsat taşımaktadır. Fakat günümüzdeki küreselleşme süreci eşitlik gibi toplumsal kalkınmanın temel değerlerini içermemektedir. Bu nedenle küreselleşme ile birlikte yoksulluk daha çok artmış ve azgelişmiş ülkelerde gelir dağılımı daha çok bozulmuştur. Her geçen gün artan toplumsal hizmetlere rağmen yoksulların temel insani gereksinimlerini dahi karşılamada zorlandığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA

2.1. Sosyal Politika Kavramı

Yoksulluk ve sosyal politika birbirleriyle doğrudan ilgilidir. Yoksulluğun ortaya çıkmasında ve önlenmesinde benimsenen veya uygulamada olan sosyal politikanın önemli bir yeri vardır. Kavram olarak sosyal politika; sosyal politikanın tanımı, hedefleri ve sosyal koruma başlıkları altında incelenecektir.

2.1.1. Sosyal Politikanın Tanımı

Sosyal politikanın uzlaşmaya varılan bir tanımı bulunmamakla birlikte sosyal politika ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bunlarda daha çok sosyal sorunlar, mağdur gruplar ve bunlara yönelik koruyucu politikalardan söz edilmekte, bazılarında çıkış noktası olarak kapitalist sistem ve sınıf mücadelelerine yer verilmekte, bazılarında ise sosyal adalet ve sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi gibi hedefler öne çıkarılmaktadır (Koray, 2007: 27).

Serdar'a (2014:1) göre sosyal politika, Batı Avrupa'da 19 yüzyılda sanayi Devrimi'nin yarattığı büyük zenginlik sonucunda zenginliği yaratan fakat yaratıkları zenginlikten yeterli payı alamayan emekçilerin içine düştüğü durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmış, "toplumsal dengesizliğe ve yoksulluğa karşı daha sürdürülebilir bir toplumsal yaşam oluşturmayı hedeflemiştir."

Dar anlamıyla sosyal politika Sanayi Devrimi ile birlikte kapitalist düzen içinde emek ve sermaye arasındaki mücadeleyi, adaletsizliği barışçı yollarla sona erdirmek ve sistemin devamını sağlamaya yönelik politikalar olarak ortaya çıkmış ve geniş anlamda ise toplumsal sınıfların toplumsal yapı içinde uyumlu bir şekilde yer almasını amaçlamıştır (Serdar, 2014:3-5).

Koray'a (2007: 27) göre modern diyebileceğimiz bir sosyal politikadan söz ediliyorsa, bu sosyal politika anlayışının temelde kapitalist ekonomi içinde büyüyen sosyoekonomik eşitsizlikleri azaltmak, toplumsal adalet ve eşitliğe hizmet ederek toplumsal uzlaşma ve bütünleşmeyi sağlamak gibi hedefler bulunmalıdır.

Sosyal politika ile yapılan tanımlara baktığımızda Sanayi Devrimi sonrası kapitalist sistem içinde toplumsal bütünleşme ve uzlaşmayı sağlama, emek ve sermaye arasındaki adaletsizliğe çözüm bulma arayışı içinde geliştiği görülmektedir. Günümüzde ise sosyal politikanın alanının genişlediği, sadece emek ve sermaye arasındaki sorunlara yönelik kalmadığı toplumundaki herkes için eşitliği, adaleti, uzlaşmayı ve bütünleşmeyi amaç edindiği görülmektedir.

Buğra ve Keyder sosyal politikayı kapitalizm ile ilişkilendirmiştir. Buğra ve Keyder'e (2013:7) göre yaşanan kapitalizmin en önemli sorunları sosyal politika alanına odaklanmaktadır. Onlara göre küreselleşme ile birlikte en önemli sorun refah devletinin ne kadar korunabileceği ilişkin olup, bu süreç ikinci dünya savaşı sonrasında kurulan düzenin 1970'lerde başlayan dönüşümü ile şekillenmiştir. Sosyal politikanın ortaya çıkışını devletin küreselleşme ve sermaye karşısında ne kadar özerk kalabileceğinin göstergesi olarak görmektedirler.

Kleinman'a (2013:161) göre ise sosyal politika kavramı ile anlatılmak istenen ülkeler arasında da ülke içinde de farklılık göstermektedir. Buna rağmen sosyal politika kavramı ile tanımlanmak istenenleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Sosyal koruma: emeklilik, işsizlik, maluliyet destekleri,
- Aile ve çocuk politikaları,
- Sosyal bakım,
- Yoksulluğa karşı ve sosyal içermeye yönelik politikalar,
- Sağlık, eğitim, konut ve kişisel sosyal hizmetlerin sağlanması,
- Emek piyasası, çalışma koşulları ve endüstriyel ilişkilerin düzenlenmesi,
- Halk sağlığı,
- Fırsat eşitliğinden yana, ayrımcılığa karşı politikalar,
- Kentsel politikalar,
- Çevre koruma ve ekolojik konular,
- Tüketiciyi koruma

Kleinman son üç maddeyi sosyal politika sınırlarında gezinen yeni konular olarak adlandırırken, Serdar (2014:6) sosyal dışlanma, çevre, tüketici hakları, dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar, eski

hükümlüler, göçmenler, özürllüler ve diğer gruplara yönelik sosyal politikaların üçüncü kuşak sosyal politikalar olarak nitelendirildiğini belirtmiştir.

Sosyal politika ile ilgili olan konu başlıklarına batığımızda da sosyal politikanın alanının her geçen gün genişlediği, sadece ülkelerin ya da toplumların kendi vatandaşlarına değil göçmenlere, azınlıklara karşıda sosyal politika geliştirdiği görölmektedir.

2.1.2. Sosyal Politika Hedefleri

Sosyal politika zaman içinde değişime uğramıştır. Değişen ihtiyaçlara bağlı olarak sosyal politikanın kapsamı ve boyutları farklılık göstermiştir. Bu süreç içinde sosyal politika toplumsal hayatı etkileyen ve toplumsal bütünlüğü tehdit eden her türlü sorunla mücadeleye yönelmiş bir politika kimliğine bürünmüştür. Gelişmiş Batı toplumlarında bireylerin ya da grupların sorunlarının ve ihtiyaçlarının farklılaşması sosyal politikanın alanının ve kapsamının genişlemesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte emek ve sermaye sahipleri arasındaki sorunları çözmek amacıyla ortaya çıkan sosyal politika toplumsal hayatı olumsuz etkileyen ve toplumsal bütünlüğü tehdit eden her türlü sorunla mücadeleye yönelmiştir. Zaman içinde evrensel bir sosyal koruma ve eşitliği sağlamayı amaç edinmiştir (Serdar, 2014:6).

Kleinman'a (2013:161) göre de sosyal politika geniş anlamıyla sadece işçilerle değil toplumun tüm üyeleri yani vatandaş olmayanlarla da ilişkilidir. Sosyal politika, devletin müdahalesini kapsamakla birlikte müdahale özellikle düzenleme, finans ya da sübvansiyon hizmetlerinin doğrudan sunumu gibi birçok biçim alabilir. Çeşitli sosyal politika hedefleri olmakla birlikte başlıca sosyal politika hedefleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- “Hayat döngüsü içinde yeniden dağıtım”
- “Haneler arası yeniden dağıtım”
 - “Zenginden fakire”
 - “Sermayeden emeğe”
 - “Aile olmayanlardan ailelere”
- “Piyasanın tedarik edemeyeceği kamu mallarını sağlama”
- “Refah arzı eksikliği ile sonuçlanacak dışsallıkları düzeltme”
- “Toplum için değerli mal ve hizmetleri (merit goods) temin etme”

- “Devleti güçlendiren harcamalar”
- “Gruplar arası ‘sosyal barışı’ ya da uyumu pekiştirme”
- “Belirli değerleri geliştirme ya da pekiştirme”

Kleinman’a (2013:161) göre sosyal politika hedeflerini gerçekleştirmek için hükümetler üç şekilde müdahalede bulunurlar. Bunlar:

1. Gruplar ya da bölgeler arasında yeniden dağılımı gerçekleştiren maliye politikaları ile yani vergilendirme ve kamu harcamaları ile,
2. Asgari standartları belirleyen düzenlemeler yolu ile ya da refah mallarının teminini özel sektör veya kar amacı gütmeyen kurumlara bırakan düzenlemeler yolu ile,
3. Doğrudan hizmet üretmek.

2.1.3. Sosyal Koruma

Sosyal güvenlik kavramını dar ve geniş anlamda ele alabiliriz. Dar anlamda sosyal güvenlik, sosyal sigorta sistemlerince sağlanan sosyal güvenlik garantileridir. Geniş anlamda sosyal güvenlik ise, insanların gelirinin kesilmesi veya gelirinin yetersiz gelmesi durumunda yoksullukla mücadele anlamı taşımaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri zaman içinde yoksullukla mücadeleyi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu genişlemeyle birlikte 1990’lı yıllardan sonra sosyal güvenlik kavramı yerine daha geniş anlamı bir kavram olan sosyal koruma kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal güvenlik belirli risklere karşı sosyal sigorta ile sağlanan gelir garantisini ifade ederken sosyal koruma ise yoksulluğa yol açan her türlü sebebi sosyal güvenlik kapsamına almaktadır (Alper, 2014:205-6).

Kapar'a (2015:200) göre geleneksel anlamıyla sosyal koruma, çalışma koşullarına ilişkin sorunların sosyal adalet temelinde çözümünü anlatmak için kullanılmaktadır. Günümüzde ise sosyal korumanın daha çok sosyal güvenlikle bağlantılı olarak ele alındığını, ayrıca günümüzde gelir güvencesizliği karşısında koruma sağlayan programlar ile sınırlandırıldığını belirtmiştir.

Genel sosyal politikanın amacı, çeşitli risklere karşı toplumda zayıf kesimin korunmasıdır. Sosyal koruma sistemleri de bu amaçla oluşturulmuştur. Toplumun ekonomik ve kültürel kaynaklarını adil dağılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Gelir

dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırmak, yoksulluğu önlemek için uygulanan sosyal politikalar değişen demografik unsurlar ve ekonomik koşullar nedeniyle yetersiz kalmıştır (Aysoy, 2006:33).

Sosyal güvenlik yani sosyal koruma alanında dünyada iki uygulama benimsenmiştir. Küreselleşme ile birlikte üçüncü bir model gündeme gelmiştir. Sosyal güvenlik modellerinden ilki olan Yeni Zelanda Modeli, primsiz sistemdir. Angola-Sakson Modeli olarak da adlandırılmaktadır. Sosyal korumanın vergilerden elde edilen gelirle karşılanmasını öngörmektedir. İkinci model Bismark Modelidir. Bu modelde çalışanlar meslek gruplarına ayrılmakta ve her meslek grubunun kendi sosyal güvenlik kurumu bulunmaktadır. Üçüncü model ise İMF önderliğinde ortaya çıkmıştır. Bu model de ise bütün çalışanlar aynı kuruma bağlanarak prim birikiminin sağlandığı, emekli ücretlerinin sağlık harcamalarının kısıldığı bir sistemdir. Üçüncü modelin uygulandığı ülkelerde özel emeklilik sistemleri ilgi görmektedir. Bu durum modele olan güvensizliği yansıtmaktadır (Aykaç, 2006:51-2). Aynı zamanda küreselleşmeyle birlikte sosyal güvenlik uygulamalarındaki değişimi de yansıtmaktadır.

İlk dönemlerde sosyal politika alınan vergileri; hastalık, yaşlılık işsizlik gibi durumlarda korumasız durumda olan kişilere transfer ederdi. Günümüzde ise değişen ekonomik, demografik yapılar sonucunda ve erken emeklilik, kitlesel işsizlik gibi nedenlerden dolayı sosyal güvenlik sistemlerinin zorlanmaya başladığı genel kabul edilen bir görüştür (Aysoy, 2006:33). Sosyal sigorta sistemi sosyal korumayı sağlarken sosyal sigorta sistemine dahil olmayanlar ise vergilerle sağlanan kamu sosyal güvenlik harcamaları ile sosyal koruma altına alınmaktadır. 2000 yılından sonra ise gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik harcamalarının artması neticesinde sisteme karşı eleştiriler yöneltilmeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik harcamaları milli gelirin % 30'larına ulaşmıştır (Alper, 2014:56-7). Sosyal güvenlik harcamalarındaki artış ülkelerin sosyal güvenlik geleceğini tehdit etme noktasına gelmiştir.

Küresel yaşlanma ile birlikte sosyal güvenlik fonları açık vermesi, bütçe yükünü artıracak bu durum ise sosyal güvenlik ve sosyal yardım sunumunu riskli hale getirecektir. Küresel yaşlanmayla birlikte yaşlılık aylığında kesintiye gidilmesi, emeklilik yaşının yükseltilmesi, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlara getirilen

kısıtlamaları gündeme gelmiştir (Aykaç, 2006:51). Ayrıca küreselleşmenin etkisi ile emek piyasada düzenlemeler yapılmaktadır. Yapılan bu düzenlemeler de ücretlerdeki düşüş, ücret eşitsizliğindeki artış, sendikaların güç kaybetmesi, rekabetin olduğu bölgelerde kadın ve çocuk istihdamının artması, işsizlik oranının yükselmesi dikkat çekmektedir. Bu süreçte devletlerin kural koyma gücünün azalmış, hatta bu süreci destekler hale gelmişlerdir (Aykaç, 2006:53). Yaşanan bu gelişmeler sosyal korumaya duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Fakat sosyal harcamalara nedeniyle bütçelerin açık vermesi sosyal korumanın yeterli düzeye olmasını engellemektedir.

2.2. Dünyada Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi

Sosyal politikanın ortaya çıkmasında Sanayi Devriminin rolü büyüktür. Birçok araştırmacı sosyal politikanın ortaya çıkışını Sanayi Devrimi ile başlatmaktadır. Zincirkıran'a (2014:7) göre sosyal politika sanayileşme süreci ile zayıflayan, güçsüzleşen gruplara ya da bireylere sistematik ve kurumsal destek verme çabaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemden önce sosyal politika olarak adlandırılabilir örnekler bulunsa da sistemik ve kurumsal çabalar sanayi dönemiyle birlikte görülmektedir.

2.2.1. Sanayi Öncesi Dönem

Sanayi öncesi dönem olarak tanımlanan dönem 1880 öncesi dönemdir. Enformel yardım anlayışının hakim olduğunu bu dönemde sivil sektör yani aile ve toplum, dini kurumlar, gönüllü kurumlar, meslek birlikleri, karşılıklı yardımlaşma sandıkları etkin rol oynamışlardır. Sanayileşme dönemine kadar sosyal hizmet görevini bu kurumların yerine getirdiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde beklentinin yüksek olmaması da enformel yardım anlayışının etkin olmasında etkili olmuştur(Özdemir, 2007:177-8).

Yoksulluk tarihin her döneminde karşılaşılan sorunlardan biridir. Fakat bugün sosyal bir sorun olarak yoksulluğun tarihine baktığımız zaman 16. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkışı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Gerekmek'e (1994) göre Ortaçağ Avrupası'nda sadaka ile geçinen bir kesimin varlığı büyük bir toplumsal rahatsızlık oluşturmuyordu. Zenginler bu kesime sadaka vererek ruhlarını rahatlatıyordu. Yani yoksulların bir toplumsal işlevi vardı. Erken modern çağın yoksulluk algısı ise ortaçağın yoksulluk algısından farklıdır. 16. yüzyılda

yoksullar işgücü haline gelmişti. Ayrıca kapitalist sistem içinde dilencilik hoş karşılanmıyordu (Buğra, 2015:25).16. yüzyılda çıkarılan sadaka reformunun asıl amacı ise şehrin yoksullardan korunmasıydı. 16. yüzyılda darülaceze benzeri kurumlar önem kazanmış ve çalışabilecek durumda olan yoksulların barındırıp çalıştırıldığı kurumlar ortaya çıkmıştır(Buğra, 2015:26). Ayrıca Ortaçağ toplumundaki ahlaki anlayışta aşırı servet edinmek kötü görülüyor ve servetten sosyal hizmet için harcama yapma itibar yükseltiyordu. Bu nedenle Ortaçağ'da sosyal amaçlı hayırseverlik oldukça fazla görünüyordu(Özdemir, 2007:179).

Buğra'ya göre⁸ sosyal politika 16. yüzyıl Avrupa'sında kapitalizmle eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizm ile birlikte emeğini satmak zorunda kalan işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal politika önlemleri gündeme gelmeye başlamıştır. Ona göre bu dönemde sosyal politika “İş bulamadığı, çalışırken kazandığı paranın geçinmesine yetmediği ya da hastalık, yaşlılık, özürlülük gibi çalışmasının olanaksız olduğu durumlarda, çalışarak hayatını kazanmak zorunda olan insana ne olur?” sorusunu temel alır. 16. yüzyılda Avrupa'da bu soru etrafında “sadaka reformu” olarak adlandırılan tartışmaların olduğunu, geleneksel dayanışma ve sadaka ilişkileri yoluyla yoksulluğun baş edilemez duruma gelmesinin bu tartışmaların ana nedeni oluşturduğunu belirtmiştir. Buğra sosyal politika alanında ilk metnin bu dönemde yazıldığı kanaatindedir. Ayrıca İspanyol hümanisti Juan Luis Vives'in kaleme aldığı “Yoksul Yardımı Üzerine”adlı kitabında yoksulluğun doğrudan siyasi yetkililerin sorumluluğunda olduğunu ileri sürmesini sosyal politikanın gelişimi açısından önemli bulmaktadır. Bu döneme kadar yoksullukla mücadelenin sadaka alanı olarak kabul edildiğini ve büyük ölçüde kilisenin yetkisine bırakıldığını bu nedenle bu düşüncenin dönemin şartları açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

2.2.2. Sanayileşme Dönemi

Sosyal sorunlara karşı devletin politika geliştirmesi işçi sınıfının verdiği mücadele, genel oy hakkının kabulü, demokrasi anlayışının gelişmesi, emeğin kapitalizme karşı verdiği mücadelenin siyasallaşması ile bağlantılıdır. Bu nedenle sosyal politika Avrupa toplumunun tarihsel gelişimi, Avrupa toplum modeli ve refah devletinin oluşum süreci ile birlikte ele alınmalıdır. Bu anlayışta sosyo-ekonomik

⁸ Ayşe Buğra'nın 15 Kasım 2008 tarihinde Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde yapılan konuşma metni, (erişim)www.obarsiv.com/pdf/ayse_bugra2.pdf

hakların yani ikinci kuşak hakların hayatı geçirilmesini üstlenen bir devlet anlayışı, sosyal refah devleti vardır. İkinci kuşak haklar olarak kabul edilen sosyo-ekonomik haklar yani eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi birçok hizmetin vatandaşa piyasa dışından sağlanması esastır. Sosyal politika bu hakları hayata geçirmeye yönelik politikalar olarak geniş bir alanı kapsamakta ve sosyal vatandaşlık temelinden yola çıkarak sosyal adaleti ve sosyal eşitliği hedeflemektedir (Koray, 2007:28).

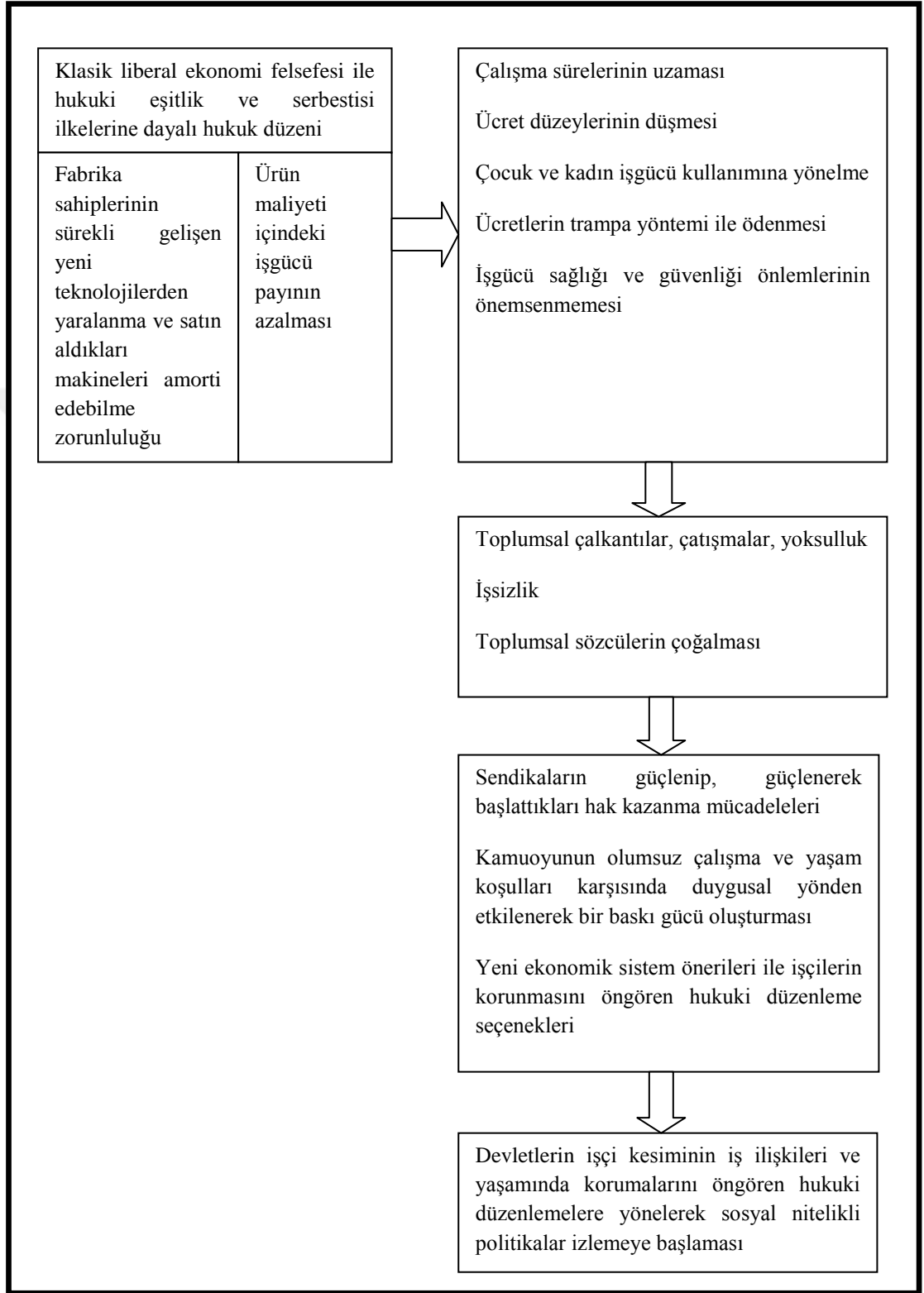
Sanayi toplumu, “bütün bir toplumsal hayatın, sanayileşme ve fabrika etrafında yeniden şekillenmesini” ifade eder. Sanayileşme ile birçok alanda önemli değişiklikler oluşmuştur. Düşünsel temelleri 1500 ve 1600’lü yıllarda atılan bilim ve teknolojik gelişmelerle birlikte ise 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretim yapısı değişmiştir. Bu yapısal değişiklikle ekonomik, sosyal ve kültürel hayatta köklü değişimleri ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin yaratmış olduğu bu değişimler sosyal politikanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Zencirkıran, 2014:12-13).

Sanayileşme ile birlikte daha önceki toplumlarda var olmayan “işçi sınıfı” ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfının hak arama ve örgütlenme mücadelesi sanayi toplumunun önemli sembollerinden biri haline gelmiştir. Sosyal politika ilk kez böyle bir ortamda zayıf alan işçi sınıfının güçlü olan işveren karşısında ekonomik ve sosyal hak arama mücadelesi etrafında şekillenmiştir. Sosyal politikanın oluşmasında çalışma hayatı kadar demografik alanda da yaşanan değişimler etkili olmuştur. Sanayileşme süreci ile birlikte hızlı kentleşmede sosyal politikanın gelişimi açısından önemlidir (Zencirkıran, 2014:16).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte tarımda makineleşme birçok köylüyü işsiz bırakmıştır. Geçimlerini sağlamak amacıyla bu insanlar yoğun bir şekilde köy ve kasabalardan kentlere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Kentlere göç etmek zorunda kalanların fabrikalardan başka çalışacak alternatifleri de kalmamıştır. Böyle bir ortamda sanayileşmenin ilk dönemlerinde fabrikalardan başka çalışma alternatifi olmayan işçiler çok ağır çalışma şartları, çok uzun çalışma süreleri ve çok düşük işçi ücretleri ile karşı karşıya kalmıştır. İşçilerin içinde bulunduğu bu ortak durum onların birbirine yaklaşmasını ve işçiler arasında sınıf bilincinin oluşmasını sağlamıştır. Yani sanayi döneminde yaşanan birçok gelişme sosyal politikanın gelişmesine neden olmuştur.

Sanayileşme Ortamı ve Koşulları ile Sosyal Politikalar Arasındaki Etkileşim

Süreci

Kaynak: Altan, 2007:53

Zencirkıran (2014:19-23), 1800'lü yıllarda İngiltere ve Fransa'da "Makine Kıırma Eylemleri" olarak adlandırılan olayları işçiler arasında hak arama çabalarında ortak bir tavır olarak görmektir. Ayrıca sosyal politikanın ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer yaklaşımda işçilere uygulanan ağır disiplin ve çok sert cezalandırma yöntemleri olduğunu belirtmektedir. Kentleşme ile küçük yerleşim yerlerinden gelen birlikte yaşama kültürü olmayan yoksulluk, işsizlik ve sefalet içinde olan insanların bulunduğu kentlerde düzen, çok sert cezalandırma mekanizmaları ile sağlanmaya çalışılıyordu. Bu durum hayatın her alanına tekamül etmiş durumdaydı. Sosyal politika aynı zamanda çalışma hayatında disiplin ve sert cezalandırma mekanizmalarına karşı işçilere daha insani bir çalışma hayatı ortamı yaratmayı da içermektedir.

Sosyal politikanın gelişmesine zemin hazırlayan koşullar incelendiğinde sosyal politikanın toplumsal uzlaşmayı ve bütünleşmeyi sağlamak adaletli bir toplumsal düzen oluşturmak açısından ne kadar gerekli olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Sosyal politikanın ilk olarak geliştiği ortamda sadece sosyal hakların yokluğu değil siyasi ve sivil hakların da olmadığı görülmektedir.

Marshall (2013:21) yurttaşlığı sivil, siyasi ve sosyal öge olmak üzere üçe ayırıyor. Sivil öge, bireysel özgürlükler için gerekli olan haklar yani kişi özgürlüğü; ifade, düşünce ve inanç özgürlüğü; mülk edinme, sözleşme yapabilme hakkı; adalete erişim hakkı. Siyasi öge, siyasi iktidara katılma hakkı. Sosyal öge geniş bir haklar dizisi yani bir parça ekonomik refah ve güvenliğe sahip olma hakkı, sosyal mirastan pay alma, medeni bir hayat sürme gibi haklar olarak tanımlıyor. Sosyal haklarla ilgili olan kurumların eğitim sistemi ve sosyal hizmetler olduğunu söylüyor. Sosyal hakların kaynağının yerel topluluklara ve derneklere üyelik olduğunu zaman içinde ise sosyal hakların kaynağı yerine Yoksul Yasası ve ücret düzenleme sisteminin geçtiğini belirtiyor.

16. yüzyıl sadaka reformu yoksul yardımı konusunda devletin aktif rol oynaması gerektiğini kabul ediyordu. 18. yüzyıla gelindiğinde durumun değiştiği görülmektedir. 1834 tarihli Yeni Yoksullar Yasası önemli bir dönüm noktası olmuştur. Devletin müdahalesini reddediyordu. İngiltere'de 1834 tarihli Yeni Yoksullar Yasası ile birlikte yoksulların çalıştığı kurumların dışında verilen bütün yardımları kaldırıyor. Aynı zamanda yoksulların çalıştığı kurumların koşulları

ölümden beter hale gelmesine zemin hazırlıyordu (Buğra, 2015:27,45). 1834 tarihli Yeni Yoksullar Yasasının ana ilkesi daha güçlü gelir araştırmasının sisteme dahil edilmesidir. Yani çoğu insanı yoksul yardımı almaktan vazgeçirmek istenmektedir.(Özdemir, 2007:181). Bu yasayla birlikte ücret sistemine girme ve serbest piyasa güçlerine müdahale etme noktasındaki tüm iddialarından vazgeçmiştir. Ayrıca sadece yaşlılık ve hastalık nedeniyle hayat mücadelesini sürdürmeyen, merhamet dilenen, yenilgiyi kabul etmiş insanlara el uzatılır hale gelmiştir. Yoksullar, yoksul evlerinde çalışmaya zorlanarak kişisel sosyal haklarını, siyasi haklarını kaybetmişlerdir (Marshall, 2013:24). 19. yüzyıldaki bu durum kalıcı olmamış ve 20. yüzyıla birlikte yerine refah devleti uygulamalarına bırakmıştır (Buğra, 2015:45).

2.2.3. Sosyal Protesto ve Muhalefet Hareketleri

Sanayi Devrimi'nden sonra genel olarak toplumsal kesimin durumunda kötüleşme meydana gelmiştir. Bu durum sosyal alanda huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olurken toplumsal düzeninise devamını dair tehdit oluşturmuştur. Artan huzursuzluğa karşı duyarsız kalınması toplumsal başkaldırıya ve muhalefet hareketlerine yol açmıştır (Serdar, 2014:26). Sanayi dönemi sonrası yaşanan gelişmeler insanları toplumsal düzeni sorgulamaya itmiştir.

Sanayi devrime kadar sosyal düzene karşı sosyal protesto hareketi gerçekleşmemiştir. Bu döneme kadar sosyal düzenin tanrısal bir düzen olduğu anlayışı hakimdi. Sosyal protesto ve muhalefet hareketlerinin hepsi yoksulluk meselesi ile ilgilenmiştir. Sanayi devriminden sonraki dönemde yoksulluğun katlanılması gereken bir kader olduğu anlayışı terk edilerek yoksullukla mücadele edilmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Farklı muhalefet hareketleri bulunsa da ortak noktaları kapitalist sistem yerine işbirliğine dayanan yeni bir toplumun kurulması ve gelir dağılımının adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Muhalif hareketlerin hepsi liberal kapitalist sisteme karşı çıkmış ve reddetmişlerdir.⁹ (Sy44-5)

Sanayi dönemi ile birlikte gelir adaletsizliğinin derinleşmesi, insanların içinde bulunduğu ekonomik durumun daha da kötüleşmesi, adil gelir dağılımını ve insani

⁹sosyapolitika.weebly.com/uploads/1/4/2/0/14207594/sosyal_politika_11.pdf

şartlarda yaşamayı vaat eden muhalif hareketlerin gelişme alanı bulmasını sağlamıştır. Bu hareketler kapitalizmin ağır şartlarına karşı çıkmış ve çıkış yolları aramışlardır. Kapitalist düzeni sorgulayan bu hareketler refah devletinin gelişmesi açısından oldukça önemlidir.

2.3.4. Refah Devleti

Koray'a (2007:27) göre, 18. yüzyılda endüstrileşmiş ülkelerde ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk gibi sorunlara karşı daha çok ahlakı boyut yansıtan sosyal politika uygulamaları bulunmakla birlikte 19. yüzyılda süren sorunlar ve mücadeleler neticesinde 20. yüzyılın başında sınırlı ve dar kapsamlı uygulamaların görülmeye başlanmıştır.

19. yüzyılın sonlarında sömürgecilik ve ikinci dünya savaşı yoksulların ikinci planda kalmasına neden olmuş. Yoksullukla ilgili esas mücadeleler ise ikinci dünya savaşından sonra başlamıştır. Bu dönemde yoksullukla ilgili temel politikalardan bir sosyal güvenlik mekanizmalarına dayanan, refah devleti politikalarıdır. Refah devleti politikaları özellikle 1945-1980 yılları arasında etkili olmuş yoksullukla doğrudan mücadele etmeyi amaçlamış ve esas olarak bir sosyal güvenli ağı öngörmüştür(Açıkgöz, 2013:383). Refah devleti politikalarının gündeme gelmesinde liberal kapitalist sistemin başarısızlıkları vardır.

Serdar'a (2014:32) göre liberal kapitalist sistemin başarısızlığının en önemli kanıtı 1929 Ekonomik Krizi'dir. Toplumda ekonomik ve sosyal sorunların varlığı, devlet müdahalesini gerekli kılarken I. ve II. Dünya Savaşı da devletin ekonomik ve sosyal alana müdahale etmesi gerektiği düşüncesini güçlendirmiştir. Ayrıca Keynezyen ekonomik politikaları da bu düşüncüyü desteklemiştir. Bu yapı sosyal nitelikli bir devlet anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Refah devletinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan birçok etken mevcuttur. Fakat sanayileşme süreci ile başlayan emeğin sermaye karşısında verdiği mücadelenin, hak arayışının ve topluma hakim olan liberal kapitalist sistem anlayışının refah devletinin gelişmesinin ana unsurlarından olarak görebiliriz.

Esping-Andersen'e (2013:35) göre refah devleti 1930 ve 1960 yıllar arasında ortaya çıkan özgül tarihsel bir yapıdır. Refah devletinin amacı, toplumsal hastalıkları

hafifletmek, temel riskleri yeniden dağıtmak ve aynı zamanda devlet ve yurttaş arasındaki sosyal sözleşmeyi yeniden yazmaktır.

Başka bir tanıma göre refah devleti; düzenleyici, müdahaleci ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir. Müdahaleci yani piyasa başarısızlıklarında harekete geçer, sorunların giderilmesi için önlemler alır. Düzenleyici yani asgari ücretleri belirler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini verir. Geliri yeniden dağıtıcı yani vergi ve diğer politikalarla gelirin yeniden dağılımını sağlar. Refah devleti ile ilgili yapılan tanımların ortak düşüncesi, toplumda refah düzeyi olarak farklı konumda bulunanlar arasındaki farklılığı gidermek için devletin sosyal politika önlemleri alması gerektiğidir. Kısacası refah devleti ekonomik ve sosyal açıdan kötü durumda bulunan bireyleri çeşitli uygulamalar ve düzenlemelerle korumayı amaçlamaktadır. Refah devleti bu korumayı sosyal politika ile gerçekleştirmektedir (Özdemir, 2006:27-8).

Liberal kapitalist anlayışın hakim olduğu ekonomik sistem içinde toplumsal ve ekonomik açıdan hedeflenen başarının gerçekleşmemiş olması, ayrıca toplumda emek ve sermaye arasındaki çatışmaların artması, sosyal sınıflar arasındaki çatışmaların çoğalması, sosyal protesto hareketlerinin ve bu hareketleri besleyen sosyalist fikir akımlarının yükselmesi mevcut düzenin ortadan kaldırılması tehdidini oluşturmuştur (Serdar, 2014:32). Yaşanan bu gelişmeler refah devletinin ilk adımlarının atılmasında etkili olmuştur.

Her ülkenin kendi sosyal refah devletine göre farklı uygulamaları bulabilmektedir. Buna rağmen refah devletinin altı alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar; sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, gelirin yeniden dağıtımı, konut ve sosyal refah hizmetleridir. Modern anlamada refah devletinin temelleri bazı yazarlara göre 19 yüzyıl ortalarında İngiltere’de temel eğitimi sağlamak için çıkarılan yasaya dayandırılırken bazı yazarlar tarafından da ilk defa 1883’te Bismark tarafından getirilen sosyal sigorta uygulamasına dayandırılmaktadır. Refah devletinin ortaya çıkışında birçok faktör etkili olmuştur. Fakat genel olarak bakıldığında refah devletinin ortaya çıkmasında etkili olan gelişmeleri üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar (Özdemir, 2006:29):

1. 1930'lu yıllarda Amerika'da ortaya çıkan büyük ekonomik bunalımın sonucunda işsizliğin ve yoksulluğun artması ve durumun diğer ülke ekonomilerine sıçraması nedeniyle bir çözüm önerisi olarak refah devletinin ortaya çıkışıdır.
2. Kapitalist sisteme karşı komünizm tehdidinin oluşması refah devletinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kapitalist sistemlerde komünist devrim gerçekleşebileceği ihtimali endişe yaratmıştır. Bu nedenle refah devletinin temel fonksiyonu çıkar uyumsuzluklarını azaltmak, işçi sınıfının kontrol altında tutulması ve sosyal devrimin engellenmesidir. Yani gruplar ve sosyal sınıflar arasındaki uyumsuzluklar çözülerek oluşabilecek devrimin engellenmeye çalışılmıştır.
3. Refah devletinin oluşmasında politik alanında büyük katkısı olmuştur. Partiler arasındaki rekabet refah devletinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Refah devleti, devletin müdahalesini gerekli görmektedir. Refah devleti anlayışında liberal sistem anlayışındaki piyasanın kendi sorunlarına sistem içinde çözüm bulabileceği anlayışı yaşanan olumsuz gelişmelerden dolayı terk edilmiştir. Devletin asli görevlerinin yanında geliri yeniden dağıtıcı, asgari yaşam şartları ve standartlarını belirleyici olması gerektiği düşüncesi hakim olmuştur. Serdar'a (2014:33-34) göre devlet müdahalesi liberal kapitalist sistemin olumsuzluklarını dört aşamada ortadan kaldırmıştır. Bunlar;

1. Anayasa ve kanunlarla üretim ve bölüşüm ilişkilerine asgari standartlar getirerek ve örgütlenme özgürlüğü sağlanarak sosyal sorunlara çözümler oluşturulmuştur. İşçi ve işveren arasındaki sözleşmelerde zayıf olan tarafın korunması sağlanmış. Çalışma süreleri, hafta sonu tatili ve yıllık izin gibi düzenlemeler yapılmış.
2. Piyasa mekanizmasının yol açtığı sorunlara devlet kurumlar oluşturarak müdahale etmiştir. Piyasaları denetleyen ve eksiklikleri gideren çok sayıda yeni kurum oluşturulmuştur. Devlet sosyal harcamalar ile düşük gelirli grupların hayat düzeylerini asgari ölçüde korumak amacıyla çeşitli müdahalelerde bulunmuştur.

3. Devlet özel sektörün ekonomik nedenlerle yatırım yapmadığı alanlara yatırım yaparak, işveren sıfatı ile piyasaya müdahalede bulunmuştur.
4. Kanunlarla çalışanlara sosyal haklar tanınmıştır. Böylece iktidarların çalışma hayatına keyfi müdahalesi önlenmiştir.

Refah devletinde, devletin müdahalesi ile asgari şartlar ve standartlar getirilmiştir. Böylece toplumdaki çatışma kontrol altına alınmaya çalışmıştır. Ayrıca bu durum kapitalist sistemin devam etmesine olanak sağlamıştır. Bir başka ifade ile ise sisteme karşı girişilebilecek devrim tehdidi önlenmiştir. Refah devleti güçsüz durumda olan bireyleri korumayı hedeflemiştir. Bunun için sosyal politikalar geliştirmiştir. Sosyal politika, refah devletinin olmazsa olmazlarından biri haline gelmiştir.

Sosyal politika refah devleti olmadan var olabilir. Refah devleti ise sosyal politika olmadan var olamaz. Bir toplumda risklere karşı kolektif siyasi eylem mevcut ise sosyal politikadan bahsedebiliriz. Romalıların fakirlere yemek dağıtması, loncaların veya soyluların yardım ve sadaka dağıtması, ulus devletlerin veya monarşilerin yoksul yasası yardımını kabul etmesini refah devleti olarak adlandıramayız bunu sosyal politika olarak adlandırabiliriz (Esping ve Andersen, 2013:35-36).

Sosyal politika, II Dünya Savaşından sonra Batı dünyasında ekonomik gelişmenin insan ve toplum temelli olarak ele alınmasında büyük bir görev üstlenmiş ve sosyal politika, en ileri ve modern uygulamalarını da bu dönemde ortaya koymuştur. Keynezyen iktisat anlayışının kamusal müdahalelere imkân vermesi, devletin sosyal niteliğini geliştirerek, refah devletine olan yolculuğu başlatmıştır. Ancak sürekli büyüyen sermayenin, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle küresel bir nitelik kazanması, ulus devlet yapılarının müdahale alanını daraltırken, işlevlerini de önemli ölçüde sınırlamıştır (Özaydın, 2008:164)

2.3.5. Refah Devleti Krizi

Refah devleti, sosyal refahın en üst seviyeye çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak, devletin sosyal, iktisadi ve siyasi hayata aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasına dayanan bir modeldir. Yani refah devleti müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve girişimci bir devlet yapısına dayanır. Bu bakımdan

Avrupa refah devletleri önemli bir model oluşturmaktadırlar. Fakat 1970 petrol krizi ve yaşanan ekonomik durgunluk birçok Avrupa refah devletini köklü değişiklikler yapmaya zorlamış, ekonomilerin uluslararasılaşması, nüfusun yaşlanması ve aile yapısındaki değişiklikler, Batı Avrupa refah devletlerinin yeni bir yapılanma geçirmelerine neden olmuştur. Refah devletlerinin uyguladıkları politikalar birbirlerinden çok farklı olsa da, 1980'lerden sonra sürdürülen sosyal politika yardımlarının ve hizmetlerinin daha yoğun bir prosedüre bağlanması ve kamu refah programlarının kısıtlanmasına yönelik genel bir eğilim olduğu görülmektedir (Şenkal ve Saripek, 2007:146).

Özellikle zengin ülke devletlerinin yerleşmiş olan sosyal güvenlik programları küreselleşme ile birlikte tehdit altına girmiştir. İkinci Dünya Savaşı yani 1945'den sonra insanların işleyen fabrikalarda hayat boyu sürdürecekleri işlerde çalışırken aynı zamanda hem işveren hem de refah devletleri cömert bir sosyal güvenlik platformunun oluşmasını kabullenmişlerdi. Eğitimin bedava olması, emekli maaşlarının güvenli olması, sağlık harcamalarının çoğunu devletin karşılaması, işsizlik sigortasının iyi işlemesi bunun bir göstergesidir. Ancak sonra yirmi yıllık döneme baktığımızda refah devletinin bu kazanımlarının hepsinin krizde olduğu ileri sürülüyor. Devletler bu garantileri sürdüremeyeceklerini söylerken sosyal harcamada kısıntıya gitmeye çalışıyorlar (Buğra ve Keyder, 2013:7-8).

Serdar'a (2014:36) göre 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizle birlikte refah devletinin altın çağı sona ermiştir. Refah devleti anlayışında değişimler başlamıştır. Bu değişimlerde ekonomik büyümenin yavaşlaması, sürekli ve yaygın işsizlik etkili olmuştur. 1970'li yılların sonlarında neo-liberal düşüncelerle birlikte devletin ekonomik ve sosyal hayattaki rolünün azalması gerektiği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır.

1980'li yıllarda ise küreselleşmenin başlaması ile birlikte kimi yazarlara göre refah devletinin sonu gelmiştir. 1945 yılından itibaren özellikle gelişmiş ülkelerde devletlerin temel hedefi tam bir refah sağlamaktır. Fakat 1975 yılından sonra bu durum değişmiştir. Ekonomi, refah sağlamadan daha önemli hale gelmiştir. İnsana yönelik yapılan harcamaların ekonomik yarışa engel olduğu düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Kamu sosyal harcamalarının her geçen gün artması devletlerin rekabet gücü önünde engel teşkil ettiği belirtilmektedir (Özdemir, 2006:30).

Refah devletinin krize girmesinde demografik yapıda, aile yapısında, ekonomik koşullarda meydana gelen değişimler, işsizliğin ve kamu harcamalarının artması, vergiler yükselmesi, mali açıklar sürekli hale gelmesi etkili olmuştur. Gelişen tıpla birlikte insan ömrü uzaması, yaşlı nüfus çoğalması, doğum oranları düşmesi demografik yapının değişmesine neden olmuştur. Boşanma oranlarının artması, tek ebeveynli ailelerin çoğalması yetişkin olmayan annelerin artması aile yapısının değişmesine neden olurken, büyüme hızının düşmesi, profesyonelleşme ve kadınların işgücüne katılımının artması ise ekonomik yapının değişmesine neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı sosyal harcamalar için ayrılan pay sürekli büyümüş ve devletin rekabet gücünü zayıflatmaya başlamıştır. Bu durma çözüm olarak kamu harcamalarını azaltmak, mevcut sosyal refah kurumları ve programlarını reforma tabi tutmak ve devletin üzerindeki sosyal sorumlulukları diğer bazı kesimlere aktarılması gerektiği dile getirilmektedir (Özdemir, 2006:30).

Sosyal harcamalarda kısıntıya giderken aynı zamanda bireyler karşı karşıya oldukları risklerinde artışı görülüyor. Artık çalışanlar esnek istihdam nedeniyle aynı yerde çalışıp emekli olabileceklerini düşünmüyorlar. Esnek istihdam işsizlik oranını ve süresini artırıyor. İstihdamın güvensizleşmesi, küreselleşme ile eski sektörlerin tavsiye edilmesi yoksulluğu artırıcı etki yapıyor. Bu durum ise özellikle Avrupa ülkelerinde sosyal yardım harcamaları için ayrılan payın artmasını gerekli kılıyor (Buğra ve Keyder, 2013:8).

Geçmişten günümüze sosyal politikayı değerlendirdiğimizde bazı olayların sosyal politikanın şekillenmesinde büyük rol oynadığı görülmektedir. Özellikle sanayi dönemine geçiş sosyal politika açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda yaşanan gelişmeler, krizler sosyal politika üzerinde etkili olmuştur. Yaşanan gelişmeler bazen sosyal politika açısından olumlu gelişmelerin yaşanmasına neden olurken bazen de var olan sosyal politika uygulamalarının gerilemesine neden olmuştur. Refah devleti ile sosyal koruma alanında yaşanan gelişmelerin refah devletlerinin krize girmesiyle gerilmeye başladığının söylenmesi bu duruma bir örnektir. Yani sosyal politika toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal olaylar sonucunda şekillenmekte ve zaman içinde olumlu ya da olumsuz değişime uğrayabilmektedir. Aşağıdaki tabloda sosyal politikaya yeni yön ve biçim kazandıran başlıca olaylar ve oluşumlar sıralanmıştır.

Tablo 5.Yakın Geçmişte ve Günümüzde Sosyal Politikalara Yeni Yön ve Biçimler Kazandıran Başlıca Olay ve Oluşumlar

I. ve II. Dünya Savaşları,
1929 Ekonomik Bunalımı,
Farklı ekonomik sistemlerin, modellerin, yaklaşımların uygulanmaya konulması,
Hizmet kesiminin istihdam ve ulusal gelir içindeki payının giderek çoğalması,
Kendi kendine yardım hareketlerinin sendikalar, kooperatifler, tüketici ve kadın örgütleri vb. biçimlerde örgütlenerek güçlenmeleri,
Monarşi ve meşrutiyet yönetimlerinin yerine giderek katılımcı, çoğulcu, demokratik yönetimlerin alması,
Kamu ve özel sektör dışında, kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşların oluşturduğu üçüncü bir sektörün doğması,
İnfaz sistemlerinin hümaniterleştirilmesi,
Güçsüz tarafın özel hukuki düzenlemelerle korunmasını öngören hukuki eşitlik ve özgürlük anlayışının, yaygın bir uygulama alanı bulması,
Yerel yönetimlerin yeni işlevler üstlenerek önem kazanması,
Bilgisayar, iletişim teknolojisinde bir devrimi çağrıştıran gelişmelerin yaşanılması,
Entegrasyon (eşdeyişle globalleşme, küreselleşme) sürecine girilmesi,
Nüfusu çok kentler, metropoller gibi büyük yerleşim merkezlerinin oluşması,
Çekirdek ailelerin çoğalması,
Toplu pazarlık, endüstri ilişkileri ve sosyal güvenlik sistemlerinin kök salarak genişlemesi,
Nüfusun çoğalma hızının azalması, yaşlı nüfus oranının yükselmesi,
İşgücü hareketlerinin yoğunlaşıp, yaygınlaşmasıdır.

Kaynak: Altan, 2007:57

2.3. Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişimi

Türkiye'de sosyal politikanın gelişimi, cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir.

2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı Devleti'nde yaşanan savaşlar ve değişen sınırlar nedeniyle toplumsal yapı homojen değildir. Devlet içinde farklı ırka, dine, kültüre sahip birçok topluluk yaşamıştır. Bu farklılıklar nedeniyle toplumun tümünü kapsayacak sosyal politikanın gelişmesi güçleşmiştir. Bu durum ise sosyal politikanın işlevlerini vakıflar ve meslek örgütlenmeleri yoluyla yerine getirmesinin önünü açmıştır (Özaydın, 2012:45). Tokol'a (2014:59) göre de Cumhuriyet öncesi dönemde, ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel koşullar sosyal politikanın gelişmesini engellemiştir.

Osmanlı Devletinde sosyal koruma çoğu zaman aile üyeleri, akraba ve komşular arasında karşılanmıştır. Ayrıca vakıflar aracılığıyla yoksullara, dullara, engellilere, kimsesiz yaşlılara, hastalara, öksüzlere yardım yapılmıştır (Altan, 2007:65). Osmanlı Devletinde toplumsal dayanışma sosyal koruma açısından hayati önem taşımıştır.

Osmanlı Devletinde Tanzimat Döneminde sanayileşmeye başlamış fakat devletin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar nedeniyle bu alanda önemli bir gelişme yaşanmamıştır (Altan, 2007:65). Osmanlı İmparatorluğu tarım topluluğu özelliklerini yansıtmaktadır. 18 yüzyıla kadar sanayi küçük ölçekli üretim biçimlerinden oluşmuştur. Sanayi üretimi 13. yüzyıldan 1727 yılına kadar hem nitelik hem nicelik bakımından denetimi ve çalışma ilişkileri Ahilik Birliği tarafından düzenlenirken bu tarihten sonra devletin sınırlarının gelişmesi ile gayrimüslim egemenlik alanının çoğalması, esnaf ve zanaatkarların çoğalması sonucunda yerini "loncalara" bırakmıştır. Loncalar dini ayırım gözetmemektir (Tokol, 2014:59). Loncalar meslek birlikleri olmanın ötesinde çalışanlarına bir nevi sosyal koruma sağlayan kurumlar olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Loncalarda "Orta Sandıkları" veya "Teavün Sandıkları" adı altındaki yardımlaşma sandıkları ile çeşitli sebeplerden dolayı çalışamayan üyelerine yardım sağlamıştır. Loncalar bu şekilde sosyal güvenlik işlevi görmüşlerdir. 1838 yılından

sonra Avrupa ülkeleri ile yapılan liberal ticaret anlaşmaları sanayinin çökmesine neden olurken loncaların dağılmasını da beraberinde getirmiştir (Tokol, 2014:60).

Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve sosyal yapısı 19. yüzyılın sonuna doğru çözülmeye başlamıştır. Bu çözüme vakıf, lonca gibi yardım kuruluşlarını da etkilemiş bu kurumların etkinliğini azaltmış ve zayıflatmıştır (Özaydın, 2012:47).

Osmanlı Devletinde sanayileşmenin başlaması, lonca ve vakıfların zayıflaması neticesinde işçileri korumaya yönelik politikalar öngören sosyo-ekonomik bir ortamın gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Gelenek ve göreneklerle düzenlenen iş ilişkileri pozitif hukuk kuralları ile düzenlenmeye başlanmıştır. İlk olarak 1865 yılında Dilaver Paşa Nizamnamesi çıkarılmış. Bu nizamnamede maden işletmelerinde işçi olarak çalışanların haklarının korunması hedeflenmiştir (Altan, 2007:68).

1877 yılında ülkemizin ilk medeni kanunu olan Mecelle yürürlüğe girmiştir. Burada işçi ve işveren arasındaki iş ilişkileri sözleşme serbesti ilkesine dayalıdır. (Altan, 2007:68). Mecelle iş ilişkilerini dönemin anlayışına uygun bir şekilde ele almıştır. Çalışma ilişkilerinin düzenlenmesinde ilkel ve bireyci bir görüş benimsemiştir. 1908 yılına kadar bireysel iş ilişkileri ile ilgili doğrudan düzenleme yapılmadığı görülmektedir (Tokol, 2014:60-1).

Osmanlı Devletinde 19. yüzyılın sonlarına doğru işçiler derneklerin çatısı altında bir araya gelip örgütlenmeye başlamıştır. Ülkemizde bilinen ilk işçi kuruluşu 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti'dir. Yine 19. yüzyılın sonlarında özellikle kamu görevlilerinin sosyal güvenlik gereksinimlerini karşılayabilmek için yardım sandıkları kurulmuştur (Altan, 2007:68-9).

Genel olarak bakıldığında Cumhuriyet öncesi dönemde toplumsal dayanışmanın sosyal korumada etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca meslek örgütlenmeleri ve vakıflar da sosyal koruma görevi üstlenmişlerdir. Ekonomik ve sosyal yapının çözülmesi, sanayinin gelişmeye başlamasıyla birlikte eski sistemlerin yetersiz kalmıştır. Bu gelişmeler neticesinde sosyal politika yeniden gözden geçirilmeye başlanmış ve dönemin ihtiyaçları doğrultusunda yeni yasalar çıkartılarak, geleneksel sistemle işleyen bir düzenden hukuki bir düzene geçilmeye başlanmıştır.

2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyet sonrası dönem 1923-1945 dönemi, 1945-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem olmak üzere dört başlık altında incelenecektir. 2000 yılından günümüze kadar olan süreç ise üçüncü bölümde incelenecektir.

2.3.2.1. 1923-1945 Dönemi

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında yoksulluk kavramı ülkenin savaştan yeni çıkmış olması ve devlet bütçesinin kısıtlı olması nedeniyle ülkenin genel halini yansıtan bir kavramdır. Bu nedenle devlet politikaları yoksullukla mücadele edecek kalkınma hamleleri üzerine inşa edilmiştir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:21).

Bu dönemde Türkiye’de sosyal politika sınırlı bir gelişme göstermiştir. Ekonomi tarımsal niteliğini bu dönemde de korumuş ve sanayileşmede beklenen gelişme yaşanmamıştır. 1923 yılından 1932 yılına kadar sanayileşmede liberal politika izlenmiştir. Bu yıllar arasında izlenen politikada İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar etkili olmuştur. 1932 yılından sonra ise devletçi politikalar izlenemeye başlanmıştır (Tokol, 2014:62).

1923 ve 1932 yılları arasında devletin özel sektöre yaptığı teşviklere rağmen sanayileşme gerçekleşmemiştir. Bu durumda yeterli sermayenin ve yatırımcının olmaması, 1929 yılına kadar devam eden eski gümrük rejimi, dış borçlar, 1929 Ekonomik Krizi etkili olmuştur. 1932 yılından sonra ise sanayileşmenin kamu kaynaklarından finanse edilmesi ayrıca özel sektörün desteklenmesi görüşü benimsenmiştir (Tokol, 2014:62).

Bu dönemde çalışma yaşamına ilk müdahale Zonguldak ve Ereğli Kömür Havzası’nda çalışan işçiler için 1921 yılında yürürlüğe konan 114 sayılı “Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde mevcut kömür tozlarının amele umumiyesine olarak füsühtüne dair kanun” ve 151 sayılı “Ereğli Havza-i Fahmiyesi maden amelesinin hukukuna mütealik Kanunu” ile gerçekleşmiştir. 114 sayılı kanun ile Zonguldak ve Ereğli’de üretim sırasında çıkan ve terk edilmiş kömür tozlarının açık artırma yoluyla satılması ve elde edilen gelirin işçilerin yararına kullanılması sağlanmıştır. 1921 yılında çıkan 151 sayılı kanunda Zonguldak ve Ereğli kömür madenlerinde çalışan ve

çalıştırılanlarla sınırlı ilk işçi kanunumuz olarak nitelendirilmektedir (Dilik, 1985:94).

151 sayılı "Ereğli Havza-i Fahmiyesi maden amelesinin hukukuna mütealik Kanunu" ile zorla çalıştırma yasaklanmış, fazla çalışma işçinin isteğine bağlı kılınmış, çalışma süresi günlük 8 saatle sınırlandırılmış, fazla çalışma saatleri için iki kat ücret ödenmesi kararı alınmış, asgari ücretin ekonomi bakanlığı, işveren ve işçi arasında belirlenmesi şartı getirilmiş, en küçük işe alınma yaşı 18 olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca işverenlere, işçi koşulları ve hamamları yaptırma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu kanun o günün şartları açısından çok olumlu ve ileri bir uygulamadır.

151 sayılı kanun sosyal güvenlik açısından da önemlidir. Kanunda (Dilik, 1985:95);

1. İşverenler hastalanan veya kazaya uğrayan çalışanlarını ücretsiz olarak tedavi ettirmeye mecbur tutulmuş. Bunun için maden yakınlarında hastane açma veya doktor bundurması zorunlu tutulmuştur.
2. İş kazası veya iş kazası sonucunda vefat durumunda tazminat ödenmesi şartı konulmuştur. Tazminat tutar yargı organları tarafından belirlenirken işverenin kusurundan kaynaklanan kazalarda ise iş yerinden para cezası alınması gerekliliği kanunda belirtilmiştir.
3. Maden işçileri için ihtiyat ve teavün sandıklarının kurulması ve bu amaçla bir yönetmelik çıkarılması öngörülmüştür.

Kanunda çıkarılması öngören yönetmelik 1923 yılında "Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnamesi" adıyla çıkarılmış ve kömür madenlerinde "ihtiyat ve teavün sandıkları" kurulmuş, bu sandıklar kanun gereği "Amele Birliği" adıyla birleştirilmiştir. Bu sandıkların asıl gelir kaynağı, işçi ve işverenlerin primleridir. Bağışlar, işçilerden kesilen ceza ve gündelikler, bazı madencilerin hükümete ödemek zorunda olduğu işçi payları ise ek gelir kaynağını oluşturmaktadır. Bu sandıklarla üye işçilere sağlanacak olan yararlar; iş kazası veya hastalık durumunda geçimlerini sağlamaya yardımcı olacak gelirin sağlanması, muhtaç durumdaki işçi ailelerine yardım yapılması, ödünç para verilmesi, işçilerin

konut alabilmek için kurdukları konut kooperatiflerine kredi sağlanması, işçilerin veya ailelerinden birinin vefatı durumunda cenaze masraflarının karşılanmasıdır. Bu Türkiye’de ilk sosyal sigorta uygulamasının başlangıcıdır (Dilik, 1985:95-6).

Sosyal sigortanın karşıladığı risklerle Amele Birliği’nin karşıladığı riskler karşılaştırıldığında birbirine benzeyen yönlerinin çok fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle de Türkiye’de ilk sosyal sigorta başlangıcı olarak da nitelendirilmektedir.

Özel sektörde teşviklere rağmen sanayinin gelişmemiş olması nedeniyle 1934-1938 yılları arasında devlet I. Beş Yıllık Sanayi Planı’nı uygulamaya koymuştur. Bu plan içinde çok sayıda Kamu İktisadi Teşebbüsü kurulmuştur. I. Beş Yıllık Sanayi Planının başarılı olması neticesinde 1939-1943 yılları için ise II. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış fakat II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır.

1930 ve 1940 yılları arasında uygulanan devletçilik politikası, çalışma hayatı ile ilgili sosyal politikaları hem doğrudan hem de dolaylı yoldan etkilemiştir. Bu etkileme bazen işletme açarak çalışma hayatına ilişkin sosyal politikanın gelişmesine yardımcı olmak şeklinde karşımıza çıkarken bazen de çalışma hayatına yönelik çıkarılan kanunlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Devletçilik politikası sosyal politika anlayışına olumlu bir yön vermiştir(Deniz, 2012:253).

Bu dönemde işçileri doğrudan korumaya yönelik olarak; Hafta Tatili Kanunu, Ulusal Bayram ve Genel Tatilleri Kanunu, İş Kanunu gibi kanunlar uygulanmaya konulmuştur. Ayrıca işçileri dolaylı biçimde korumaya yönelik Medeni Kanun, Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve Borçlar Kanunu gibi kanunlar çıkarılarak bireysel iş ilişkileri ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Tokol, 2014:63).

1924 yılında haftada bir gün tatil yapılabilmesine olanak tanıyan 394 sayılı “Hafta Tatili Hakkında Kanun” uygulanmaya konmuştur. Bireysel iş ilişkileri ise 1926 yılında yürürlüğe konan “Borçlar Kanunu” ile düzenlenmeye başlanmıştır (Altan, 2007:71). Borçlar Kanunu, Mecellenin kaldırılmasıyla kabul olmuştur. Bu kanun Mecelleye göre daha iyi olsa da bireyci ve liberal bir anlayışı yansıtmaktadır. Sosyal içerikli önemli kanunlardan biride 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunudur (Dilik, 1985:97-8). Bu kanun ilk kez kadın, genç ve çocuk işçileri çalışma yaşı, süreleri, işin nitelik ve koşulları yönünden korumaktadır. 1930 yılına 1580 Belediyeler Kanunu’nda ise kimsesi bulunmayan ile sakatlara yardım ve iş yerlerinde

sağlık denetimlerinin yapılması konularında belediyelere görevler veren hükümler konulmuştur. 1935 yılında Ulusal Bayram ve Genel Tatilleri Kanunu yürürlüğe konulmuştur (Altan, 2007:72).

Devletin çalışma hayatına ilk geniş kapsamlı müdahalesi ise 1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu ile olmuştur. Çalışma hayatı bu kanunla ilk kez sistematik olarak düzenlenmiştir. Kanunun uygulama alanı dar tutulmuştur (Tokol, 2014:63). Bu çalışmalar devletin işçi haklarını korumak, işçi ve işveren arasındaki ilişkileri düzenleme çabası içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kanunlar Avrupa'daki gibi işçi sınıfının baskısı sonucu oluşmamıştır. 3008 sayılı İş Kanunu'nun amacı işçi ve işveren arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, çalışma koşullarının düzeltilmesi, işçi hakları ve işçi sağlığının korunmasıdır. Kanun ilk kez Türkiye'de modern sosyal sigortaların kuruluşunu öngörmüştür. Grev ve lokavtı yasaklamıştır (Dilik, 1985:99-100).

2.3.2.2. 1945-1960 Dönemi

Türkiye'de 1946 yılında çok partili sisteme geçilmiştir. 1945-1960 yılları arasında liberal dışı açık politikaya dönüş başlamış fakat 1954 yılında özel sektörün talebi karşılayamaması, siyasi ve sosyal koşullar nedeniyle bu politikadan uzaklaşmıştır. 1954 yılından itibaren Kamu İktisadi Teşebbüslerin hem sayısı hem de sermayesi artırılmıştır. Bu dönemde devletin işveren konumu ise dönem boyunca devam etmiştir (Tokol, 2014:64).

1945-1960 yılları arasındaki dönemde devlet tarafından işçileri koruyan kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır. İlk olarak İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuş, 1946 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu ve Çalışma Bakanlığı oluşturulmuştur. Yine bu dönemde sosyal güvenlikle ilgili kanunlar çıkarılmış, iş mahkemeleri kurulmuş, Basın ve Deniz İş Kanunları çıkarılmıştır (Tokol, 2014:64).

1945 yılında 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Konunu yürürlüğe girmiştir. 1949 yılında ise kamu görevlilerine yönelik daha önceki tarihlerde kurulmuş olan yardım ve biriktirme sandıkları 5434 sayılı kanun ile kurulan T.C. Emekli Sandığı çatısı altında toplanmıştır. Yine 1949 yılında "İhtiyarlık Sigortası" 1950 yılında ise "Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları" uygulanmaya başlanmıştır (Altan, 2007:74).

1946 yılından sonra çok partili hayata geçişle ve Türkiye'nin uluslararası çerçevede üye olduğu kuruluşlar neticesinde üstlendiği yükümlülükler sendikaların kurulup gelişeceği ortamı yaratmıştır. 1946 yılında Cemiyet Kanunu ile sınıf esasına göre cemiyet kurma yasağı kaldırılmıştır. 1947 yılında “İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında (ki) Kanun yürürlüğe konularak Türkiye’de sendika kurma hakkı ilk kez özel bir kanunla tanımlanmıştır (Altan, 2007:74). Bu kanunla önceden izin almaksızın sendikaya üye olma hakkı vermiştir. Bu hak sadece işçilere tanınmıştır (Tokol, 2014:64-5).

1950’li yıllarda Türkiye’de sanayileşmenin artmasıyla birlikte köyden kentlere göçlerde hız kazanmaya başlamıştır. Özellikle kırsal kesimde nüfusun artması, artan nüfusa oranla istihdamın artmaması istihdam edilmesi gereken kişi sayısı artırırken, tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte ise işçiye duyulan ihtiyacı azaltmıştır. Yaşanan bu gelişmeler kentlerdeki sanayileşmiş bölgelere iş bulma umuduyla toplu göçleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu durum işçi sınıfının çoğalması anlamı da taşımaktadır.

Altan’a (2007:75) göre 1945-1950 arasında yaşanan kadar hızlı ve önemli gelişmeler olmasa da 1950’li yıllarda da sosyal politika alanındaki gelişmeler sürmüştür. 1951 yılında hafta tatili günü için yarım gün ücret ödenmesi kararı alınırken 1956 yılındaki değişiklik ile tam gün ücret ödenmesi kararı alınmıştır. 3008 sayılı İş Kanunu’nda düzenlenen asgari ücretlere ilişkin uygulamalar ise yönetmenliğin 1951 yılında yürürlüğe girmesinden sonra başlamıştır. 1951-1952 yılları arasında açılan körler ve sağır okulları ülkemizde bu alanda ilk kez kamusal politikanın konusuna girmiştir. 1952 yılında ilk işçi konfederasyonu Türk-İş kurulmuştur. Ayrıca 1957 yılında Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu kanun ise sosyal yardım konusunda uygulamaya konan ilk hukuki düzenlememizdir.

1945 ve 1960 yılları arasındaki dönem Türkiye’de sosyal politika açısından değerlendirildiğinde; 1945 ve 1950 yılları arasındaki hızlı gelişmelerin 1950’li yıllardan sonra yavaşladığı görülmektedir. Döneme genel olarak bakıldığında ise devletin sosyal politika alanında düzenlemelerinin dönem boyunca devam ettiği görülmektedir. Ayrıca İktisadi Kamu Teşebbüslerinin sayısının artmasıyla da devletin işveren olarak piyasaya müdahale ettiği de görülmektedir.

2.3.2.3. 1960-1980 Dönemi

Tokol'a (2014:65) göre 1960 tarihi sosyal politika açısından bir dönüm noktasıdır. 1961 Anayasası'nın Başlangıç bölümünde insan hak ve özgürlükleri ilkesine yer verilmiş ve devletin niteliği "ulusal, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak belirtilmiştir. 1961 Anayasası'nda sosyal haklarla ilgili bölümde çağdaş olarak nitelendirilebilecek haklara yer verilmiştir. Anayasa'da yapılan düzenlemelerde zorla çalıştırma yasağı, çalışma hakkı, kadın ve çocukların çalıştırılması, dinlenme hakkı, ücrette adalet sağlanması, sosyal güvenlik, sağlık, konut, öğretim hakkı, kooperatifçiliğin gelişmesi, tarım ve çiftçinin korunması başlıkları dikkat çekmektedir.

1961 Anayasasındaki Sosyal Devlet ilkesi sosyal politika uygulamalarını da genişletmiştir. Bu döneme kadar sosyal politika daha çok sosyal güvenlik, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, parasız ilköğretim konuları ile sınırlı kalmıştır. Bu anayasa ile birlikte 1963 tarihinde 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe girmiştir. Elde edilen bu haklar Batılı devletlerden farklı olarak büyük mücadelelere girilmeden kazanılmıştır. 1965 yılında işçilerin dışında memurlara da sendika hakkı verilmiş fakat işçilerden farklı olarak toplu sözleşme ve grev hakkı tanınmamış, siyasi faaliyetlerine sınırlama getirilmiştir (Özaydın, 2012:51). Kısacası ilk kez sendika toplu sözleşme ve grev hakkı anayasa güvencesine girmiştir. Daha önce sadece işçilere tanınan sendikalaşma hakkı ise anayasa ile tüm çalışanlara tanımlanmıştır (Tokol, 2014:65).

1960'lı yıllara gelindiğinde 3008 Sayılı İş Kanunu'nun ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısına cevap vermediği, yetersiz kaldığı net bir biçimde görülmeye başlanmıştır. Bu kanunla düzenleme alanı dışında kalan yeni gereksinimler yeni hukuki düzenlemelerle giderilmeye çalışılsa da farklı uygulamalar iş yasasında dağınıklığa yol neden olmuştur. Bu durum yeni iş kanununu gerekliliğini ortaya koymuştur. 1967 yılında 931 Sayılı İş Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ülkemizdeki ikinci iş kanunudur. Kanunun kabulü sırasında TBMM'de yapılan şekil yönünden hatalar nedeniyle üç yıl yürürlükte kaldıktan sonra Anayasa Mahkemesi tarafından şekil yönünden iptal edilmiştir. 1971 yılında 931 Sayılı İş Kanununa çok benzer 1475 Sayılı İş kanunu kabul edilmiştir (Altan, 2007:74).

1970 ve 1980 yıllarında yaşanan darbeler demokratik kurumları, hak ve özgürlükleri büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır (Özaydın, 2012:51). 1970 yılında yaşanan siyasi ve sosyal sorunlar, sosyal politika açısından olumsuz gelişmelere de neden olmuştur. 1971 yılında kamu görevlilerine daha önce verilen sendika kurma ve üye olma hakkı 624 Sayılı Kanunla geri alınmıştır (Altan, 2007:76).

Modern sosyal güvenlik kurumları bu dönemde de oluşturulmaya çalışılmıştır. 506 sayılı Sigortalar Kanunu ile sosyal sigortalar kanunu genişletilerek bir araya getirilmiş ve 1971 yılında bir işverene bağlı olmadan kendi hesabına çalışanlar için Bağ-Kur oluşturulmuştur (Özaydın, 2012:52).

Osman Devleti döneminde vakıflar ve meslek örgütleri tarafından sağlanan sosyal yardımlar ise Cumhuriyet döneminde 1950'li yıllara kadar yoksullukla mücadelede ihmal edilmiştir. Bu alanda özellikle 1970'li yıllardan sonra yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bugünkü anlamında sosyal yardımın doğuşu da bu dönemde gerçekleşmiştir. 1976 yılında 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" ile muhtaç olma koşulu ile 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakınları bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanması düzenlenmiştir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:30).

2.3.2.4. 1980 Sonrası Dönem

Tokol'a (2014:67) göre 24 Ocak 1980 Kararları ile neo-liberal politikanın benimsenmesi ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sosyal politika alanında yeni bir dönem başlatmıştır. Neo-liberal politikalar Kamu İktisadi Teşebbüslerin etkinliğinin azaltılması amacını taşıırken özel sektörün ise daha etkin olmasını hedeflemektedir.

1980 Askeri Darbesi'nden sonra Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi yaşanan olumsuzlukların nedenlerinden biri olarak gördükleri sivil toplum örgütlerinin ve sendikaların faaliyetlerine son vermiştir. Tüm grev ve lokavtlar ertelenmiş, mal varlıklarına el koyulmuştur (Altan, 2007:76). 1982 Anayasası'nda sendika kurma ve grev hakkında önemli sınırlamalar getirilmiştir. Kamu görevlilerinin sendikalaşması ile ilgili

düzenleme yapılmamıştır. Kamu görevlileri ile ilgili düzenleme 2001 yılında 4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikalar Kanunu ile sağlanmıştır (Tokol, 2014:68).

1982 Anayasası'ndaki çalışma hayatına ilişkin düzenlemeler 1961 Anayasası'ndan farklı özellikler taşımıştır. 1961 Anayasası işçi ve işveren arasındaki ilişkilerde işçi tarafına ağırlık verirken 1982 Anayasası ise koruma ilkesi yerine düzenleme ilkesini ön plana almıştır. 1982 Anayasası da 1961 Anayasası gibi sosyal devlet ilkesini kabul etmiştir. Anayasanın "Ekonomik ve Sosyal Haklar" bölümünde zorla çalıştırma yasağı, dernek kurma hürriyeti, çalışma ve sözleşme hürriyeti, çalışma hakkı ve ödevi, çalışma koşulları ve dinlenme hakkı, ücrette adalet sağlanması, sağlık, çevre, konut, gençlik ve spor, sosyal güvenlik, eğitim ve öğretim hakkı, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları, sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavtla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır (Tokol, 2014:67).

1980 sonrası dönemde siyasi dönüşümün etkisi ile yerelleşme süreci başlamıştır. Yerel yönetimlerin sosyal politikadaki etkinliği artmıştır. Bu artışta Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşların baskısı etkili olmuştur. Yerel yönetimlerin sosyal politikada üstlendikleri rollerinin artmasına karşılık kamu bütçesinden aldıkları pay aynı derecede artmamıştır. Bu dönemdeki sosyal politika anlayışı 1960 dönemindeki sosyal politika anlayışından farklıdır. 1980 döneminde genel olarak ihtiyaç sahibi, yoksul ve diğer uç gruplara odaklı, daha yoğun fakat daha kısa vadeli sosyal politikalar uygulanmıştır (Aysan, 2006:63).

1980'li yıllarda neo-liberal ekonomik politikalarının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte özelleştirme uygulamaları işsizlik sorununu artırmış ve kayıt dışı istihdamı çoğaltmıştır (Altan, 2007:77). Türkiye'de sosyal politika 1980'lerden sonra gelişim göstermiş olup, genel düşünce ise toplumda geniş aile dayanışmasının hala çok önemli olduğudur. Bu nedenle kriz durumları kolayca atlatılır; insanlar işsiz kaldıklarında, muhtaç duruma düştüklerinde ailenin diğer fertlerine sığınabilirler, böylece formel sosyal yardım mekanizmalarının yokluğu nedeniyle çaresiz kalmazlar şeklindedir (Buğra ve Keyder, 2003:9). Bu düşünce yapısının da yoksulluğun kalıcı bir sorun olduğunun anlaşılmasıyla değişmeye başlamıştır.

Buğra'ya göre¹⁰ de Türkiye'de ilk defa 1980'lerde sosyal politika konuşlmaya başlanmıştır. Bu konuşmaları biraz 16. yüzyıl sadaka reformu tartışmalarına benzetmektedir. Konuşmaların “Bu yoksulları ne yapacağız? şeklinde olduğunu belirtmektedir. Sadece sadaka ve geleneksel dayanışma biçimlerinin yeni yoksullukla baş edemediğinin görülmeye başlanması ile yeni kuruluşlar ortaya çıktığını belirtmiştir.

1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığında muhtaç durumda bulunan öğrencilere burs ve parasız yatılılık hizmeti verme görevi verilmiştir. Daha sonra 1983 yılında SHÇEK kurulmuştur. SHÇEK bünyesinde korunmaya, bakıma ya da yardıma muhtaç aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetler ve bu faaliyetlerin düzenlenmesi amaçlanmıştır. 1984 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne çeşitli sosyal yardımlarda bulunma yetkisi verilmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009:69). 1986'da “Fak Fuk Fonu” olarak da bilinen “Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşmayı Teşvik Fonu” kurulmuştur. Buğra'ya göre¹¹ bu fon formel bir sosyal güvenlik anlayışıyla değil, Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel vakıf sisteminin oluşturduğu tarihsel arka plana dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Yani devletin bu işe kaynak ayırmasından çok, bağış toplayıp bunların dağıtımını üstlenmesi gerektiği anlayışı hakimdir. 1992 yılında ödeme gücü olmayan hastaların tedavi giderlerinin devlet tarafından karşılanmasını öngören yeşil kart uygulaması başlatılmış ve 2012 yılında genel sağlık sigortasına geçilmiştir. Ayrıca 2004 yılında Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumuna burs verme ve 2005 yılında İl Özel İdarelerine ve Belediyeler sosyal yardımda bulunma görevi verilmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009:70).

Noe-liberal küreselleşme ülkemizde sosyal güvencenin azalmasına ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur. 1980'li yıllardan sonra sosyal devlete olan ihtiyaç daha çok artmıştır. Bu dönemde devlet yeni sosyal güvenlik yasalarıyla kapsayıcı sosyal politikalar üretmeye çalışırken aynı zamanda temel sosyal politika uygulamalarından özelleştirmeye vazgeçmiştir. Yine bu dönemde devletin boş bıraktığı alanlar yerel yönetimler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Daha çok bu

¹⁰ Ayşe Buğra'nın 15 Kasım 2008 tarihinde Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde yapılan konuşma metni, (erişim) www.obarsiv.com/pdf/ayse_bugra2.pdf, 11.08.2016.

¹¹ Ayşe Buğra'nın 15 Kasım 2008 tarihinde Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde yapılan konuşma metni, (erişim) www.obarsiv.com/pdf/ayse_bugra2.pdf, 11.08.2016.

dönemde yoksullar, işsizler gibi marjinal gruplar hedef alınarak sosyal politikalar oluşturulmuştur. Sosyal politikanın en önemli destekçisi olan orta kesim ise dışarıda bırakılmıştır. Küreselleşme ve neo-liberal politikalarla birlikte sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardımdaki payı artmıştır (Aysan, 2006:64).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2000 YILI SONRASI TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE SOSYAL POLİTİKA

2000 yılı sonrası Türkiye’de yoksulluk ve sosyal politika bölümünde ilk olarak Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi incelenecektir. Daha sonra Türkiye’de sosyal politika ve yoksullukla mücadele konusu ele alınacak ve bu konu sosyal koruma, kalkınma planlarında yoksullukla mücadele ve sosyal yardım programları başlıkları altında incelenecektir.

3.1. Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Yoksulluk günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Özellikle 1980 yıllardan sonra yaşanan küreselleşme ve uygulanan neo-liberal politikalar yoksulluğun en önemli nedeni olarak görülmektedir. Dünyada 1980’li yıllara kadar yoksullara uygulanan geniş kapsamlı sosyal yardım uygulamalarının piyasa sistemine bırakılmasının başlamasıyla yoksulluk daha fazla görünür hale gelmiştir.

Yoksulluğun küresel bir sorun haline gelmesinde en büyük iki etkenden biri bilgi teknolojisine geçişle birlikte yaşanan sanayisizleşme iken ikinci etken bilgi teknolojisinin sermayeye sağladığı akışkanlıktır. Artan işsizlikle beraber işçilerin düşük ücretle çalıştırılması dünya genelinde talebi daraltıcı bir etki yaratmıştır. Bu durum ise her ülkede yoksulluğu artırmıştır. Ayrıca yoksulluğun artmasında savaşlar, salgın hastalıklar, doğal afetler de etkili olmuştur (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:8).

Günümüzde hem dünyada hem de ülkemizde yaşanan yoksulluk eski dönemlerde yaşanan yoksulluktan çok farklıdır. Yaşadığımız dönemde üretimin çok fazla olmasına rağmen yoksulluk hiçbir dönemde görülmeyen boyutlara ulaşmıştır. Toplumda, ülke içinde ve ülkeler arasında gelir farklılıkları da daha önce hiçbir dönemde olmadığı kadar derinleşmiştir. Yaşanan bu durum yoksulluk sorununu dünyanın en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir. 2000 yılında Milenyum Zirvesi’nde ortaya konan hedeflerden ilkinin “aşırı yoksulluğun ve açlığın azaltılması” olması yoksulluk sorunun günümüzdeki boyutunu yansıtmaktadır.

Küreselleşme ve neo-liberal politikalar neticesinde yoksulluğun daha çok derinleşmesi, bireylerin eskiye oranla devlet koruyuculuğuna daha çok ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Ayrıca enformel yardım mekanizmalarının yoksullukla mücadele edemez hale gelmesi, yoksulluğun kalıcı bir sorun haline dönüşmesi de devletin yoksullukla mücadele ekin rol oynaması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Türkiye’de 1980’li yıllar yoksulluk ve sosyal politika açısından önemli yıllardır. Türkiye’de 1980’li yıllarda izlenen ekonomik politika küreselleşmenin etkisi ile hızlı bir ekonomik büyümeyi sağlarken aynı zamanda gelir dağılımındaki eşitsizliği ve yoksulluğu da artırıcı bir etki yapmıştır. Ülkede yaşanan yüksek enflasyon, ekonomik krizler, terör eylemleri sonucunda Güneydoğu Anadolu bölgesinden yaşanan göçler, 1990 yılından sonra kentlerin yoksulluğun derinleştiği alanlar olarak karşımıza çıkmasında etkili olmuştur. Enformel istidamin yaygınlaşması, geleneksel dayanışmanın eskiye oranla önemini kaybetmesi ve ortaya çıkan bu yeni yoksullukla baş edememesi, sosyal güvenlik mekanizmalarına duyulan ihtiyacı artırmıştır (Gürses, 2007:65-6).

Türkiye’de gelir dağılımı konusu her zaman gündemde olan bir konu olmuştur. Fakat 1980 sonrası uygulanmaya başlanan ekonomik ve sosyal politikalar gelir dağılımını daha olumsuz bir noktaya taşımıştır (DPT, 2007:18). Türkiye’de 1980 yılında uygulamaya konan yeni ekonomik programlarla birlikte hem ekonomik sistemde hem de toplumsal yapıda köklü değişiklikler yaşanmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler ekonominin küçülmesine ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizler ülkemizdeki gelir dağılımının bozulmasına, gelir farklılıklarının derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur (Gürses, 2007:60).

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaları da artırmıştır. Bireysel gelir dağılımındaki eşitsizliği yansıtmak üzere çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunda veri kaynağı olarak gelir dağılımı anketleri kullanılmaktadır. Ülkemizde 2000 yılına kadar hanehalkı gelirini temel alan gelir dağılımı anketine dayanarak Türkiye’de bireysel gelir dağılımını elde eden çalışmalar 1968, 1973, 1986, 1994 yıllarında yapılmıştır. 2002 yılından sonra ise her yıl yapılmıştır. Bu çalışmalar hem kapsam hem de yöntem açısından farklılıklar içermektedir (DPT, 2007:18). 2005 yılından sonra ülkemizde gelir dağılımı verileri

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) yerine kurulan Türk İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından düzenli olarak yayınlanmaktadır.

Gelir dağılımını yansıtan verilerden biri hanehalklarının %20'lik gelir gruplarına göre dağılımıdır. Türkiye'de de gelir dağılımının genel görünümü için bu verilerden yararlanılmaktadır. DPT (2000:99-100), ülkemizde 1987 ve 1994 verilerine bakıldığı zaman gelir eşitsizliğinin aratarak devam ettiğini, gelir eşitsizliğinin artışının kentsel alanlarda meydana gelen bozulmaların neden olduğu kanaatinin oluştuğunu belirtmiştir. Verilerde kırsal kesimde gelir eşitsizliğinde önemli bir değişme gözlemlenmezken kentsel kesimde ise gelir eşitsizliği yükselmiştir. Yine aynı dönemde hanehalkının %20'lik gelir grupları dağılımı dikkate alındığında, en yoksul %20'lik hanehalkının gelir payının 1987 ve 1994 tarihleri arasında düşerken, en zengin %20'lik hanehalkının ise gelir payı artmıştır. Hanehalkının %20'lik gelir grupları dağılımında 1987 yılında en yoksul %20'lik hanehalkının gelir payı 5,24 iken 1994 yılında 4,86'ya gerilemiş, en zengin %20'lik hanehalkının ise gelir payı 1987 yılında 49,9 iken 1994 yılında 54,9'a yükselmiştir.

2002 yılında en zengin %20'lik hanehalkı grubunun yıllık kullanılabilir gelirden aldığı pay, en yoksul %20'lik hanehalkı grubunun aldığı payın yaklaşık 9,5 katıdır. 2003 yılında bu oran 8,1'e düşerken, 2004 yılında ise 7,7'e düşmüştür. (DPT, 2006:42).

Aşağıdaki tabloda Türkiye'deki 2006 yılından günümüze kadar yüzde 20'lik fert gruplarının gelir dağılımındaki payları gösterilmektedir. Bu tabloya göre, TÜİK, 2006-2015 verileri değerlendirildiğinde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın 2006 yılından 2011 yılına kadar düşüş gösterdiği 2011 yılında ise 2010 yılına göre 0,3 artarak 46,7 olduğu görülmektedir. 2011 yılından 2014 yılına kadar 45,9'a gerileyen en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay 2015 yılında 0,6 puan artarak 46,5 olmuştur. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay ise 2006 yılından 2009 yılına kadar artış göstermiştir. En düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay, 2009 yılında 2008 yılına göre 0,2 azalmış ve 5,6 olmuştur. 2009 yılından 2014 yılına kadar en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı payın arttığı görülürken 2014 yılında

6,2 olmuştur. 2015 yılında ise en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay 2014 yılına göre 0,1 azalmış ve 6,1 olmuştur.

Tablo 6:Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2006-2015

	Yüzde 20'lik Fert Grupları					
	Toplam	İlk Yüzde 20*	İkinci Yüzde 20	Üçüncü Yüzde 20	Dördüncü Yüzde 20	Son Yüzde 20*
2006	100,0	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
2007	100,0	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9
2008	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
2009	100,0	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6
2010	100,0	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
2011	100,0	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7
2012	100,0	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
2013	100,0	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6
2014	100,0	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
2015	100,0	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5

Topladaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.
Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.
(*) Fertler eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında: “ilk yüzde 20'lik grup” geliri en düşük olan grubu, “ son yüzde 20'lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlanmaktadır.

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Türkiye’de genel olarak hanehalklarının yüzde 20’lik gelir grupları itibariyle dağılımına bakıldığında 1987 yılında en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay 49,9 iken 2015 yılında 46,5 olmuştur. 1987 yılında en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay 5,24 iken 2015 yılında 6,1 olduğu görülmektedir. 1987 yılındaki veriler 2015 verileri ile karşılaştırıldığında gelir dağılımında olumlu bir gelişmenin yaşandığı görülmektedir. Fakat yıllar bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde bazı yıllarda gelir dağılımı açısından olumlu gelişmelerin yaşandığı bazı yıllarda da yaşanan olumlu gelişmelerin gerileme gösterdiği görülmektedir.

Türkiye’de gelir dağılımı için bakılması gereken bir başka ölçütte gini katsayısıdır. Gini katsayısı, gelir dağılımı eşitsizliğini yansıtan ölçütlerden biridir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almakta ve gini katsayısı 1’e yaklaştıkça gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır. DPT (2007:19), gelir dağılımı eşitsizliğini çeşitli kaynaklardan elde ettiği gini katsayısı verilerine göre yorumlayarak 1963’te 0,55 olan gini katsayısının 1968’e kadar kısmi bir kötüleşmeyle 0,56 olduğunu daha sonraki yıllarda ise sürekli bir iyileşmenin yaşandığını 1987’de gini katsayısının 0,43’e düştüğünü belirtmiştir. 1994 yılında gelir dağılımında ciddi bir kötüleşmenin olduğunu, 1987’de 0,43 olarak hesaplanan gini katsayısının 1994’te 0,49 değerini aldığını, 2002 yılında hesaplanan gini katsayısının 1987 yılı seviyesine döndüğünü, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında gini katsayılarının sırayla 0,42, 0,40 ve 0,38 olarak hesaplandığı belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda 2006-2015 yıllarında hesaplanan gini katsayıları verilmiştir. Bu tabloya göre gini katsayısı 2006 yılında ülkemizde 0,428 olarak hesaplanmıştır. 2006 yılından 2009 yılına kadar gini katsayısında düşüş yaşanmıştır. 2009 ve 2011 yıllarında bir önceki yıllara oranla artış yaşanırken 2011 yılından günümüze kadar ise gini katsayısında sürekli bir düşüş yaşanmıştır. 2015 yılında gini katsayısı 0,397 olarak hesaplanmıştır. 2006 yılındaki gini katsayısı ile 2015 yılındaki gini katsayıları karşılaştırıldığında gini katsayısında düşüş yaşandığı görülmektedir. Gini katsayısında yaşanan bu düşüş ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliğinin azalması anlamına gelmektedir. Bu durum ülkemiz için olumlu bir gelişmedir.

Tablo 7: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı, 2006-2015

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gini Katsayısı	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Türkiye’de yoksulluğun genel görünümü için ise aşağıdaki tabloda 2006-2015 yıllarındaki medyan geliri %40, %50, %60 ve %70’e göre hesaplanan yoksulluk sınırı, yoksullu sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı verilmiştir. Bu tabloya göre;

Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak hesaplanan gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı medyan geliri %40'a göre; yoksulluk sınırı 4826 TL'dir. 2006 yılında yoksul sayısı 8228 bin kişi iken 2015 yılında yoksul sayısı 5970 bin kişiye düşmüştür. Bu durumda yoksul kişi sayısının 2006 yılından 2015 yılına kadar 2258 bin kişi azaldığı görülmektedir. Yoksulluk oranı 2006 yılında 12,2 olarak hesaplanırken 2015 yılında 7,8 olarak hesaplanmıştır. Yoksulluk oranında bu yıllarda ciddi bir düşüşün olduğu görülmektedir. 2006 yılında hesaplanan yoksulluk açığı ise 28,4 iken 2015 yılında yoksulluk açığı 21,8'e gerilemiştir.

Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak hesaplanan gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı medyan geliri %50'ye göre; yoksulluk sınırı 6032 TL'dir. 2006 yılında yoksul sayısı 12096 bin kişi iken 2015 yılında yoksul sayısı 10503 bin kişiye düşmüştür. Yoksul kişi sayısının 2006 yılından 2015 yılına kadar 1593 bin kişi azaldığı görülmektedir. Yoksulluk oranı 2006 yılında 17,9 olarak hesaplanırken 2015 yılında 13,8 olarak hesaplanmıştır. 2006 yılında hesaplanan yoksulluk açığı 30,7 iken 2015 yılında yoksulluk açığı 23,8'e gerilemiştir.

Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak hesaplanan gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı medyan geliri %60'a göre; yoksulluk sınırı 7238 TL'dir. 2006 yılında yoksul sayısı 16561 bin kişi iken 2015 yılında yoksul sayısı 16024 bin kişiye düşmüştür. Yoksul kişi sayısının 2006 yılından 2015 yılına kadar 537 bin kişi azaldığı görülmektedir. Yoksulluk oranı 2006 yılında 24,5 olarak hesaplanırken 2015 yılında 21,0 olarak hesaplanmıştır. 2006 yılında hesaplanan yoksulluk açığı oranı 33,1 iken 2015 yılında yoksulluk açığı oranı 24,9'a gerilemiştir.

Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak hesaplanan gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı medyan geliri %70'e göre; yoksulluk sınırı 8445 TL'dir. 2006 yılında yoksul sayısı 21684 bin kişi iken 2015 yılında yoksul sayısı 21605 bin kişiye düşmüştür. Yoksul kişi sayısının 2006 yılından 2015 yılına kadar 79 bin kişi azaldığı görülmektedir. Yoksulluk oranı 2006 yılında 32,1 olarak hesaplanırken 2015 yılında 28,3 olarak hesaplanmıştır. 2006 yılında hesaplanan yoksulluk açığı oranı 33,3 iken 2015 yılında yoksulluk açığı oranı 27,6'ya gerilemiştir.

Tablo 8: Satınalma Gücü Paritesi (SGP) Kullanılarak Hesaplanan Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2006-2015 Türkiye

Yıllar	2006	2007	2010	2011	2012	2013	2014	2015
% 40								
Yoksulluk Sınırı TL	1 849	2 348	2 886	3 167	3 515	3 897	4 312	4 826
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	8 228	5 920	6 801	6 664	6 759	6 128	5 929	5 970
Yoksulluk Oranı (%)	12,2	8,6	9,5	9,2	9,2	8,2	7,8	7,8
Yoksulluk Açığı	28,4	23,3	22,3	24,3	22,3	21,4	21,3	21,8
% 50								
Yoksulluk Sınırı TL	2 311	2 935	3 608	3 958	4 394	4 871	5 390	6 032
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	12 096	10 007	11 461	11 058	11 131	10 321	10 451	10 503
Yoksulluk Oranı (%)	17,9	14,6	16,1	15,3	15,1	13,9	13,8	13,8
Yoksulluk Açığı	30,7	25,0	25,3	25,7	26,0	24,5	23,6	23,8
% 60								
Yoksulluk Sınırı TL	2 774	3 522	4 330	4 750	5 272	5 845	6 468	7 238
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	16 561	15 009	16 274	15 903	16 041	15 990	15 801	16 024
Yoksulluk Oranı (%)	24,5	21,9	22,8	22,0	21,8	21,5	20,9	21,0
Yoksulluk Açığı	33,1	26,3	27,7	27,6	28,3	25,5	25,9	24,9
% 70								
Yoksulluk Sınırı TL	3 236	4 109	5 051	5 542	6 151	6 819	7 545	8 445
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	21 684	19 907	21 360	21 132	21 842	21 385	21 465	21 605
Yoksulluk Oranı (%)	32,1	29,1	29,9	29,2	29,7	28,7	28,4	28,3
Yoksulluk Açığı	33,3	28,9	30,8	30,1	29,3	27,7	27,9	27,6
Gelirin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır. Yoksulluk hesaplanmasında eşdeğer hanehalkı gelirleri, Düzey 2 bazında SGP ile düzenlenmiştir. Yoksulluk açığı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığı 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.								

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak hesaplanan gelire dayalı göreli yoksulluk sınırı medyan geliri %40, %50, %60 ve %70 verilerine bakılarak genel

olarak 2006 ve 2015 yıllarına ait veriler karşılaştırıldığında; yoksul sayısının ayrı ayrı bütün medyan gelirlerinde 2006 yılına göre 2015 yılında düşüş gösterdiği görülmektedir. Yoksulluk oranı ve yoksulluk açığının da ayrı ayrı bütün medyan gelirlerinde 2006 yılına göre 2015 yılında düşüş göstermiştir. Ayrıca yoksulluk sınırı da ayrı ayrı bütün medyan gelirlerinde 2006 yılına göre 2015 yılında artmıştır. 2006 yılı ile 2015 yılı yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı karşılaştırıldığında olumlu bir gelişmenin yaşandığı görülmektedir.

Yoksullukla ilgili bakılması gereken verilerden biri de satınalma gücüne göre fert yoksulluk oranıdır. Türkiye’de kişi başına günlük 2,15 \$’ın altı fert yoksulluk oranı 2007 yılında 0,52 iken 2015 yılında 0,06’ya gerilemiştir. Kişi başına günlük 4,3 \$’ın altı fert yoksulluk oranı ise 2007 yılında 8,41 iken 2015 yılında 1,58’e gerilemiştir. Bu tabloda satınalma gücüne göre fert yoksulluk oranındaki iyileşmeyi yansıtmaktadır. Fakat 2015 verileri 2014 yılı verileri ile karşılaştırıldığında 2014 yılına göre 2015 yılında fert yoksulluk oranında bir gerilemenin olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Cari Satın Alma Gücü Paritesi Cinsinden Yoksulluk Sınırlarına Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye, 2007-2015

Yoksulluk Sınırları	Fert Yoksulluk Oranı (%)								
	2007 ⁺	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kişi başına günlük 2,15 \$’ın altı*	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başına günlük 4,3 \$’ın altı*	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
(*) \$’ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 0,618TL; 2003 yılı için 0,732 TL; 2004 yılı için 0,778 TL; 2005 yılı için 0,830 TL, 2006 yılı için 0,921 TL, 2007 yılı için 0,926 TL, 2008 yılı için 0,983 TL, 2009 yılı için 0,917 TL, 2010 yılı için 0,990 TL, 2011 ve 2012 yılları için 1,004 TL, 2013 yılı için 1,10 TL ve 2014 yılı için de 1,20 TL ve 2015 yılı için de 1,24TL kullanılmıştır.									
(^) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.									

TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2014

Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk verilerine bakıldığı zaman eskiye oranla günümüzde kısmi bir iyileşmenin olduğu görülmektedir. Bazı yıllarda gelir dağılımında daha olumlu gelişmeler yaşanarak gelir eşitsizliği azalmışken bazı

yıllarda ise gelir dağılımı sabit kalmış ya da gerilemiştir. Yoksulluk verilerine bakıldığı zamanda aynı durumla karşılaşmaktadır. Ayrıca ülke içinde ve dışında yaşanan ekonomik krizler gelir dağılımı ve yoksulluğu da etkilemektedir.

3.2. Türkiye’de Sosyal Politika ve Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadelede esas olarak uygulanan iki temel politikadan söz edilebilir. Bunlardan ilki II. Dünya Savaşı’ndan 1980’lere kadar tüm dünyada yaygın olarak uygulanan ve doğrudan yoksullukla mücadeleyi amaçlayan kapsamlı sosyal güvenlik ağı öngören sosyal politiklardır. İkincisi ise küreselleşme süreci ile ortaya çıkan yoksullukla dolaylı yollardan mücadeleyi amaçlayan politiklardır. Bu politikalar daha çok işsizliği azaltmak ve ekonomik büyümeyi sağlayarak yoksullukla mücadeleyi amaçlamaktadır (DPT:2007:3).

Ülkemizde yakın zamana kadar geleneksel dayanışma ilişkilerinin bireyleri çeşitli risklere karşı koruyacağı düşünce hakimdi. Bu neden yoksullukla mücadele gündeme gelmemiştir. Devletin bu alanda sorumluluğu daha çok geçici yardımlar ve devlet bakımı şeklinde olmuştur. Yoksullukla mücadele ise yoksullara belli zamanlarda yardım yapma şeklinde ve Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme gibi kurumların yan işlevleri arasında yer almıştır (Gündoğan, 2008:52).

1990’lı yıllardan itibaren ise ülkemizde yaşanan olaylar ekonomik krizler nedeniyle yoksulluk daha fazla görünür hale gelmiştir. Yapılan araştırmalarda 1990’lı yıllar ülkemizde yoksulluğun derinleştiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun bu denli görünür hale gelmesiyle birlikte devlet politikalarında yoksulluk konusunun da önemi artmıştır. Yoksulluğun önlenmesi, yoksulların sosyal refahının artırılması için çeşitli politikalar benimsenmiş ve uygulanmaya konmaya başlanmıştır.

1990’lı yıllarda yoksulluk sorununa artan ilginin arkasında yoksulluğun artışı kadar, kitle iletişim araçlarının artması ile yoksulluğun görünür hale gelmesi de etkili olmuştur. Türkiye’de de yoksulluk sorununun çözümünde yakın geçmişe kadar dolaylı yaklaşım benimsenmiş ve ekonomik büyüme ile yoksulluk sorunun çözüleceği düşünülmüştür. Bu düşünce kalkınma planlarında da kendini göstermiş, hızlı ekonomik büyümenin işsizliği ve yoksulluğu kendiliğinden çözeceği üzerinde durulmuştur. Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın yeterli olmadığı

görülmesi üzerine doğrudan yoksullukla mücadele politikaları gündeme gelmeye başlamıştır (Gündoğan, 2008:52).

3.2.1. Sosyal Koruma

TÜİK'e göre¹² sosyal koruma; “hanhalkları veya bireylerin risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan (anlık karşılıkla veya bireysel olmayan) tüm müdahaleleri kapsamaktadır.” TÜİK sosyal koruma harcama ve gelirine ilişkin verileri “Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi” yani ESSPROS el kitabı standartlarında oluşturduğunu belirtmiştir. ESSPROS el kitabında sosyal yardımlar risk ya da ihtiyaç adı verilen 8 başlıkta sınıflandırılmaktadır. Bunlar; hasta/sağlık bakımı, engellilik, yaşlılık, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik, konut, sosyal dışlanma b.y.s şeklindedir.

Türkiye’de sosyal koruma ile ilgili verilere bakıldığında zaman 2000 ve 2015 yılları arasında sosyal koruma harcamalarında sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. 2000 yılında sosyal koruma harcamalarının toplamı 13 milyar 504 milyon TL iken 2015 yılında ise 279 milyar 734 milyon TL olmuştur. Yani sosyal koruma harcamaları toplamı 2000 yılından 2015 yılına kadar yirmi kattan daha fazla artmıştır. Sosyal koruma harcamaları içinde en büyük harcama emekli/yaşlılara yapılan harcamadır. Bu harcamayı hastalık/sağlık bakımı harcamaları ve dul/yetim harcamaları takip etmektedir. 2015 yılında emekli/yaşlı, hastalık/sağlık bakımı ve dul/yetim harcamaları toplamı 246 milyar 767 milyon TL iken engelli/malül, aile/çocuk, işsizlik ve sosyal dışlanma b.y.s harcamaları toplamı 28 milyar 94 milyon TL’dir. 2000 yılında emekli/yaşlılara yapılan harcama 5 milyar 307 milyon TL iken 2015 yılında bu harcama 134 milyar 914 milyon TL olmuştur. Yine 2000 yılında hastalık/sağlık bakımı için yapılan harcama 5 milyar 120 milyon TL, dul/yetim için yapılan harcamalar ise 1 milyar 392 milyon TL iken 2015 yılında hastalık/sağlık bakımı için yapılan harcama 80 milyar 435 milyon TL, dul/yetim için yapılan harcamalar ise 31 milyar 418 milyon TL olmuştur.

¹² http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo 10: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı, 2000-2015

(Milyon TL)								
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	13 504	71 131	148 450	171 668	195 663	220 429	247 244	279 734
İdari masraf ve diğer harcamalar	375	1 792	2 205	2 586	2 976	3 982	4 332	4 873
Sosyal koruma yardımı toplamı	13 129	69 339	146 245	169 082	192 687	216 446	242 912	274 862
Hastalık/sağlık bakımı	5 120	24 412	49 429	56 046	60 518	65 839	73 322	80 435
Engelli/malül	360	1 442	4 280	5 654	7 035	8 088	9 251	10 203
Emekli/yaşlı	5 307	32 228	71 725	80 243	92 137	104 554	117 390	134 914
Dul/yetim	1 392	8 205	14 148	19 200	22 424	25 568	28 931	31 418
Aile/çocuk	352	1 790	3 681	4 603	5 597	6 899	7 580	8 713
İşsizlik	14	467	1 624	1 739	2 431	2 572	3 167	5 255
Sosyal dışlanma b.y.s	585	795	1 359	1 596	2 545	2 927	3 271	3 923
Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir. 2000-2014 yılları verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.								

TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri

Sosyal koruma harcamalarındaki artış sosyal koruma gelirlerinde de görülmektedir. Türkiye’de 2000 yılında toplam sosyal koruma geliri 17 milyar 034 milyon TL iken 2015 yılında 320 milyar 804 milyon TL olmuştur. 2015 yılında sosyal koruma gelirlerinin de en büyük pay sosyal katkılara aittir. Bunu devlet katkıları izlemektedir. Ayrıca sosyal katkılar içinde koruma kapsamındaki bireyler tarafından yapılan sosyal katkılar en yüksek miktara sahiptir.

Tablo 11: Sosyal Koruma Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı, 2000-2015

(Milyon TL)							
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Gelirler Toplamı	17 034	86 191	158 519	217 841	250 006	282 616	320 804
Sosyal Katkılar	9 096	36 548	75 052	116 747	131 438	147 976	184 598
İşveren Sosyal katkısı	5 858	20 362	37 797	59 858	68 844	74 334	84 419
Koruma kapsamındaki bireyler tarafından yapılan sosyal katkılar	3 237	16 186	37 255	56 889	62 594	73 642	100 179
Devlet katkıları	6 992	42 036	71 563	87 043	103 628	118 449	117 919
Diğer gelirler	946	7 607	11 904	14 051	14 940	16 192	18 287
Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir. 2000-2014 yılları verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.							

TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri

2000 ve 2015 yılları arasında sosyal koruma verileri değerlendirildiğinde; sosyal koruma harcamalarında ciddi bir artışın yaşandığı görülmektedir. Sosyal koruma harcamalarıyla birlikte sosyal koruma gelirlerinde ciddi bir artış görülmektedir. Sosyal koruma gelirlerinde koruma kapsamında bireyler tarafından yapılan sosyal katkıların, devlet katkılarının ve işveren sosyal katkısının miktarında önemli artış yaşanmıştır. 2015 TÜİK verilerine göre sosyal koruma gelirlerinin %36,8'ini devlet katkıları, %31,2'sini koruma kapsamındaki bireyler tarafından yapılan sosyal katkılar ve %26,3'ünü işveren sosyal katkıları oluşturmuştur.

Türkiye'de sosyal koruma kapsamında maaş alanlar; engelli/malül maaşı alanlar, emekli/yaşlı maaşı alanlar, dul/yetim maaşı alanlar olarak sınıflandırılmıştır. Sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayısı 2015 yılında 2014 yılına göre artmıştır. 2014 yılında sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayısı 12 milyon 9 bin iken 2015 yılında 12 milyon 498 bin olmuştur. 2014 yılında sosyal koruma kapsamında maaş alan kişilerin 7 milyon 4 bini erkek, 5 milyon 5 bini kadın iken; 2015 yılında sosyal koruma kapsamında maaş alan kişilerin 7 milyon 261 bini erkek, 5 milyon 237 bini kadındır. 2014 sosyal koruma kapsamında toplam emekli/yaşlı ve dul/yetim maaşı alan kişi sayısı 11 milyon 206 bin iken 2015 yılında 11 milyon 669

bin olmuştur. Engelli/malül maaşı alan kişi sayısı ise 2014 yılında 806 bin iken 2015 yılında 831 bine ulaşmıştır.

Sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayısının artması yoksullukla mücadele açısından önemli gelişmelerden biridir. Sosyal koruma kapsamının genişlemesi ve içine aldığı kişi sayısının artması yoksulluğu önlemede ve yoksulların yaşam koşullarını iyileştirmede önemli adımlardan biridir.

Tablo 12: Sosyal Koruma Kapsamında Maaş Alan Kişi Sayıları, 2014,2015

	Bin Kişi					
	2014 ^(r)			2015		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam Maaş Alan Kişi Sayısı ⁽¹⁾	12 009	7 004	5 005	12 498	7 261	5 237
Engelli/Malül Maaş Alan Kişi Sayısı	806	500	306	831	508	324
Emekli/Yaşlı Maaş Alan Kişi Sayısı	8 205	6 292	1 913	8 534	6 536	1 998
Dul/Yetim Maaş Alan Kişi Sayısı	3 244	245	2 999	3 368	250	3 118
Toplam Emekli/yaşlı ve Dul/yetim Maaşı Alan Kişi Sayısı ⁽¹⁾	11 206	6 505	4 701	11 669	6 754	4 915
(1) ilgili değerlerin toplamı vermeme nedeni, mükerrer maaş olanların temizlenmiş olmasıdır. (r) 2014 yılı verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.						

TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2015

TÜİK sosyal koruma harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki payını 2014 ve 2015 yıllarında yayınlamıştır. 2014 yılında sosyal koruma harcamaları toplamının GSYH'deki payı 12,1 iken 2015 yılında 12,0 olmuştur. Sosyal koruma harcamaları içinde en yüksek pay emekli/yaşlılara yapılan harcamalara ait olup GSYH'ye oranı 5,8'dir. Buna hastalık/sağlık bakımı ve dul/yetim harcamaları izlemektedir. Hastalık/sağlık bakımı harcamalarının GSYH'ye oranı 3,4, dul/yetim harcamalarının ise 1,3'tür.

Tablo 13: Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH'ye Oranı, 2014, 2015

	(%)	
	2014 ^(r)	2015
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı	12,1	12,0
İdari masraf ve diğer harcamalar	0,2	0,2
Sosyal koruma yardımı toplamı	11,9	11,8
Hastalık/sağlık bakımı	3,6	3,4
Engelli/malül	0,5	0,4
Emekli/yaşlı	5,7	5,8
Dul/yetim	1,4	1,3
Aile/çocuk	0,4	0,4
İşsizlik	0,2	0,2
Sosyal dışlanma b.y.s	0,2	0,2
Tablodaki rakamlar yuvarlandığından dolayı toplamı vermeyebilir. (r) 2014 yılı verileri idari kayıtların güçlenmesi nedeniyle revize edilmiştir.		

TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2015

3.2.2. 2000 Yılından Sonra Kalkınma Planlarında Yoksullukla Mücadele

Kalkınma planlarında yoksullukla ilgili mevcut duruma, sosyal politikalara ve hedeflere yer verilmiştir. Bu bölümde 2000 yılı sonrası Türkiye’de yoksulluk ve sosyal politika için 2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci kalkınma planı, 2007-2013 yıllarını kapsayan dokuzuncu kalkınma planı ve 2014-2018 yıllarını kapsayan onuncu kalkınma planı incelenecektir.

3.2.2.1. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Yoksullukla Mücadele Politikaları

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005 yılları arasında kapsamaktadır. Bu kalkınma planında sosyal güvenlik kapsamındaki nüfusun yüzde 91’e sağlık sigortası kapsamındaki nüfusun ise yüzde 86,4’e yükseldiği, sağlık sigortası olmayan yoksul kişilere yönelik yeşil kart uygulamasının devam ettiği ve bu kapsamda 8,7 milyon kişinin ücretsiz olarak sağlık hizmetinden yararlandığı vurgulanmıştır (DPT, 2000:75).

Ülkedeki işsizliğin artışı, küresel kriz ve 1999 yılında meydana gelen deprem olarak açıklanmıştır (DPT, 2000:74). İşgücü ile ilgili; aktif işgücü politikalarının benimsendiği, işsizlere beceri kazandırma kurslarının düzenlendiği, kariyer danışmanlığı sisteminin ve işgücü piyasalarının ihtiyaçları nedeniyle 250 meslekte meslek standartlarının getirildiği belirtilmiştir. Ayrıca işsizliği azaltmak amacıyla istihdamı artırmak için yeni teşvikler ve yasal düzenlemeler getirildiği fakat kırsal kesimden kentlere doğru devam eden göçün istihdamı olumsuz yönde etkilediğine değinilmiştir (DPT, 2000:75).

Sosyal hizmet ve yardımlara duyulan ihtiyacın kentleşme ve aile yapısındaki değişimle birlikte arttığı vurgulanmıştır. Sosyal yardım ve hizmet veren kurumların arasında işbirliği ve koordinasyon eksiliğinin bulunduğu, uygulanan sosyal koruma programlarının yoksullukla mücadelede etkin olmadığı, yüksek enflasyon ve faiz ödemelerinin yükü nedeniyle sosyal refah ve gelir dağılımını düzeltici, yoksulluğu azaltıcı politikaların uygulanabilirliğinin azaldığı belirtilmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin ise ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmasındaki etkisini kısıtladığına değinilmiştir (DPT, 2000:75).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "Sosyal Refahın Artırılması" bölümünde "Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele" başlığı yer almaktadır. Bu bölümde (DPT, 2000:99-102): ekonomik büyümeyle sağlanan gelir artışından yoksulların yeterince yararlanmadığını, sosyal güvenlik ve sosyal yardım sisteminin yoksulları korumada yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bu dönemde işsizlik sigortası yasası ise işsiz kalanlara gelir güvencesi sağlayacağı için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Temel ilke olarak; ekonomik büyümeyi esas alan, mutlak yoksulluğu giderecek, göreceli yoksulluğu azaltacak, ayrıca yoksul kesimleri ortalama refah seviyesine yaklaştıracak iktisadi ve sosyal politikaların uyum içinde uygulanması belirlenmiştir. Ayrıca bu bölümde;

- Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve refah artışının adil bir şekilde dağılımı,
- Transfer sisteminin gelirin yeniden dağılımını sağlayacak yapıya kavuşturulacağı ve bunun yoksulların lehine olacağı,

- Kırsal kesimde verimliliğin ve tarımsal ürün çeşitliliğinin artması için mesleki yönlendirme programlarına ve projelerine ağırlık verileceği,
- Küçük, orta ve yeni girişimcilerin destekleneceği ve teşvik edileceği,
- Bölgeler arasında gelişmişlik farklılıklarının azaltılması için hem ekonomik yatırımlara hem de eğitim, sağlık ve sosyal hizmet yatırımlarına ivme kazandırılacağı,
- Yoksullukla mücadelede sosyal yardım ve hizmetlerinin yoksullara daha etkin bir şekilde ulaştırılacağı,
- Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin yoksullar için ulaşılabilir olmasının sağlanacağı,
- Yoksullara gıda güvencesi sağlayacak sistemin geliştirileceği,
- Ekonomik kriz doğal afet gibi durumlarda yoksulluğun derinleşmesini ve yoksullaşmayı önleyici sistem oluşturulacağı belirtilmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yine "Sosyal Refahın Artırılması" bölümünde "Sosyal Hizmetler ve Yardımlar" başlığında ise:

- Yoksulluğun azaltılması, etkin sosyal korumanın sağlanması, sosyal hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine yaygın, etkili ve sürekli ulaştırılmasının esas olarak alındığı,
- Sosyal yardım ve hizmet sağlayan tüm birimler arasında işbirliğinin sağlanacağı,
- Yardım konusunda belli kriterlerin ve standartların getirileceği,
- Sosyal koruma bilgi sisteminin oluşturulacağı,
- Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlananların objektif şekilde belirleneceği uygulamaların sonuçlarının izleneceği,
- Özel sektörün ve gönüllü kuruluşların sosyal hizmet faaliyetlerinin destekleneceği,
- Aile yardımlarının sosyal yardım programı olarak uygulanması için çalışma yapılacağı belirtilmiştir (DPT, 2000:111).

Sekizinci kalkınma planında "Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele", "Sosyal Hizmetler ve Yardımlar", "Sosyal Refahın Artırılması" bölümünde yer almıştır. Bu plana genel olarak bakıldığında; sosyal hizmet ve yardımlara duyulan

ihtiyacın değişen aile yapısı ve kentleşme ile birlikte arttığı, sosyal hizmet ve sosyal yardım sisteminin yoksulları korumada yetersiz kaldığı, gelir dağılımındaki dengesizlik nedeniyle ekonomik büyümeden yoksulların yeterince faydalanamadığı vurgulanmıştır. Ayrıca gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılması, sosyal refahın artırılması, transfer sistemini gelir dağılımını iyileştirecek yapıya kavuşturulması, yoksulluğun azaltılması, etkin sosyal korumanın sağlanması hedeflenmiştir.

3.2.2.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda Yoksullukla Mücadele

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır. Bu planda kişi başına düşen milli gelirin arttığı, gelir dağılımındaki eşitsizlikte ve yoksulluk göstergelerinde olumlu yönde gelişmelerin yaşandığı, kriz sonrasında uygulanan sıkı maliye politikalarına rağmen sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payının arttığı belirtilmiştir. Ayrıca gelir artışı sağlayacak transferlerin yapıldığı, bu transferlerin ise daha çok emekli, özürlü, dul-yetim, öğrenciler ve yoksul ailelere yönelik olduğu vurgulanmıştır. Asgari ücretin ise bu dönemde reel olarak arttığına değinilmiştir. Genel olarak 2002-2004 yıllarında Türkiye'de yoksulluk oranlarında düşüş olmakla birlikte kırsal alandaki yoksulluğun bazı göstergelerinde artışın yaşandığı, kırsal alandaki ücretsiz aile işçilerinin 2004 yılında en yoksul grup oluşturduğu belirtilmiştir (DPT, 2006:42).

Kırsal kesimden kentlere göç edenlerin eğitim seviyelerinin düşük olması ve vasıfsız işgücünü oluşturmaları nedeniyle genellikle hizmet sektöründe yevmiyeli olarak çalıştıklarını, bu nedenle düzenli gelire sahip olmadıklarını ve toplumsal uyum sorunları yaşadıklarına değinilmiştir (DPT, 2006:43).

Her beş özürlerden sadece birinin çalıştığı, diğerlerinin uygun ortamın olmaması, özürlü işçilere yönelik talebin az olması gibi nedenlerle istihdam dışında kaldığı vurgulanmıştır. 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nun 2005 yılında yürürlüğe girdiğini, bu kanunla özürülerin topluma katılımlarının sağlanmasının amaçlandığı, bunun için sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik erişimlerinin artırılacağı belirtilmiştir (DPT, 2006:43).

Dokuzuncu kalkınma planında kadınlara, çocuklara, yaşlılara, özürürlere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya bulunanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık hizmetlerinin artırılması ihtiyacının sürdüğü, yaşlı nüfusun artışı ve değişen aile

yapısının yaşlılara yönelik hizmetlerin önemini artırdığı, çocuk işçiliğinin azalmasına rağmen sokakta çalışan çocuklar ve çocuk işçiliği sorunun önemini koruduğu, kadın istihdamı sorununun kadınları yoksulluk ve sosyal dışlanma risklerine açık hale getirdiği, kadın ve çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi için toplumda bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının devam ettiği belirtilmiştir (DPT, 2006:43).

Sosyal sigorta kuruluşlarına bütçeden yapılan transfer tutarının GSYH'ye oranının 2000 yılında % 2,6 iken, 2005 yılında % 4,8 olduğu vurgulanmıştır. Sosyal güvenlik sistemindeki sorunları; tüm nüfusu kapsamaması, kuruluşlarca sağlanan hak ve yükümlülüklerin farklı olması, bilgi işlem alt yapısının yetersiz olması, ortak veri tabanının olmaması, sistemdeki denetim mekanizmalarının etkin işlememesi şeklinde sıralanmıştır. Bu sorunların giderilmesi için ise Sosyal Güvenlik Kurumu Konunu ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun kabul edildiği, bunun sosyal güvenlik kurumlarını tek bir çatı altında toplamayı ve genel sağlık sigortası kurulması amacı taşıdığına değinilmiştir (DPT, 2006:44).

Ülkemizde sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyacın arttığı, bu artışta göç, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişme, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerin etkili olduğu vurgulanmıştır. 2000 yılında toplam sosyal yardım harcamalarının GSYH'ye oranı % 0,48 iken, 2005 yılında % 0,86'ya ulaştığı, bu kapsamda yaşlılara, özürlülere, çocuklara, muhtaç ailelere yardımlar yapıldığı, yardımdan yararlanan kesimin yaşam kalitesinin yükseldiği belirtilmiştir (DPT, 2006:44).

Sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanacakların tespiti için sağlıklı kriterlerin oluşturulması çalışmalarının başladığı, gerçek ihtiyaç sahiplerine kurumlar arası işbirliği eksikliği ve nitelikli personel sıkıntısı nedeniyle istenen düzeyde hizmet sunulmadığı, gönüllü kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacının sürdüğüne değinilmiştir (DPT, 2006:44-5).

Dokuzuncu kalkınma planında "Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele başlığında (DPT, 2006:88-9);

- Yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizliğin; sürdürülebilir büyüme, istihdam, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı politikalarıyla kalıcı bir şekilde azaltılacağı,

- Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyanların ekonomik ve sosyal hayatta yer almalarının sağlanacağı ve yaşam kalitelerini yükseltileceği,
- Transfer politikalarının etkin hale getirileceği, bunun yoksulların lehine gelirin yeniden dağılımıyla yapılacağı, sosyal güvenlik sisteminin gelir dağılımında sosyal risklere karşı toplumda her kesime güvence sağlayarak olumu etkiye sahip olmasının sağlanacağı,
- Yoksulluğu önlemeye yönelik hizmetlerin, yoksulluk kültürünün oluşumunu önleyici ve yoksulların üretici konumuna geçişini sağlayacak nitelikte olacağı,
- Kayıtdışı çalışan yoksullarla ilgili önlemlerin alınacağı,
- Yoksullara yönelik gelir getirici projelerin destekleneceği, az gelişmiş ve kırsal bölgeler başta olmak üzere girişimciliğin teşvik edileceği,
- Kadınlara yönelik mesleki eğitim imkanları geliştirileceği, ekonomik ve sosyal hayata katılımları artırılacağı, kadına şiddetinin önlenmesi için bu konudaki toplumsal bilincin artırılacağı,
- Özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklarının, özürülülerin ve yoksul ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasının destekleneceği ve eğitime erişimlerinin kolaylaştırılacağı, çocuk işçiliği için önleyici tedbirlerin alınacağı,
- Aileye yönelik eğitici programların yaygınlaştırılacağı, yaşlılara yönelik olarak evde bakım hizmetinin destekleneceği, ayrıca kurumsal bakım için huzurevlerinin kalitesinin ve sayısının artırılacağı,
- Özürülüler için sosyal fiziki çevrenin düzenleneceği, özel eğitim imkanlarının ve korumalı işyerlerinin geliştirilerek ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılacağı,
- Kırsal kesimden kentlere göç eden yoksul ve vasıfsız elemanların işsizlik risklerini azaltmak için aktif istihdam politikalarının geliştirileceği,
- Yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın önlenmesinde uygulanan politikalarda tüm kesimlerin koordineli çalışmasının sağlanacağı belirtilmiştir.

Bu planda ayrıca sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tümünü kapsayacak yapıya kavuşturulacağı, sosyal sigorta sisteminin ise çalışanların tümünü kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacağı, kayıtdışı istihdamın önlenmesi, sosyal hizmet ve yardım sisteminde eşitlik, sosyal adalet, etkinlik ve etkililik ilkelerinin esas olacağı, bu sistemden yararlananların belirlenmesi için ortak veri tabanı oluşturulacağı, nesnel

ölçütlerle işleyen tespit mekanizmalarının kurulacağı belirtilmiştir (DPT, 2006:89-90).

Dokuzuncu kalkınma planında “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele”, “Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi” bölümünde yer almıştır. Genel olarak bakıldığında; sosyal harcamaların arttığı, bu harcamaların yaşlılara, özürlülere, çocuklara, muhtaç ailelere yönelik olduğu, gelir dağılımında iyileşme, yoksulluk verilerinde azalma yaşandığı, gelir artışı sağlayan transferlerin yapıldığı, bunların daha çok emekli, özürlü, dul-yetim, öğrenci ve yoksul ailelere yönelik olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizliğin kalıcı bir şekilde azaltılacağı, yoksulluğu önlemek için yapılan hizmetlerin yoksulluk kültürünü önlemeye yönelik ve yoksulları üretici konuma geçirici nitelikte olacağı, kadın, çocuk, yaşlı ve engellilere yönelik sosyal içermeyi amaçlayan çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir.

3.2.2.3. Onuncu Kalkınma Planı’nda Yoksullukla Mücadele

Dokuzuncu kalkınma planının ilk yıllarında iç siyasi gelişmelerin ve yaşanan küresel krizin Türkiye’yi de etkilediği, 2002-2006 yıllarında % 7,2 oranında artan GSYH, 2007-2012 döneminde % 3,3 oranında büyüdüğü belirtilmiştir. Bu dönemde kayıtdışı istihdam oranının özellikle tarım dışı sektörlerde gerilediği, çalışma saatlerinin azaldığı, asgari ücretteki artışın ise enflasyonun üzerinde olduğu vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013:19-20).

Dokuzuncu kalkınma planının da sosyal kalkınma ile ilgili önemli ilerlemenin kaydedildiğini, eğitim ve sağlık başta olmak üzere temel kamu hizmetlerinin daha nitelikli, yaygın ve kolay ulaşılabilir olduğunu, kapsayıcı bir sosyal güvenlik sistemi ve yaygın bir sosyal destek sisteminin sosyal içerme ve yoksullukla mücadele için oluşturulduğu belirtilmiştir. Plan döneminde sosyal sigorta kuruluşlarının tek çatı altında toplandığı, tüm vatandaşlara aynı standartlarda sağlık hizmeti sunan zorunlu genel sağlık sigortasının (GSS) kurulduğu, nüfusun neredeyse tamamına yakınının sağlık sigortası kapsamına alındığı vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013:23-24).

Dünyada ekonomik kriz nedeniyle sosyal harcamalarda azalma yaşanırken ülkemizde sosyal harcamalarda artışın yaşandığı, sosyal yardımların kapsamının genişlemesi ve miktarının artması, yoksullukla mücadelede kurumsal kapasitenin

geliştirilmesiyle birlikte ülkemizdeki gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağlandığı, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ekonomik ve sosyal hayatta yer almalarının, aynı zamanda yaşam kalitelerinin yükselmesi için önemli adımların atıldığı, geri kalmış bölgelerde sosyal içermenin sağlanması için Sosyal Destek Programlarının (SODES) ve bölgesel kalkınma planlarının uygulandığı belirtilmiştir. Ayrıca gelecek dönem için sosyal harcamaların denetiminin artırılması ve destek uygulamalarının üretim sürecine dahil olunacak şekilde iyileştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013:24).

Düşük gelir gruplarına yönelik sosyal koruma kapsamında yapılan ödemelerde, ücret ve maaş gelirleri ile emekli aylıklarında önemli iyileştirmelerin yapıldığı, ayrıca yoksulluğun nesiler arası aktarımını engellemek için eğitim alanındaki sosyal yardımlarda düşük gelir gruplarına önem verildiği, bir önceki kalkınma planına göre bu alandaki yardımın yaklaşık iki katına çıkarıldığına değinilmiştir (Kalkınma Bakanlığı 2013:43).

2006 yılında ülkede toplam kamu sosyal harcamalarının GSYH'ye oranının % 0,86 iken 2011 yılında % 1,18'e ulaştığını, sosyal hizmet ve yardım alanındaki dağılımı gidirmek için çalışma yapıldığı, bu alanda faaliyet gösteren kurumların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı altında yeniden yapılandırıldığı belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı 2013:43).

Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanacakların tespitinde nesnel ölçütlerin getirildiği, sosyal transferden yoksul kesimin daha etkin yararlandırılması ihtiyacının ise devam ettiği, sosyal yardım faaliyet gösteren kuruluşlar arasında işbirliği ve iletişim artırıldığı, korumaya muhtaç çocuklar için, sevgi evi ve çocuk evi modeline geçildiği, engellilere yönelik evde bakım ve eğitim desteğinin artırıldığı, sosyal yardım ve istihdam arasındaki bağın güçlendirilmeye çalışıldığı, engelliler için istihdam teşviklerinin genişletildiği vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı 2013:43).

Bu bölümde temel amaç olarak, “yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişimlerinin kolaylaştırılması yoluyla ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması” esas alınmıştır. Bunun için ailenin ihtiyaçlarına bütünsel olarak yaklaşan arz odaklı ve istihdam bağlantılı

sistemin sosyal hizmet ve yardım alanında kurulması gerektiği belirtilmiştir. Planın kapsadığı dönemlerde mutlak yoksulluğu minimum seviyeye indirilmesi ve göreceli yoksulluğa odaklanması amaçlanmıştır (Kalkınma Bakanlığı 2013:43).

Onuncu kalkınma planında “Sosyal Koruma” başlığında (Kalkınma Bakanlığı 2013:44);

- Yoksullukla mücadelede sivil toplumun katılımının artırılacağı, yerel yönetimlerin ise bu alandaki rolünün güçlendirileceği,
- Vergi ve sosyal transferlerin gelir dağılımı eşitliğini sağlaması yönündeki etkisinin arttırılacağı,
- Kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliğinin güçlendirileceği,
- Sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında bütüncül hizmet sunmak amacıyla Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) uygulanacağı,
- Sosyal yardım ve istihdam bağlantısının güçlendirileceği, yoksul kesimin istihdamını ve üretken duruma geçişini sağlayacak programlara devam edileceği,
- Sosyal hizmet ve yardım programlarında belli standartların oluşturulacağı, sosyal yardım ve hizmet sağlayan kurumların niteliklerinin artırılacağı, korumaya muhtaç çocuklar için aile yanında bakımı sağlayacak alternatif modellerin geliştirileceği, engellilere yönelik hizmet ve yardımların niteliğinin artırılacağı, fiziki çevrenin engellilere uygun hale getirileceği, yaşlıların evlerinde bakımına yönelik hizmetlerin çeşitlendirileceği ve yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir.

Onuncu kalkınma planında sekizinci ve dokuzuncu kalkınma planından farklı olarak yoksulluk kelimesini içeren bir başlığa yer verilmemiştir. Yoksullukla mücadele “Sosyal koruma” adlı başlıkta ele alınmıştır. Genel olarak bakıldığında ise; dünyada sosyal harcamalarda azalma yaşanırken, ülkemizde sosyal harcamalarda artışın yaşandığı, yoksullukla mücadele kapsamında yapılan çalışmaların gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağladığı, sosyal içermenin sağlanmasına yönelik programların uygulandığı, yoksulluğun nesiler arası aktarımını engellemek için sosyal yardımlarda eğitim alanına önem verildiği vurgulanmıştır. Ayrıca mutlak yoksulluğun en alt seviyeye indirilmesi ve göreceli yoksulluğa odaklanılmasının, sosyal hizmet ve yardımlarda bütüncül hizmet sunulmasının amaçlandığı ve bu alanda belli standartların oluşturulacağı belirtilmiştir.

3.2.3 Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşları ve Yardım Programları

Sosyal yardımlar geçinme güçlüğü çeken ve toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin yaşamlarının güvence altına alınması noktasında kamu sorumluluğu ilkelerinin kabul edilmesinden doğmaktadır. Sosyal yardımlarda karşılıklılık söz konusu değildir. Sosyal yardım geniş anlamıyla;

“yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişilerin en kısa sürede kendi kendilerine yeter hale getirmek amacıyla taşıyan parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır” (DPT, 2001:51).

Sosyal yardım hizmetleri Türkiye’de farklı kamu kuruluşları tarafından verilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasıyla farklı kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen birçok sosyal yardım Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde toplanmıştır. Günümüzde Türkiye’de sosyal yardım hizmeti veren kuruluşlar; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu ve Belediyelerdir.

3.2.3.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal yardım programlarını aile yardımları, barınma yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, yaşlı ve engelli yardımları, proje destekleri ve istihdam yardımları olmak üzere 6 ana başlığa ayırmıştır (ASPB, 2016:49).

3.2.3.1. Aile Yardımları

Aile yardımları; gıda yardımları, barınma yardımları, sosyal konut projesi, yakacak yardımları, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailelerine yardım, doğum yardımı, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımını kapsamaktadır (ASPB, 2016:50).

Gıda Yardımları:İhtiyaç sahibi ailelere temel ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesi olmak üzere yılda iki kez Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYDV) kaynak aktarımı sonucu yapılan yardım programıdır. Bu program kapsamında 2016 yılında 199,77 milyon TL kaynak aktarıldığı, yıl içinde ise 656.509 hane için 287,23 milyon TL kaynak kullanıldığı belirtilmiştir (ASPB, 2016:50).

Tablo 14: Gıda Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2003-2012	1.397,32
2013	163,25
2014	185,86
2015	199,79
2016	199,77

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹³

Barınma Yardımları:İhtiyaç sahibi kişilerin oturulmayacak düzeyde kötü durumdaki evlerinin bakımı, onarımı veya ev eşya alımı için yapılan yardımlardır.

Tablo 15: Barınma Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2006-2012	187,48
2013	51,68
2014	85,5
2015	70,35
2016	38,06

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹⁴

Bütünleşik Sosyal Yardım Sisteminden elde edilen verilere göre 2016 yılında barınma yardımı kapsamında 21.987 hane için 72,76 milyon TL yardım yapılmıştır (ASPB, 2016:50).

Sosyal Konut Projesi:Yoksul, muhtaç durumdaki kişilere yönelik geri ödemeli sosyal konut projesidir. Yoksul ve muhtaç durumdaki vatandaşların barınma ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir projedir. 1+1 veya 2+1 şeklinde tasarlanmaktadır.

¹³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

¹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

ASPB ve TOKİ işbirliğinde yürütülmektedir. 2016 yılında bu proje kapsamında 1061 konutun teslimi gerçekleşmiştir.

Tablo 16: 2016 yılında İllere Göre Teslimi Gerçekleşen Konut Sayısı

Sıra No	Proje Adı	Projedeki Sayısı
1	Çanakkale Geyikli	24
2	Erzurum Aşkale	126
3	Karabük Merkez	66
4	Manisa Turgutlu	282
5	Niğde Altunhisar	155
6	Tekirdağ Merkez	408
	Toplam	1.061

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹⁵

Yakacak Yardımları:SYDV'ler tarafından belirlenen ihtiyaç sahiplerine, 2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmeleri tarafından sağlanan kömür, en az 500 kg olmak üzere standartlara uygun torbalanmış şekilde evlere ulaştırılmaktadır. Kömürün illere ulaştırılması Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından dağıtımı ise Valiliklerin sorumluluğunda Vakıflar tarafından yapılmaktadır. Dağıtım sırasında 2016 yılında giderler için SYDV'lere 12.485.417 TL kaynak aktarılmıştır (ASPB, 2016:51).

Tablo 17: Yakacak Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Hane	Kömür (Ton)
2003	1.096.488	649.818
2004	1.610.170	1.052.379
2005	1.831.234	1.329.676
2006	1.797.083	1.363.288
2007	1.894.555	1.434.163
2008	2.347.728	1.852.278
2009	2.256.265	1.910.778
2010	2.237.423	1.957.495
2011	2.060.213	1.921.771
2012	2.103.324	1.992.546
2013	2.106.015	2.142.316
2014	2.159.190	2.240.993
2015	2.139.667	2.608.671
2016	2.082.309	2.514.448

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹⁶

¹⁵ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardım: Eşi vefat etmiş muhtaç durumda yardım şartlarını taşıyan kadınlara yardım şartları devam ettiği sürece 2 ayda 500 TL nakdi yardım verilmektedir. 2012 yılı şubat ayından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Tablo 18: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Hane Sayısı veya Kişi Sayısı
2012	371,5	239.376 Hane
2013	752,8	281.141 Hane
2014	814,7	276.680 Hane
2015	820,5	295.697 Kişi
2016	810	289.987 Kişi

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹⁷

Eşi vefat eden kadınlara yönelik yardım programından yararlananların 2015 yılına kadar arttığı görülürken 2016 yılında 2015 yılına göre bu yardım programından yararlananlarda bir azalma olduğu görülmektedir.

Muhtaç Asker Ailelerine Yardım: Askerin sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi ailelerine askerlik süresince 2 ayda 500 TL almak üzere yapılan yardımdır. 2013 yılı Mart ayından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Asker bekar ise yardımdan anne veya babası evli ise eşi faydalanabilmektedir.

Tablo 19: Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Hane Sayısı
2013	77,56	50.583
2014	222	62.693
2015	164	101.517
2016	127	74.562

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹⁸

Muhtaç asker aileleri için aktarılan kaynağa baktığımız zaman kaynak miktarında 2015 yılına kadar bir artış yaşanırken 2016 yılında aktarılan kaynak miktarında bir azalma olduğu görülmektedir.

¹⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

¹⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

¹⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

Doğum Yardımı:Türk vatandaşlarına 15 Mayıs 2015 tarihinden itibaren ilk canlı doğan çocuk için 300 TL ikinci çocuk için 400 TL üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL doğum yardımı verilmektedir. Bu yardım programında ailelerde muhtaçlık şartı aranmamaktadır.

Tablo 20: Doğum Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2015	241.638.435	658.663
2016	512.441.184	1.175.124

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası¹⁹

Doğum yardımının 2015 mayıs ayı itibariyle başlaması nedeniyle 2015-2016 yılları arasında bu yardımdan faydalanan kişi sayısında yaklaşık olarak % 50 fark vardır.

Öksüz ve Yetim Yardımları:Annesi veya babası vefat etmiş 18 yaşından küçük muhtaç çocuklara yapılan yardımdır. Yardımın aylık tutarı 100 TL'dir.

Tablo 21: Öksüz ve Yetim Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2015	22.837.100	35.401
2016	53.184.900	52.836

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁰

Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı:18 yaşından küçük muhtaç durumda olan olup babası askerde olan çocuklara yapılan yardımdır. Yardımın aylık tutarı 100 TL'dir.

Tablo 22: Muhtaç Asker Çocuğu Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2015	2.349.300	3.803
2016	4.036.700	6.313

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²¹

¹⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

²⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

3.2.3.1. Eğitim Yardımları

Eğitim yardımları SYDTF içinde büyük bir yer tutmaktadır. 2002 yılında eğitim yardımının payı % 23 iken 2016 yılında yaklaşık %29 olmuştur. Eğitim yardımları; eğitim materyali yardımı, şartlı eğitim yardımı, öğle yemeği yardımı, ücretsiz ders kitabı, öğrenci taşıma ve barınma yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması, yurt yapımını kapsamaktadır (ASPB, 2016:53-6).

Eğitim Materyali Yardımı:Yoksul ailelerin öğrenci olan çocuklarının kırtasiye, önlük gibi okuldaki temel ihtiyaçlarını karşılamaları için yapılan yardımdır.

Tablo 23: Eğitim Materyali Yardımının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Hane Sayısı	Öğrenci Sayısı
2015	15,34	55.731	82.865
2016	16,67	55.631	86.633

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²²

Şartlı Eğitim Yardımları:Yoksul ailelerin çocuklarını düzenli olarak okula göndermesini amaçlayan yardım programıdır. Bu kapsamda ilköğretim kız öğrencilerine aylık 40 TL, erkek öğrencilere aylık 35 TL; ortaöğretim kız öğrencilerine aylık 60 TL, erkek öğrencilere ise aylık 50 TL yardım verilmektedir.

Tablo 24: 2016 Yılı Şartlı Eğitim Yardımları

			Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı
Şartlı Eğitim Yardımı	İlkokul Şartlı Eğitim	Erkek Öğrenci	400.958	469.547
		Kız Öğrenci	381.527	453.310
	Ortaokul Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	386.673	463.340
		Kız Öğrenci	369.278	449.982
	Lise Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	216.005	244.783
		Kız Öğrenci	210.652	246.407
Toplam			1.004.736	2.132.741

Toplam hane sayısı ve toplam fayda sahibi sayısı mükerrer olmayan sayıları ifade etmektedir. Fayda sahibinin alt kalemlerinin toplamdan farklı olmasının nedeni, eğitim-öğretim dönemi sonunda son sınıflarda olan öğrencilerin bir sonraki dönemde bir üst sınıfta yer alarak diğer satır toplamına dahil edilmeleridir.

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²³

²¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

²² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

Şartlı eğitim yardımdan en fazla ilkokul öğrencisi bulunan haneler daha sonra ortaokul ve lise öğrencileri bulunan haneler faydalanmaktadır. İlkokulda şartlı eğitimden faydalanan hane sayısı yaklaşık olarak lisede şartlı eğitimden faydalanan hane sayısının iki katıdır.

Tablo 25: Şartlı Eğitim Yardımının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2003-2012	2.514,97
2013	512,81
2014	570,75
2015	664,13
2016	605,77

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁴

2013-2015 yılları arasında şartlı eğitim için aktarılan kaynak miktarında artış yaşanırken 2016 yılında ise bu yardıma aktarılan kaynak miktarında azalma olduğu görülmektedir.

Öğle Yemeği Yardımı:1997 yılında başlatılan 8 yıllık taşınabilir eğitim kapsamında okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesi programıdır. Bu yardım 2003-2004 öğretim yılından itibaren il ve ilçe Mili Eğitim Müdürlükleri tarafından kaynağı fondan karşılanmak üzere yürütülmektedir (ASDP, 2016:54).

Tablo 26: Öğle Yemeği Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2003-2012	1.529,34
2013	250
2014	430
2015	460
2016	460

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁵

²³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

²⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

²⁵ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

Tabloya bakıldığında 2013-2014 yıllarında öğle yemeği için aktarılan kaynak miktarında artış yaşanırken 2015-2016 yıllarında aktarılan kaynak miktarı sabit kalmıştır.

Ücretsiz Ders Kitabı:2003-2004 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Fondan aktarılan kaynakla Mili Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerine kitaplar ücretsiz verilmektedir.

Tablo 27: Ücretsiz Ders Kitabı Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2004-2012	1.967,65
2013	275
2014	125
2015	240
2016	240

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁶

Ücretsiz ders kitabı yardımı için 2013 yılında aktarılan kaynak miktarı 2014 yılında aktarılan kaynak miktarının yarsından fazla azalırken 2015 yılında ise aktarılan kaynak 2014 yılında aktarılan kaynağın yarısına yakın fazlasıdır ve 2015-2016 yıllarında bu yardım için aktarılan kaynak miktarının eşit olduğu görülmektedir.

Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı:Taşınmalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamaları için verilen yardımdır. Vakıfların bu kapsamda 2016 yılında toplam 2.083 hane için 1.144.765 TL kaynak kullanmışlardır (ASPB, 2016:55).

Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması:Özel eğitime ihtiyaç duyan engelli öğrencilerin okullarına ücret taşınması programıdır.

Aşağıdaki tabloya göre 2013-2015 yılları arasında engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması için aktarılan kaynak miktarı artış göstermişken, 2015-2016 yıllarında ise aktarılan kaynak miktarı aynı kalmıştır.

²⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

Tablo 28: Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması İçin Aktarılan Kaynağın Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2005-2012	292,9
2013	85
2014	95
2015	155
2016	155

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁷

Yurt Yapımı:1986 yılından itibaren SYDV'lerin talepleri ile öğrenci yurtları inşa edilebilmektedir. Bu kapsamda toplam 243 proje desteklenmiştir.

Tablo 29: Desteklenen Projelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Desteklenen Proje Sayısı
2009	9
2010	36
2011	25
2012	48
2013	53
2014	24
2015	27
2016	21
Toplam	243

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁸

Diğer Eğitim Yardımları: Bu yardımların dışında tutuklu ve hükümlülerin açıköğretim kayıt ve sınav giderlerinin karşılandığı bu kapsamda 2016 yılında fondan toplam 1.796.614 TL kaynak aktarıldığı belirtilmiştir (ASPB, 2016:56).

3.2.3.3. Sağlık Yardımları

Sağlık yardımları şartlı sağlık yardımları ve GSS gelir tespiti ve prim desteği yardımları kapsamaktadır (ASPB, 2016:56-7).

Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) (ŞSY): Şartlı sağlık yardımı, yoksul ailelerin 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli sağlık kontrollerine götürmeleri

²⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

²⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

şartıyla verilen yardım programıdır. Şartlı gebelik yardımı ise yoksul ailelerde hamile bayanların düzenli olarak doktor kontrollerine gitmeleri ve hastane doğum yapmaları şartı ile verilen yardım programıdır.

Tablo 30: 2016 Yılı şartlı Sağlık Yardımları

		Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı
Şartlı Sağlık Yardımı	Erkek Çocuk	494.811	608.411
	Kız Çocuk	464.661	580.874
	Gebelik	120.141	119.303
	Lohusalık	42.687	42.765
	Doğum	66.894	67.133

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası²⁹

2016 yılında şartlı sağlık yardımı kapsamında kız ve erkek çocuk için toplam fayda sahibi sayısı 1.189.285'tir. Şartlı yardım kapsamında gebelik, lohusalık ve doğum yardımından faydalanan kişi sayısı ise 229.201'dir.

Tablo 31: Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuk

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2003-2012	938,23
2013	229,23
2014	269,56
2015	343,85
2016	400,38

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³⁰

Tablo 32: Şartlı Sağlık Yardımı-Kadın

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2003-2012	7,68
2013	14,77
2014	15,55
2015	19,23
2016	21,62

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³¹

²⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

³⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

³¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

Şartlı sağlık yardımı çocuk ve kadın için aktarılan kaynak miktarı 2013-2016 yıllarında sürekli artış göstermiştir. 2016 yılında şartlı sağlık kapsamında çocuk yardımı için 400,38 milyon TL kaynak aktarılmışken kadın için 21,62 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

GSS Gelir Tespiti ve Prim Desteği:GSS gelir tespiti işlemleri SYDV'ler tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) üzerinden yürütülmektedir. Sistem üzerinden başvuru yapanların mal varlığı ve gelir durumu incelenmekte ve mütevellî heyeti tarafından ailelerin veya kişilerin ortalama gelir durumuna göre karar verilmektedir. Verilen karar sistem üzerinden Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığına (SGK) iletilmektedir. SGK tarafından ise bildirim, tescil, tebligat ve prim tahsilatı yapılmaktadır (ASPB, 2016:57).

GSS gelir tespiti işlemleri 2012 yılı Ocak ayı itibari ile başlatılmıştır. 1 Nisan 2017 tarihine kadar gelir tespiti G0, G1, G2 ve G3 olmak üzere dört farklı gelir seviyesi tespitine göre yürütülmüş ve her bir gelir seviyesi için ayrı bir ödeme tutarı belirlenmiştir. G0 gelir seviyesinde ise herhangi bir ücret ödemeden sağlık hizmetlerinden faydalanılmaktadır. 1 Nisan 2017 tarihinden itibaren ise farklı gelir seviyesi uygulamaları kaldırılarak G0 ve tek prim uygulaması getirilmiştir. Bu sistemde gelir testi başvuru sonucu hane halkı ortalama geliri net asgari ücretin üçte birinden fazla olanlar brüt asgari ücretin yüzde 3'ü kadar ödeyerek sağlık hizmetlerinden faydalanabilecektir. 2017 yılı için genel sağlık sigortası primi 53 TL olarak belirlenmiştir.³²

2012 yılı GSS uygulamasına geçilmesinden itibaren yeşil kart uygulaması sona ermiştir. Gelir tespiti sonucu G0 çıkan vatandaşların GSS primleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

3.2.3.4. Özel Amaçlı Yardımlar

Aşevleri:Hasta, yaşlı, engelli, kimsesiz ve evinde yemek yapamayacak durumda bulunan vatandaşlar için sıcak yemek verilmesi amacıyla yoksulluğun belirgin yaşandığını bölgelerde verilen yardımdır. Bu kapsamda 54 SYDV'ye fondan 14.212.281 TL kaynak aktarılmıştır (ASBP, 2016:60).

³²www.sgk.gov.tr/.../03.04.2017+haberiGENEL+SAĞLAIK+SİGORTASI+ARTIK+53+...

Tablo 33: Aşevlerine Aktarılan Kaynağın Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2003-2012	74,81	
2013	12,86 (*)	23.650
2014	11,47 (**)	34.911
2015	12,25 (***)	30.391
2016	14,21	23.509

(*)2012 yılında tahsis edilen ve 2013 yılında aktarılan tutarları da içermektedir.
(**)2013 yılında tahsis edilen ve 2014 yılında aktarılan tutarları da içermektedir.
(***) 2014 yılında tahsis edilen ve 2015 yılında aktarılan tutarları da içermektedir.

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³³

Afet (Acil Durum Yardımları): Deprem, sel, yangın gibi yaşanan olayalar sonucunda mağdur olan vatandaşlara temel ihtiyaçlarını karşılamaları için yapılan yardımdır.

Terör Zararı Yardımı: Terör alayları nedeniyle mağdur olan, fakir ve muhtaç durumdaki ailelere yapılan yardımlarıdır.

Tablo 34: Terör Zararı Kapsamında yapılan Yardımlar

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2015	8,5
2016	161,5

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³⁴

Terör zararı kapsamında yapılan yardım 2015 yılında 8,5 milyon TL iken 2016 yılında 161,5 milyon TL'ye ulaşmıştır. Yani 2015-2016 yılları arasında bu yardımı için aktarılan kaynak miktarı 19 kat artmıştır.

Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı: Avrupa Birliği tarafından finanse edilen, geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet eden, kimlik numarası 99 ile başlayan tüm yabancı vatandaşlara, belirlenen demografik, yoksulluk ve sağlık güvencesinin olmaması şartlarının sağlanması durumunda verilen yardımdır. Yardımın uygun görüldüğü ailelere kişi başı 100 TL verilmektedir. Bu kapsamda 2016 yılında 589 kişiye 391.300 milyon TL kaynak aktarılmıştır (ASPB, 2016:60).

³³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

³⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

3.2.3.5. Yaşlı ve Engelli Yardımları

Yaşlı ve engelli yardımları; yaşlılık yardımı-2022, engelli yardımı- 2022, engelli yakını yardımı, silikozis yardımı-2022 ve evde bakım yardımını kapsamaktadır. Yaşlı aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı ve silikozis yardımı 1/7/1976 tarihinde kabul edilen 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunla” düzenlenmiştir. Bu kanunda yaşlı aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı ve silikozis yardımının bağlanma şartları, kimlerin yararlanabileceği, yardımların aylık tutarlarının nasıl belirleneceği gibi 2022 kapsamına giren aylıkların düzenlenmesi yapılmıştır.

Yaşlı aylığında muhtaçlık tespiti için hane gelirine bakılması uygulaması yapılan yeni düzenlemeyle birlikte kaldırılmış bunun yerine sadece kişilerin kendilerinin ve eşlerinin gelirlerini dikkate alan uygulamaya geçilmiştir. Çocuklarının yanında kalan yaşlıların lehine olan bu uygulamayla birlikte yaşlıların yanında kaldıkları çocuklarının gelirine bakılmamaktadır. Engelli, engelli yakını ve yaşlı aylıklarının üç ayda bir olmak üzere mart, haziran, eylül ve aralık aylarında ödemeleri gerçekleştirilmektedir.

Tablo 35: 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklar

Aylık Türü	Aylık Tutar	Kişi Sayısı (*)	Aktarılan Kaynak (**)
Yaşlı (65 Yaş Üstü) Aylığı	228,35	620.019	1.579.660.587,40
Engelli (% 70 ve üzeri) Aylığı	514,38	284.951	1.577.380.545,78
Engelli (% 40-% 69) Aylığı	342,92	338.814	1.277.759.722,65
Engelli Yakını Aylığı (18 yaş altı)	342,92	91.478	327.264.887,48
Silikozis (% 15-34)	740,98		
Silikozis (% 35-54)	846,83	189	1.730.955,83
Silikozis (% 55 ve üzeri)	943,61		
Toplam		1.335.451	4.763.796.699,14
(*) Kişi sayısı: 2016 yılında en az bir defa ödeme almış toplam fayda sahibi sayısını ifade etmektedir.			
(**) 2016 Yılı'nın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında aktarılan kaynağın toplam tutarıdır.			

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³⁵

³⁵ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

2016 yılında 2022 sayılı kanun kapsamında 1.335.451 kişi aylık almıştır. 2022 kapsamında aylık alan kişiler için aktarılan toplam kaynak miktarı 4.763.796.699,14'tür.

Evde Bakım Yardımı:19/02/2014 tarihli ve 28918 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6518 sayılı Kanunla değiştirilen 2828 sayılı Kanunun Ek yedinci maddesinde;

“Her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgari ücretin aylık net tutarının 2/3'ünden daha az olan engellilerin muhtaç sayılacağı ve bunlardan bakıma ihtiyacı olan engellilerin evde bakımının desteklenmesi amacıyla sosyal yardım ödeneceği, ortalama aylık gelir tutarının hesaplanmasında, hanede birden fazla bakıma ihtiyacı olan engelli bulunması halinde, birinci bakıma ihtiyacı olan engelliden sonraki her bakıma ihtiyacı olan engellinin iki kişi sayılacağı” belirtilmiştir.

2016 yılında evde bakım yardımı için 5.198.212.010 TL kaynak aktarılmıştır. Evde bakım yardımının 2016 aylık miktarının 932,59 TL'dir. 2016 yılında bu yardımdan 481.141 kişinin faydalanmıştır (ASPB, 2016:62).

3.2.3.6. Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları

Çalışabilir durumdaki yoksul vatandaşların toplumsal hayatta üretken bir konumda yer almaları, yaşam kalitelerinin yükselmesi ve yoksulluğun kalıcı şekilde azalması için yürütülen programlardır. Bu programların amacı³⁶;

- Fakir ve muhtaç durumda olup, çalışabilecek vatandaşların kendiışlerini kurarak geçimlerini sağlaması,
- Sosyal yardımın hedef kitlesi olan yoksul vatandaşların proje destekleri ile sürdürülebilir gelire kavuşmaları ve bunun neticesinde sosyal yardım hedef kitesinden çıkmaları,
- Yoksul vatandaşların sosyal hayatta aktif şekilde yer almalarının arttırılması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesiyle toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanmasıdır.

³⁶ <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/proje-destek-programlarimiz/proje-destek-programlarimiz>

Gelir Getirici Proje Destekleri:Sosyo-ekonomik yoksulluk içinde bulunan vatandaşların toplumsal hayatta aktif ve üretken durma geçmeleri amacıyla, kentsel mekanlarda iş kurmaya yönelik kırsal alanlarda ise yaşanan yörenin şartlarına uygun sürdürülebilir gelir getirici projelere önem verilmektedir. Bu projelerin amacı yoksul vatandaşların kendi geçimlerini sağlayacakları iş kurmaları, bu işi uzun süre devam ettirebilmeleri ve bu işten gelir elde edebilmeleridir. Üretilen projelerin teknik ve ekonomik olarak yerel koşullara uygun olması, üretime yönelik olarak emek ve beceri gerektirmesi, üretilen ürün veya hizmetlerin ise satış ve pazarlama imkanının olması gerekmektedir. Gelir getirici projelerde kentsel ve kırsal ayrımı olmadan kişi başına 15 bin TL destek sağlanmaktadır. Geri dönüşler ise ilk iki yıl ödemesiz, sonraki altı yıl altı eşit taksit şeklinde sekiz yıl faizsiz olarak uygulanmaktadır. Meyvecilik projelerinde ise uzun vadede gelir sağlanacağı için geri ödemeler, ilk beş yıl ödemesiz, geri kalan altı yılda altı eşit taksit şeklinde 11 ay vade ile faizsiz olarak uygulanmaktadır (ASPB, 2015:137-8).

Tablo 36: 2016 Yılında Proje Türlerine Göre Kabul Edilen ve Reddedilen Proje Sayıları

Proje Türü	Sisteme Girilen Proje Sayısı*	Kabul Edilen Proje Sayısı	Reddedilen Proje Sayısı
Gelir Getirici (Fon Kaynaklı)	0	0	0
Gelir Getirici (Geri Dönüşler)	311	213	36
Sosyal Hizmetler	740	448	164
Toplam**	1051	661	200
(*) Sisteme girilen proje sayıları, Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sisteminden filtreler kullanılarak hesaplanmış olup yaklaşık sayılardır. (**) Kabul edilen / Reddedilen Proje Sayısında yer almayan projelerin büyük çoğunluğunun incelemesi yapılmış olup revize edilmesi talebiyle Vakıflara sistem üzerinden geri gönderilmiş ve/veya Fon Kurulu gündemine taşınmayı bekleyen proje taleplerini de içermektedir.			

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³⁷

Sosyal Hizmet Projeleri:Bu projelerin amacı sokakta çalışan veya yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korumasız durumda bulunan kişilere, işsiz gençlere ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması için

³⁷ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu

toplum merkezlerinin veya sosyal amaçlı merkezlerin kurulmasıdır. Ya da bu merkezlerin faaliyetlerinin çeşitlendirilmesidir.³⁸

Sosyal hizmet Projeleri kapsamında desteklenen proje konuları; engellilere yönelik projeler, sokak çocuklarının rehabilitasyonu, yaşlı hastaların evde bakımı, aile destekleri merkezleri projeleridir (ASPB, 2015:141).

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP):2003 yılında başlatılan proje kırsal alanda ekonomik ve sosyal yoksulluk içinde bulunan kişilerin ve ailelerin üretime katılmaları, ürünlerini mahallinde değerlendirmeleri ve pazarlamaları, gelir seviyelerini yükseltmeleri, üretimde sürekliliklerinin sağlanması amacı taşımaktadır. Bu proje kapsamında süt sığırcılığı, koyunculuk ve seracılık yapmak isteyen fakat yeterli geliri bulunmaya kişilerin kooperatif bünyesinde birleşmeleri sağlanarak destek verilmektedir. KASDEP, 10.06.2010/4 sayılı Fon kurulu kararı ile 2010 yılı itibariyle sona ermiştir (ASPB, 2015:139).

İstihdam Eğitimi Projeleri:Sosyal yardımlardan yararlanan çalışabilir durumda olan vatandaşların Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) sistemine kaydedilecek ve İŞKUR tarafından bu kişiler mesleki eğitime veya diğer aktif işgücü programlarına kaydedilecektir. Bu programla işe yerleşen vatandaşların işveren sigorta primleri bir yıl süre ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından karşılanacaktır. Ayrıca şartlı sağlık ve şartlı eğitim yardımından faydalanan kişilerin hanelerinden birinin sosyal güvenceli işe girmesi durumunda, işe giriş tarihinden itibaren bir yıl süre ile sosyal güvenceden dolayı bu yardımının kesilmemesi kararı alınmıştır. Program 2016 yılında uygulanmıştır. Bu kapsamda şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarının yaklaşık %14'ü sosyal güvence nedeniyle kesilmemiş, istihdam teşviki olarak devam etmiştir (ASPB, 2016:62).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, yaşlı ve engelli yardımları, proje destekleri ve istihdam yardımları dışında aileye, çocuğa, engellilere, şehit yakını ve gazilere yönelik hizmetlerde bulunmaktadır. Çocuk hizmetleri kapsamında verilen Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri (SED) de bunlardan biridir.

³⁸<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/proje-destek-programlarimiz/proje-destekprogramlarimiz>

SED'in amacı ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişilerin veya ailelerin çocuklarına ekonomik destek sağlanarak ailelerinin veya yakınlarının yanında bakılmasının sağlanmasıdır. SED, sürekli ekonomik destek ve geçici ekonomik destek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlar (ASPB, 2016:74):

1. Sürekli ekonomik destek, muhtaç durumdaki kişilere bütçe imkanları doğrultusunda 1 yıl ve daha uzun süreli yardımları içermektedir. Yardım verilen aileler 6 ay süre ile izlenmekte ve yardım alma şartlarının uygun olması durumunda 2 yıllık süreçler halinde yardımları devam etmektedir.

2. Geçici ekonomik destek ise yaşanan sosyal ve ekonomik sorunun çözümünde yardım amacıyla verilmektedir. Bu yardım yılda bir kez ya da en fazla iki kez verilmektedir

Bu yardım programı ile korumaya muhtaç çocukların koruma altına alınmasını gerektirecek durumun ekonomik yoksunluk olması halinde ailelere ekonomik destek ve destekleyici sosyal hizmet uygulamaları verilerek kurum bakımı yerine ailelerinin yanında bakımının sağlanması ve ailelerin parçalanmasının önlenmesi hedeflenmiştir. SED yardımlarının miktarı çocuklarının eğitim kademelerine göre değişmektedir. SED verilerine göre 2016 yılında ortalama destek miktarı 653,40 TL'dir. SED yardımları içinde geçici ve sürekli yardımlardan 137.415 kişi yararlanmıştır (ASPB, 2016:74-5).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2015 ve 2016 yılı faaliyet raporlarına göre; 2015 yılında toplam sosyal yardım tutarı 25.828.578 bin TL iken 2016 yılında bu tutar 32.000.000 bin TL'ye ulaşmıştır. 2015 yılında sosyal yardımların GSYİH içindeki payı % 1,33 iken 2016 yılında bu oran % 1,45 olmuştur. Sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısında 2016 yılında artarak 3.154.069 olmuştur. SYDTF kaynaklarıyla yapılan yardımlar için aktarılan tutar 2015 yılında 4.853.196.515 TL iken 2016 yılında bu tutar 5.018.086.885 TL'ye ulaşmıştır. 2022 yaşlılık ve engelli maaşı alan kişi sayısı 2016 yılında 1.292.355'tir. 2022 yaşlı ve engelli maaşı için 2016 yılında aktarılan kaynak miktarı ise 4.763.796.699 TL'dir. GSS primi devlet tarafından ödenen kişi sayısı 2016 yılında 6.683.106'dır. GSS prim desteği için ise SGK'ya ödenen miktar ise 7.002.820.942 TL'dir. 2015 ve 2016

yıllarında sosyal yardım verileri karşılaştırıldığında sosyal yardımdan faydalananlarda genel olarak bir artış olduğu görülmektedir. (Tablo 37'ye bakınız.)

Tablo 37: Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardım (2015-2016)

Yıllar	2015	2016
Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı	25.828.578(Bin TL)+	32.000.000(Bin TL)*
Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı	%1,33 ⁺	%1,45 [*]
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.017.969	3.154.069
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.318.042	2.342.946
Geçici (Sürelili) Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	1.924.649	2.046.888
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	4.853.196.515 TL	5.018.086.885 TL
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1.272.038	1.292.355
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	4.129.566.047 TL	4.763.796.699 TL
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	8.983.853	6.683.106**
GSS Prim Desteği (SGK’ya Ödenen)	6.405.637.865 TL	7.002.820.942 TL
Kişi başı günlük harcaması, cari satınalma gücü paritesine (SGP) göre 2.15 doların altında kalan fert oranı	%0,03 (2014 Yılı)	%0,06 (2015 Yılı)
Kişi başı günlük harcaması, cari SGP’ye göre 4,30 doların altında kalan fert oranı	%1,62 (2014 Yılı)	%1,58 (2015 yılı)
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sayısı (SYDV)	1.000	1.000
SYDV Personel Sayısı	8.948	9.058
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Sayısı	3.923	3.839
(*) Değerler, daha önceki yıllarda sosyal yardım veren kurumlardan derlenen istatistiklerden yapılan 2016 yılı tahmin değerleri olup, gerçekleşme değerleri 2017 yılı Mart ayında derlenmektedir.		
(**) GSS Primi Devlet tarafından ödenen kişi sayısı yıl içerisindeki en yüksek sayıyı ifade etmektedir.		
(+)Değerler, daha önceki yıllarda sosyal yardım veren kurumlardan derlenen istatistiklerden yapılan 2015 yılı tahmin değerleri olup, gerçekleşme değerleri 2016 yılı Mart ayında derlenmektedir.		

Kaynak: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Wep Sayfası³⁹

³⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 ve 2016 Faaliyet Raporları

3.2.3.2. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal yardım hizmeti veren kamu kuruluşlarındadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu alanda:

"...vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek üzere her seviyeden eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşevleri gibi tesisler açmak, yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve engellilere aylık bağlamak, usul ve esasları Genel Müdürlükçe çıkarılan yönetmelikle belirlenmek üzere ihtiyaç sahibi yükseköğrenim öğrencilerine 3/3/2004 tarihli ve 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun hükümlerine tabi olmaksızın burs vermek, sosyal yardım hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak sosyal politikalar ve sosyal yardım projeleri üretmek ve yürütmek görevlerini yerine getirmektedir" (VGM, 2016:48).

3.2.3.2.1. İmaretler

Yoksullara yiyecek dağıtmak için kurulan hayır evleridir. Vakıflar Genel Müdürlüğüne 5737 sayılı Vakıflar kanunu ile gerekli yerlerde aşevleri açma ve işletme yetkisi verilmiştir. Aşevlerinden sosyal güvencesi bulunmayan, geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar, 1/07/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında aylık alanlar faydalanabilmektedir. Aşevlerinden faydalananların ölümü, muhtaçlık durumlarının ortadan kalkmaları, kurumsal bakıma alınmaları ve bilgi vermeden aralıksız 10 gün yemek almamaları durumlarında aşevinden aldıkları hizmet sona erer⁴⁰.

Vakıflar Genel Müdürlüğü aşevlerinde yapmış olduğu yardımlar; ihtiyaç sahibi ailelere 81 il merkezinde yapılan kuru gıda dağıtımı, eski Osmanlı coğrafyasında bulunan ve vakıf arşivinde ismi geçen ülkelerdeki ihtiyaç sahiplerine yapılan kuru gıda yardımı, İstanbul'da bulunan Eyüp İmarinde her gün sıcak yemek hizmetinin verilmesi, ayrıca burada bağış ve adaklardan elde edilen et ürünlerini kavurma haline getirerek ihtiyaç sahiplerine dağıtımının yapılması, Ankara Tacettin Dergahı ve Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti Lefkoşe Mevlevihane'sinde her gün, isteyen herkese sıcak çorba ve ekmeğin verilmesidir. 2016 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından (VGM, 2016:51-2):

⁴⁰ <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=13>

- İstanbul Eyüp İmaretinde günlük 2.000 ihtiyaç sahibi vatandaşa, sıcak yemek dağıtımı yapılmış,
- Eyüp İmaretine bağışlanan adak ve kurbanlardan elde edilen 27 ton kavurma, kuru gıda dağıtımı hizmetinden faydalanan ailelere dağıtılmış,
- Her gün 1.000 kişiye Tacettin Dergâhında ve 500 kişiye de K.K.T.C. Lefkoşe Mevlevihanesi'nde sıcak çorba ve ekmek ikramı yapılmış,
- Sıcak yemeğe ilave olarak 81 il merkezinde 20.315 (80.544 kişi) aileye aylık kuru gıda paketi yardımı yapılmış,
- Ramazan ayında ve sel felaketi gibi durumlarda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Kosova Cumhuriyeti ve Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan ihtiyaç sahibi ailelere dağıtılmak üzere 28.000'er paket kuru gıda paketi bu ülke vakıflar idarelerine gönderilmiştir.

3.2.3.2.2. Muhtaç Aylığı:

28/09/2008 tarihli ve 27010 sayılı Vakıflar Yönetmeliği kapsamında muhtaç aylığı bağlanmaktadır. Muhtaç aylığı annesi veya babası olmayan çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçların sosyal güvencesi olmaması, gelir veya aylığının bulunmaması, mahkeme kararı ya da kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici malı olmaması veya bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi durumunda bağlanır. 2017 yılında muhtaç aylığı tutarı, muhtaç engelliler ile yetim çocukların her birine aylık olarak 601,43 TL olarak verilmektedir⁴¹. 2016 yılında 2.089 yetim ve 1.645 engelli olmak üzere toplam 3.734 kişiye muhtaç aylığı ödemesi yapılmıştır (VGM, 2016:51-2).

3.2.3.2.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Burs Hizmeti

27/02/2008 tarihli ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve 27/09/2008 tarihli Vakıflar Yönetmeliğinin ilgili hükümleri gereği Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ortaokul ve liselerde öğrenim gören öğrencilere, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ve 20/08/2013 tarihli Vakıflar Genel Müdürlüğü Yükseköğretim Burs Yönetmeliği

⁴¹ <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=14>

hükümleri gereği 2012 yılından beri yükseköğrenim öğrencilerine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından burs verilmektedir⁴².

İlkokul, ortaokul ve liselerde öğrenim gören öğrencilerden özel okula giden öğrenciler, açık lise tarzı okullarda okuyan öğrenciler, ailesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü Ortaöğretim bursu alan başka bir aile bireyi bulunan öğrenciler, kamu kurum ve kuruluşlarından burs alan öğrenciler ve muhtaç aylığı alan öğrenciler Vakıflar Genel Müdürlüğünden burs alamazlar. Burs alamaya hak kazanan öğrenciler ise her eğitim dönemi boyunca 9 ay süreyle 60 TL burs yardımı yapılmaktadır. Yükseköğrenim öğrencilerinden sürekli bir işte çalışarak en az asgari ücret düzeyinde gelire sahip olan öğrencilere, polis akademisi ile askeri okul öğrencilerine, ek süre öğrenim gören öğrencilere, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine, muhtaç aylığı alan öğrencilere ve kamu kurumlarından eğitim yardımı ve burs alan öğrencilere Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yükseköğretim bursu verilmemektedir. Burs almaya hak kazanan öğrenciler ise 8 ay süreyle 200 TL burs yardımı yapılmaktadır⁴³.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2016 yılında ilkokul-ortaokul ve liselerde okuyan 15.000 öğrenciye, 5700 yükseköğrenim öğrencisine karşılıksız burs verilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de yükseköğrenim gören 262 yabancı uyruklu öğrenciye 8 ay süreyle aylık 200 TL burs verilmiştir (VGM, 2016:50).

3.2.3.2.4. Yabancı Uyruklu Fakir ve Garip Hastaların Tedavi Ettirilmesi

Osmanlısınırları içinde yer almış ve vakfiyelerde darüşşifa hayır şartı bulunan ülkelerle yapılan anlaşmalar neticesinde fakir ve garip hastaların tedavisi ülkemizdeki Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nde yapılmaktadır. Bu kapsamda 2016 yılında Kosova Cumhuriyeti İslam Birliği Başkanlığı ve Makedonya Cumhuriyeti İslam Dini Birliği Başkanlığı ile protokoller imzalanmıştır. Yabancı uyruklu fakir ve garip hastaların tedavi ettirilmesi kapsamında Kosova’dan 18 Makedonya’dan 16 fakir ve garip hasta Türkiye’ye getirilmiştir. Bu hastaların tüm masrafları karşılanmış ve tedavi edilerek ülkelerine geri gönderilmiştir (VGM, 2016:52).

⁴² <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=15>

⁴³ <http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=15>

3.2.3.3. Mili Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilk ve orta öğretim öğrencilere verilen burslar 17/6/1982 tarihli 2684 Sayılı İlköğretim ve ortaöğretimde parasız yatılı veya burslu öğrenci okutma ve bunlara yapılacak sosyal yardımlara ilişkin kanun ile belirlenmiştir.

10/7/2008 tarihli ve 26932 sayılı Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında burs, parasız yatılılık ve sosyal yardımlar yönetmeliğine göre parasız yatılılık ve bursluluk sınavına katılacak öğrencilerde aranan şartlar:

- a) “Türkiye Cumhuriyeti veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmak.”
- b) “Parasız yatılı olarak öğrenim göreceği kurumda öğrenci olmak veya mevzuatta belirlenen kayıt şartlarını taşımak.”
- c) “Uzun süreli tedavi gördüğünü sağlık raporu ile belgelendirenler hariç olmak üzere buldukları sınıfta bir yıllık olmak.”
- ç) “Ortaöğretim kurumlarında, sınavın yapıldığı ders yılında okuldan tasdikname ile uzaklaştırma veya daha ağır bir ceza almamış olmak.”
- d) “Ailenin yıllık gelir toplamından fert başına düşen net miktarın, içinde bulunulan malî yılın bütçe kanununun işaretli cetvelinde belirtilen Millî Eğitim Bakanlığı okul pansiyon ücretinin en azının dört katını geçmemek kaydıyla maddî imkânlardan yoksun bulunmak” olarak belirlenmiştir.

10/7/2008 tarihli ve 26932 sayılı Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında burs, parasız yatılılık ve sosyal yardımlar yönetmeliğinde; parasız yatılılık ve bursluluk kontenjanlarının; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kapsamına giren öğrencilere %15'i, oturdukları yerde ilköğretim okulu bulunmayan öğrencilere %10'u, öğretmen çocuklarına %25'i ve diğer öğrencilere %50'sinin ayrıldığı belirtilmiştir. Şartların uygun olması durumunda, bir defa olmak üzere, en az bir ders yılı parasız yatılı öğrenim gören öğrenciler burslu, burslu öğrenim gören öğrenciler parasız yatılı öğrenciliğe geçirilebileceği belirtilmiştir.

Ayrıca bu yönetmeliğe göre İlköğretim okullarında burslu ve orta öğretim kurumlarında parasız yatılı veya burslu okuyan öğrencilerin parasız yatılılığı veya bursluluğu orta öğrenimlerini tamamlayıncaya kadar aşağıdaki şartların dışında devam eder.

- Bir defadan fazla sınıfta kalma,
- Orta öğretimde son sınıfta beklemeli duruma düşme,
- Cezası ertelenmiş olsa bile bir suçtan dolayı mahkûm olma (taksirli suçlar ve kabahatler hariç),
- Örgün eğitim dışına çıkarılma cezası almış olma,
- Okuldan mazereti bulunmadan ayrılan, okulu terk etme,
- Parasız yatılı veya burslu okumaktan isteğiyle vazgeçme,
- Bursluluk veya parasız yatılılığı kazanma durumunda belirlenen sürede kaydını yaptırmama.

Parasız yatılı öğrencilere bütçe imkanları dahilinde sosyal yardım yapılmaktadır. Parasız yatılı kalan öğrencilere gömlek, ayakkabı gibi belli adetlerde eşyalar verilmek ve ilköğretim öğrencilerine 100, orta öğretim öğrencilerine 125 gösterge rakamlarının, memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarlarda; yabancı uyruklu soydaş öğrencilere ise bu miktarların iki buçuk katı harçlık olarak öğrenimi süresince verilmektedir. Bu harçlıklar her ay ödenmekte olup yaz tatillerinde de verilmektedir. Ayrıca her dönem başında eğitim öğretim araçlarını karşılamalar için bir aylık harçlık tutarında ayrı ödeme yapılmaktadır.

İlköğretim ve orta öğretim kurumlarındaki öğrencilere verilecek burs miktarı ise her yıl Maliye Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenecek gösterge rakamının memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpımı sonucu tespit edilmektedir.

3.2.3.4. Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu

Kredi Yurtlar Kurumu tarafından yüksek öğrenim öğrencilerine verilen burslar, 6/3/2004 tarihli ve 25394 sayılı yüksek öğrenim öğrencilerine burs kredi verilmesine ilişkin kanun ile düzenlenmiştir. Kanunun amacı yurt içinde ve dışında

yükseköğrenim gören öğrencilere burs, kredi ve nakdî yardım konularında şartları ve usulleri belirlemektir. Ayrıca bu kanunla kamu kurum ve kuruluşlarının yükseköğretim öğrencilerine burs vermesi uygulaması kaldırılmıştır. Belediyeler tarafından yükseköğretim öğrencilerine verilen bursların Yükseköğrenim Kredi Yurtlar Kurumuna bildirilmesi uygun görülmüştür.

Burstan yararlanabilecek öğrenciler⁴⁴;

- Ön lisans öğrencileri,
- Lisans öğrencileri,
- Yüksek Lisans Öğrencileri, hazırlık sınıfları hariç,
- Açık Öğretimde yalnızca önceliğe sahip öğrenciler yani şehit çocuğu veya şehit bekar ise bekar kardeşi, anne ve babası vefat edenler vb.,
 - Dört yıllık okulların üçüncü sınıfına dikey geçiş sınavıyla ara vermeden kayıt yaptıran öğrenciler,
 - ÖSYM sınavın sonucunda alınan ham puanla herhangi bir puan türünde ilk 100'e giren öğrenciler,
 - Amatör Milli Sporcu belgesi olan öğrenciler olarak belirlenirken, burstan yararlanamayacak olan öğrenciler ise;
 - Kurumdan daha önce burs ya da öğrenim kredisi almış öğrenciler,
 - Öğrenim kurumuna kayıt tarihinden itibaren bir öğrenim yılı kaybı bulunan öğrenciler,
 - Yabancı uyruklu öğrenciler,
 - Polis akademisi ve askeri okul öğrencileri,
 - Ek süre öğrenim gören öğrenciler,
 - Yüksek lisans öğrencilerinin hazırlık sınıfında olan öğrenciler,
 - Gerçeğe aykırı beyan veren öğrenciler,
 - Burs yönetmeliğine göre burs almaya hak kazanmayan öğrenciler olarak belirlenmiş ve bursun kesilme durumları ise;
 - Başarısız olma,
 - Öğretim kurumundan ayrılma, çıkarılma ya da geçici olarak uzaklaştırılma,
 - Okula devam etmeme, kayıt dondurma,
 - Sağlık problemleri nedeniyle okula devam etmeme,

⁴⁴ <http://yurtkur.gsb.gov.tr/Sayfalar/2441/2390/GenelBilgiler>

- Bir yıl öğretimde başarısız olunması veya bir yıl ara verme,
- Öğrenim kurumunun kapatılması,
- Kurum yurtlarından süresiz çıkarılma cezası almış olma,
- Kesin hükümle mahkum olma olarak belirlenmiştir.

3.2.3.5. Belediyeler

2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediyeler Kanununun 14. maddesinde sosyal hizmet ve yardım yapma veya yaptırma belediyenin görev ve sorumlulukları arasında gösterilmiştir. Bu kanuna göre;

“Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yükseköğrenim öğrenci yurtları; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır.”

Belediyelerin sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri bütçeleri ile doğru orantılıdır. Aynı zamanda sosyal hizmet ve yardım sunulacak vatandaşların sosyo-ekonomik durumu da belediyelerin faaliyetlerini etkilemektedir. Belediyelerin faaliyetlerini etkileyen bir diğer unsur ise belediyelerin büyüklüğüdür.

Sosyal yardım veren kamu kuruluşları arasında sosyal yardım harcamalarında en büyük pay Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına aittir. Daha sonra ise Yurtkur ve belediyeler gelmektedir. Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığının yapmış olduğu sosyal yardım harcamaları içinde ise en büyük pay genel sağlık sigortası primlerine aittir. Genel sağlık sigortası primlerini SYDV’ler tarafından verilen sosyal yardımlar için yapılan harcama ve evde bakım yardımı için yapılan harcamalar takip etmektedir. Sosyal yardım hizmeti veren kamu kuruluşlarının sosyal yardım harcamalarının GSYH’ye oranı 2014 yılında % 1,24 iken 2015 yılında % 1,25 olmuştur.

Tablo 38: Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları

Kurum	Yardım Türü	2014		2015	
		Yararlanıcı Sayısı (2)	Gider Bin TL	Yararlanıcı Sayısı (2)	Gider Bin TL
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Yaşlı ve Engelli Aylığı	1 300 371	3 602 741	1 294 932	4 129 564
	Sosyal ve Ekonomik Destek (Çocukları Muhtaç Aileler)	80 281	342 371	101 561	476 561
	Evde Bakım	450 036	3 982 549	467 778	4 378 200
	SYDV'ler (Fon) Tarafından Verilen Tüm Sosyal Yardımlar	3 005 898	4 351 800	3 017 969	4 852 751
	Genel Sağlık Sigortası Primleri	9 368 920	6 132 726	8 983 853	6 405 637
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Muhtaç Aylığı (yetim ve engelliler)	3 598	20 815	3 626	21 582
	İmaret Hizmetleri	20 215	23 386	20 215	25 670
	Burs (ilk ve orta öğretimdeki muhtaç öğrenciler)	15 000	8 100	17 658	12 353
MEB	Burs (ilk ve orta öğretimdeki muhtaç öğrenciler)	285 639	338 837	244 141	442 668
Yurtkur	Burs (yüksek öğretimdeki muhtaç öğrenciler) (1)	385 500	1 140 029	375 284	1 266 752
TKİ-TTK	Kömür Yardımı	2 159 190	733 932	2 139 667	804 985
Belediyeler	Tüm Sosyal Yardımlar	-	939 592	-	1 250 000
Toplam			21 616 878		24 066 723
Toplam/GSYH (Yüzde)			1,24		1,25

(1) Üniversitelerin kendi bütçelerinden öğrencilere verdikleri yardımlar bu rakama dahil değildir.
(2) SYDV'ler (Fon) tarafından verilen tüm sosyal yardımlar ile TKİ-TTK kömür yardımında yararlanıcı sayısı hane sayısını, diğer yardım programlarında ise kişi sayısını ifade etmektedir.

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2016

SONUÇ

Yoksulluk tarih boyunca var olan olgulardan biridir. Ancak günümüzde yaşanan yoksullukla daha önceki dönemlerde yaşanan yoksulluk aynı değildir. Bu konuda birçok araştırmacı uzlaşmış durumdadır. Daha önceki dönemlerde yoksulluk daha çok kıtlık, savaşlar, doğal afetler gibi nedenler sonucunda meydana gelmiştir. Günümüzde ise üretimin çok fazla olmasına rağmen daha önceki dönemlere göre yoksulluk azalmamıştır. Yoksulluk çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte ise yoksulluk daha fazla görünür hale gelmiştir.

Dünyanın en önemli sorundan bir olarak görülen yoksulluk, 1980'li yıllarda refah devleti politikalarının yerini neoliberal politikalara bırakmasıyla birlikte daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Bu durma küreselleşmenin de eklenmesiyle birlikte yoksulluk daha çok derinleşmiştir. Hem ülke içindeki gelir farklılıkları hem de ülkeler arasındaki gelir farklılıkları hiçbir dönemde olmadığı kadar büyümüş ve kapanmayacak noktalara ulaşmıştır. Bu durum yoksulluk konusunun önemini arttırmış ve bu konuda yapılan çalışmalara hız kazandırmıştır. Dünya Bankası, OECD ve UNDP gibi kuruluşlarda yoksulluk konusuna özel önem vermiş ve bu alanda çalışmalar yapmışlardır. Genel olarak yapılan çalışmalarda yoksulluğun subjektif bir özellik taşıması, yoksulluğun yaşanan topluma, kültüre, ülkeye göre değişebilmesi nedeniyle üzerinde uzlaşmaya varılan bir tanımla yapılamamıştır. Fakat yoksulluğa farklı açılardan yaklaşan farklı yönlerini ortaya çıkaran tanımları yapılmıştır. Yoksulluğun kalıcı olarak azaltılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu durum yoksullukla mücadele politikalarını gündeme getirmiştir. Yoksullukla mücadele özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren önem kazanmaya başlamış ve 2000 yılında kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri ile hız kazanmıştır. Binyıl Kalkınma Hedefi doğrultusunda aşırı yoksulluğun ve açlığın azaltılması amaçlanmıştır.

Türkiye'de ise yoksulluk çalışmaları özellikle 1990'lı yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Bu alanda yapılan çalışmalardaki artış gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve yoksulluğun artmasının sonucu olarak görülmüştür. Özellikle 1980'li yıllardan sonra ülkede gelir dağılımındaki dengesizlik ve yoksulluk artmıştır. Uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar gelir dağılımındaki dengesizliğin ve

yoksulluğun artmasında etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda ise kırsal alandan kentlere yaşanan göçler, ekonomik krizler sonucunda kentlerde yoksulluk daha fazla görünür bir hal almıştır. Yoksulluğun artması, gelir dağılımındaki adaletsizliğin büyümesi ve geleneksel dayanışma biçimlerinin yoksullukla baş edemez hale gelmesi ülkemizdeki yoksulluk çalışmalarının artmasının nedenlerinden biri olmuştur. Türkiye'de yoksulluk geçmiş dönemlerde geleneksel dayanışma biçimleri ile aşılabilmekteyken günümüzde kentleşme, bireyselleşme ve yoksulluğun geçici olmaktan çok kalıcı bir hal almasıyla bu durum imkansız hale getirmiştir. Geleneksel dayanışma biçimlerindeki yaşanan bu çözülme ise devletin koruyuculuğuna duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde 2002 yılından sonra her yıl bireysel gelir dağılımını veren çalışmalar düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada 2000 yılı sonrası Türkiye'de yoksulluk ve sosyal politika konusu ele alınmıştır. Ülkemizde yoksulluk ve sosyal politika ile ilgili gelişmeler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ülkemizde 2000 yılından sonra yoksulluğu yansıtan veriler analiz edilmeye çalışılmıştır. Yine bu konuda 2000 yılından sonra kalkınma planlarında yer alan hedef ve amaçlar incelenmeye, yayınlanan sosyal koruma verileri değerlendirilmeye ve yoksullukla mücadelede etkin olan sosyal yardımların kamu kuruluşlarındaki faaliyetlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Yoksulluğu yansıtan verilerden birisi gelir dağılımıdır. Gelir dağılımı ülkelerdeki yoksulluğu yansıtan en önemli verilerdendir. Ülke içindeki gelir dağılımı adaletsizliği ne kadar çok ise yoksullukta bir o kadar yoğundur. 2000'li yıllardan sonra Türkiye'deki gelir dağılımı incelendiğinde; Gelir dağılımını yansıtan verilerden biri olan eşdeğer hanehalkı kullanılabilir % 20'lik fert gruplarına bakıldığında 2000'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte ilk % 20'lik gruba girenlerin oranında zaman içinde artma ve azalma yaşansa da genel olarak baktığımız da ilk % 20'lik gruba girenlerin oranında artış olduğu son % 20'lik gruba girenlerin oranında ise azalma olduğu görülmektedir. Yine gelir dağılımındaki eşitsizliği yansıtan ölçütlerden bir diğeri olan gini katsayısına baktığımız zaman da 2000 yılından günümüze gelindiğinde gini katsayısında bir azalma olduğu görülmektedir. Veriler neticesinde 2000'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte gelir dağılımı konusunda ülkemizde olumlu bir gelişmenin yaşandığı söylenebilir.

TÜİK verilerinde; satın alma paritesine göre hesaplanan yoksul sayısı, yoksulluk oranı, yoksulluk açığı verilerinde 2006-2015 yılları arasında artış ve azalış söz konusu olsa da genel olarak baktığımızda 2006 yılından 2015 yılına gelindiğinde bu verilerde olumlu bir azalmanın olduğu görülmektedir. Yoksulluk sınırında ise sürekli bir artış yaşanmıştır. Yoksulluk sınırı kişi başına günlük 2,15 doların altı olan fert yoksulluk oranı 2007 yılında % 0,52 iken 2015 yılında % 0,06'ya düşmüş ve yoksulluk sınırı kişi başına günlük 4,3 doların altı olan fert yoksulluk oranı 2007 yılında % 8,41 iken 2015 yılında % 1,58'e düşmüştür. Fert yoksulluk oranı hem kişi başına günlük 2,15 doların altı hem de kişi başına günlük 4,3 doların altı verileri 2007 ve 2015 yılları karşılaştırıldığında ciddi bir azalmanın olduğu görülmektedir.

Sosyal koruma verilerine baktığımızda ise sosyal korumanın hastalık/sağlık bakımı, engelli/malül, emekli/yaşlı, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik ve sosyal dışlanma verilerini kapsadığı görülmektedir. Sosyal koruma için yapılan harcamalarında 2000 ve 2015 yılları arasında sürekli bir artış yaşanmıştır. Sosyal koruma harcamalarında en büyük payın ise emekli/yaşlılara yapılan harcamalar olduğu görülmektedir. Bu harcamaları hastalık/sağlık bakımı harcamaları ve dul/yetim harcamaları takip etmiştir. Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı 2015 yılında % 12'dir. Sosyal koruma gelirlerinde ise en büyük pay devlet katkılarına aittir. Ayrıca sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayısında da artış yaşanmıştır. Sosyal koruma kapsamında olan kişilerin çoğalmasından dolayı yoksulluğun önlenmesi ve yoksullukla mücadele açısından çok önemlidir.

Gelir dağılımını yansıtan verileri, sosyal koruma verilerini ve yoksullukla ilgili verileri 2000 yılı ve sonrası için genel olarak değerlendirdiğimizde, olumlu gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Bu gelişmenin yaşanmasında ise ekonomik büyüme ve yoksullukla mücadele politikalarının etkili olmuştur. Fakat yaşanan bu gelişmeler yoksulluk sorununu ortadan kaldırmaya yetecek düzeyde değildir. Bu nedenle yoksulluğu kalıcı bir şekilde azaltacak yoksullukla mücadele politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yoksullukla mücadelede genel olarak dünyada iki farklı uygulama görülmektedir. Bunlar geniş kapsamlı güvenlik ağı öngören doğrudan yoksullukla mücadele politikaları ve ekonomik büyümeyi sağlayarak, işsizliği azaltarak dolaylı olarak yoksullukla mücadele politikalarıdır. Ülkemizde 1990'lı yıllara

kadaryoksullukla mücadele gündemde fazlaca yer alan bir konu olmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yoksulluk ülkenin genel durumunu yansıtmıştır. Bu nedenle yoksullukla mücadele daha çok kalkınmanın gerçekleşmesi olarak görülmüştür. Türkiye’de muhtaç engelli ve yaşlılara yönelik yoksullukla ilgili düzenleme 1976 yılında 2022 sayılı kanunu ile gerçekleşmiştir. Bu düzenlemeyi sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik fonunun kurulması ve yeşil kart uygulaması takip etmiştir.

Türkiye’de yoksullukla mücadele konusuna kalkınma planlarında da önem verilmiştir. 2000 yılı sonrası için Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planlarına bakıldığında yoksullukla ilgili durum analizlerinin yapıldığı, bu alandaki amaçların ve hedeflerin belirlendiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ise yoksulluk kalkınma planlarında, gelir dağılımıyla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Yoksullukla mücadelede sosyal içermeye ve sosyal korumaya önem verilmiştir. Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve ekonomik büyümenin yoksulların lehine olması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yoksullukla mücadele kapsamında yapılan uygulamaların ise son dönemlerde gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağladığı belirtilmiştir.

Türkiye’de yoksullukla mücadeledesosyal yardım programları da önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde sosyal yardım kapsamında STK’lar, yerel yönetimler ve yetki verilen kamu kuruluşları etkin rol oynamaktadır. Bu kurumlar arasında işbirliği ve iletişim eksikliğinin bulunması bu kurumlar tarafından verilen yardımlardan aynı kişilerin faydalanmasına yol açmaktadır. Bu durum ise yardımlara karşı bağımlılık yaratmakta ve yardımlara bağımlı bir grubun oluşmasına yol açmaktadır. Geliştirilen ve 2011 yılında faaliyete geçirilen "Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi" kamu kurumları arasındaki yardımlarda mükerrer yardımların önlenmesi ve yardımların ihtiyaç sahiplerine daha etkin ulaşması açısından önemli gelişmedir. Bu sistemle yardıma başvuran kişilerin başka kamu kurumlar tarafından aldığı yardımlar, üzerlerine kayıtlı mal varlıkları, sosyal güvenlik bilgileri gibi farklı kurumlardaki bilgilerine sistem üzerinden erişilebilmektedir. Fakat belediyeler ve STK’lar tarafından verilen yardımlar bu sistemde gözükmemektedir. Bu durum kamu kuruluşları, belediyeler ve STK’lar tarafından verilen yardımlarda mükerrerliğe yol açabilmektedir.

Ülkemizde uygulanan sosyal yardım programlarına baktığımızda, zaman içinde farklı ihtiyaçlar doğrultusunda farklı gruplara yönelik farklı yardım programlarının geliştirildiği görülmektedir. Bu yardım programlarından faydalananların sayısında ise yıllar içinde artmıştır. Sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kamu kurumlarındaki dağınıklık ve çok başlılık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ve sosyal yardımlarının bu kurum bünyesinde toplanması ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda farklı kurumlar tarafından verilen birçok yardım Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmiştir. Sosyal yardımların büyük bir kısmının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilmesine rağmen başka kamu kuruluşları tarafından da sosyal yardımların verilmeye devam ettiği görülmektedir.

Ülkemizde sosyal yardım hizmeti veren kamu kuruluşları; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu, Türkiye Kömür İşletmeleri-Türkiye Taşkömürü Kurumu ve Belediyelerdir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen sosyal yardım programları dışında yoksul ailelerin çocuklarına aile yanında bakımını sağlamak için ve aile bütünlüğünün korunması amacıyla sosyal ve ekonomik destek yardımları da verilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ise imaret, muhtaç aylığı, burs, yabancı uyruklu fakir ve garip hastaların tedavi ettirmesi yardımları verilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından ise kendi eğitim gruplarına yönelik burs hizmetleri verilmektedir. Belediyelerin yardımları ise belediyenin büyüklüğü, bütçesi ve faaliyet gösterdiği yerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre değişebilmektedir. Belediyeler tarafından verilen sosyal yardımların dışında diğer kamu kurumları tarafından verilen yardımlar birbiriyle çok fazla çıkışmamaktadır. Bazı yardımlarda yardımlardan yararlanma şartı olarak diğer kamu kurumlarından aylık, burs gibi yardımlar almama şartı getirilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı vermiş olduğu yardımları aile yardımları; eğitim yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, yaşlı ve engelli yardımları, proje destekleri ve istidam yardımları olmak üzere ayrı başlıklar altında ele almıştır. Aile yardımı kapsamında 2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür vakıflar tarafından ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaya

başlanmış, 2012 yılında eşi vefat eden kadınlara yönelik nakdi yardım programı uygulanmaya başlanmış, 2013 yılında muhtaç asker ailesi yardımı, 2015 yılında doğum yardımı, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı verilmeye başlanmıştır. Ayrıca gıda, barınma ve TOKİ ile işbirliği içinde yürütülen sosyal konut yardımı da aileye yönelik olarak verilen yardımlardandır.

Eğitim yardımları, sosyal yardımlar içinde yoksulluğun nesiller arası aktarımını önlemesi amacı taşıması bakımından önemlidir. SYDVF içinde 2002 yılında eğitim yardımlarının payı % 23 iken 2016 yılında % 29 olmuştur. Eğitim yardımlarının da farklı ihtiyaçlar doğrultusunda farklı programlar altında sunulduğu görülmektedir. Bu kapsamda şartlı eğitim yardımı, eğitim materyali yardımı, öğle yemeği yardımı, öğrenci taşıma barınma ve iaaşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması, yurt yapımı, tutuklu ve hükümlülerin açık öğretim kayıt ve sınav giderleri için verilen yardım, öğrencilere verilen burslar ve 2003-2004 eğitim öğretim yılından itibaren ders kitaplarının ücretsiz dağıtımını yardımları verilmektedir. Şartlı eğitim yardımları öğrencilerin öğrenim gördüğü kademelere göre değişmektedir.

Şartlı sağlık yardımları ve GSS gelir tespiti sonucu prim ödeme gücü olmayanlara yönelik primlerin devlet tarafından ödenmesi uygulaması ise sağlık alanında yapılan yardımlardandır. Ayrıca özel amaçlı yardımlar olarak adlandırılan aşıları, acil durum yardımları, terör zararı yardımları ve 2016 yılına verilmeye başlanan yabancılara yönelik sosyal uyum yardımları sosyal yardımlar içinde önemli yardımlardır.

Yaşlı ve engellilere yönelik verilen yaşlı, engelli veya engelli yakını maaşı olarak bilinen yardım ise 1976 yılında 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” ile düzenlenmiştir. Ağır engelli hastaların bakımı için de evde bakım yardımı verilmektedir. Ayrıca Vakıflar genel müdürlüğü tarafından muhtaç durumda bulunan annesi veya babası olmayan ile engellilere muhtaç aylığı verilmektedir. Engelliler ve yaşlılara yönelik yardımlar, engelli ve yaşlıların toplumsal hayatta daha çok yer almaları bakımından önem arz etmektedir. Proje destekleri ve eğitim yardımları ise çalışabilecek durumda bulunan yoksul vatandaşların toplumsal hayatta aktif katılımını ve yardım almadan kendi ayakları üzerinde durabilmeleri amacı taşıması

bakımdan çok önemlidir.Sosyal yardım programlarının yoksullukla mücadele kapsamında farklı alanda çeşitli destekler sunduğu görülmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamında kamu kuruluşları tarafından verilen sosyal yardımların 2000 yılından günümüze kadar olan sürecini genel olarak değerlendirildiğinde bu alanda verilen yardımların ve yardımlardan faydalananların sayısının arttığı görülmektedir. Sosyal yardımların büyük bir çoğunluğunun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilmesi ile doğru orantılı olarak yardım miktarları içindeki büyük payda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aittir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2015 yılında verilen sosyal yardımların miktarı sosyal yardım veren kamu kuruluşlarındaki yardım miktarlarının % 84'ten fazlasını oluşturmaktadır. 2015 yılında kamu kuruluşları tarafından verilen yardımlar içinde en fazla gider genel sağlık sigortası primlerine aittir. Bunu SYDV'ler tarafından verilen tüm sosyal yardımlar ve evde bakım yardımı izlemektedir. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yayınlanan verilerde bazı yardımlarda yardımlar için aktarılan kaynak miktarları ile kullanılan kaynağın aynı olmadığı görülmüştür. Bu durum verilecek yardımların iyi analiz edilmesini ve ihtiyaç doğrultusunda kaynak aktarılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan verilen sosyal yardımların bazı şartları ise yoksul durumda bulunan, muhtaçlık sınırının altında yaşayan kişilerin ya da ailelerin bu yardımlara ulaşmasını önlemektedir. Özellikle hanede hiçbir sağlık güvencesine sahip hane üyesinin bulunmaması şartı aranan şartlı eğitim ve sağlık yardımlarında sigortalı çalışan yoksulların sistem dışında kalmasına ve yardımlardan yararlanamamasına neden olmaktadır. Bu durum ise yoksulluğun nesiller arası aktarımını önlemek için eğitime verilen önem ile çelişmektedir. Verilen birçok yardımda yardımdan yararlanan kişinin sosyal güvencesinin olmaması şartı aranmaktadır. Bu durum kayıt dışı istihdama teşvik etmektedir. Ayrıca aileler yardımlarının kesilmemesi için sigortasız çalışmayı sorun etmemektedir. Son dönemde uygulamaya konan istihdam teşviki olarak sigortalı işe girenlerin 1 yıl boyunca şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarının kesilmemesi uygulaması ise bu alanda yapılan önemli yeniliklerdendir.

Yoksulluğu önlemek için geliştirilen sosyal politikaların yoksulluğu önlemede etkin olup olmadığı, ihtiyaçlara cevap verip vermediği iyi değerlendirilmelidir. Yoksullukla mücadelede önemli yere sahip olan sosyal yardımların işlevselliği iyi

analiz edilmedir. Ayrıca yoksulluk çalışmalarında yoksulluğun nedenlerinin de iyi analiz edilmesi gerekmekte ve analiz sonuçları doğrultusunda ihtiyaç odaklı planlamalar yapılmalıdır. Yoksulluğu önlemek için üretilen sosyal politikaların yoksulları pasif alıcı haline getirecek nitelikte olmamasına özen gösterilmelidir. Yoksulluğu önlemek için geliştirilen politikaların yoksulları sosyal hayatın içinde aktif şekilde var olmalarını sağlayacak yapıda olmalıdır. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmalara özen gösterilmelidir.

Sonuç olarak Dünya ve ülkemizde yoksulluk alanında yapılan çalışmalarda artışın yaşandığı görülmektedir. Yoksulluğun daha fazla görünür hale geldiği günümüzde yoksulluğun azaltılması için çözüm önerileri aranmaktadır. Türkiye’de 2000 yılından günümüze kadar olan süreçte yoksulluk göstergelerini değerlendirdiğimizde gelir dağılımında iyileşme ve yoksulluk verilerinde genel bir azalmanın olduğu görülmektedir. Bu olumlu gelişmede ekonomik büyüme ve uygulanan yoksullukla mücadele politikalarının etkili olmuştur. Yoksulluk verilerinde yaşanan bu olumlu gelişmenin sürdürülmesi ve daha olumlu bir boyuta taşınması ihtiyacı ise devam etmektedir. Ayrıca yoksulluk mücadele de önemli olan sosyal yardımların farklı ihtiyaç gruplarına yönelik olarak farklı sosyal destekler sunduğu bu desteklerde zaman içinde artış yaşandığı ve ihtiyaçlar doğrultusunda farklı yardım programları geliştirildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Reşat, “Yoksullukla Mücadele Etmek Kim(ler)in Görevidir?”, *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, (Ed. Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan), Birleşik Yayınevi, Ankara, 2013.

Açıkgöz, Reşat ve Yusufoğlu, Ömer Şükrü, “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı:1, 2012, s. 76-117, (Erişim)<http://www.itobiad.com/download/article-file/92770>, 10 Eylül 2016.

Aksan, Gamze, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, 2012, s.9-19, (Erişim)<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/83>, 12 Kasım 2016.

Aktan Can Coşkun ve Vural İstiklal Yaşar, “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Editör: Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002, (Erişim)<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf>, 20 Nisan 2016.

Alper, Yusuf, “Sosyal Güvenlik”, *Sosyal Politika*, Editörler: Aysen Tokol-Yusuf Alper, Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa, 2014, s. 203-238.

Altan, Zühtü, *Sosyal Politika*, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No:1744, Açıköğretim Fakültesi, Yayını No: 900, 1. Baskı, Eskişehir, 2007.

Arabacı, Yüksel, *Sosyal Politika*, “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, Editörler: Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Bursa, Dora Yayınları, 5. Baskı 2014.

Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin, “Dünya ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2011, s. 60-76, (Erişim)<http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066566/5000061990>, 20 Nisan 2016.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.**2015 Yılı Faaliyet Raporları.** (Erişim)<http://www.aile.gov.tr/data/56d469a8369dc56f90d98bbd/2015%20Y%C4%B1%20Bakanl%C4%B1k%20%20C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, 19 Mart 2017.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.**2016 Yılı Faaliyet Raporları.** (Erişim)<http://www.aile.gov.tr/data/58b58e4c691407119c139239/2016%20%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, 19 Mart 2017.

Aykaç, Mustafa, "Küreselleşme ve Sosyal Politika", *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı:1, Güz, 2006, s. 48-53.

Aysan, Mehmet Fatih, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'deki Sosyal Politikalar", *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı:1, Güz, 2006, s. 61-64.

Aysoy, Mehmet, "Sosyal Devletin Sosyolojisi", *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı:1, Güz, 2006, s. 31-33.

Aytaç Ömer, "Yoksulluk, Kentsel Sınıfsal ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/ Mekansal Yarıлма ve Suçlaştırılma Mekanizmaları", *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Ed. Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2013.

Bağdadioğlu, Enis (2003), **Sosyal Hizmetler Sempozyumu**, Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler, Ankara, Yayımlayan: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu, 2006.

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü**, Genel Yayın No:144, Yayın Serisi: Araştırma Serisi, Ankara, 2010.

Bıçkı, Doğan, "Kentsel Yoksulluğun Kültüralist Okumaları", *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* Ed. Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2013.

Buğra, Ayşe, “Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika”, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2008,(Erişim)http://www.obarsiv.com/pdf/ayse_bugra2.pdf, 25 Nisan 2016.

Buğra, Ayşe, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Baskı, 2015.

Buğra, Ayşe ve Keyder Çağlar, **Sosyal Politika Yazıları**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013.

Buğra, Ayşe ve Keyder, Çağlar, “Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi”, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, Ajans-Türk A.Ş., 2003.

Çakır, Özlem, “Sosyal Dışlanma”,**Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:3, 2002,s. 83-104, (Erişim)<http://www.sbe.deu.edu.tr/Dergi/cilt4.say%C4%B13/4.3%20cakir.pdf>, 12 Kasım 2016.

Coşkun, Selim ve Tireli, Münir (2010), “Dünya Bankası ve UNDP’nin Küreselleşme- Yoksulluk İlişisine Yönelik Yaklaşımları”, **T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma**, Cilt:1 Sayı:1(Ocak-Haziran), 2010, s. 41-55.

Dağdemir, Özcan, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987–1994”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**,Editör: C.C.Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını,Ankara, 2002,(Erişim)<http://canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemic.pdf>, 20 Kasım 2016.

Deniz, Önder, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Sosyal Politikaların Gelişimi (1930-1940)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:22, 2012, s.246-269, (Erişim) http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi22_pdf/2_tarih/deniz_ender.pdf, 21 Şubat 2017.

Dilik, Sait, “Atatürk Dönemi Sosyal Politika”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:40, Sayı:1, 1985, s.93-102 (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054055/5000051370>, 3 Nisan 2017.

Dinçoflaz, N.Janset, *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

Doğan, Eda, *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2014.

DPT, *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*, Türkiye, 2010.

DPT, (2016), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), *Resmi Gazete*, Sayı: 26215, 1 Temmuz 2006.

DPT, *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyon Raporu, "Dokuzuncu Kalkınma Planı"*, Ankara, 2007.

DPT, *Sosyal Hizmetler Ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara, 2001.

DPT, *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001 - 2005*, Ankara, 2000.

Ecevit, Yıldız, “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25 (4), 2003 Özel Eki, 2003, s. 83-88,(Erişim)<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/495.pdf>, 12 Aralık 2016.

Erdoğan, Güzin, “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Editör: C.C.Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002,(Erişim)<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf>, 20 Kasım 2016.

Esping-Andersen, Gosta, "Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri" *Sosyal Politika Yazuları*, Derleyenler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s. 33-100.

Flik, R.J. ve Vanpraag, B.M.S., "Subjective Poverty Line Definitions", *De Economist*, Sayı: 139 (3), 1991, 311-30.

Geremek, Bronislaw, *Poverty: A History*, İngilizceye çev. A. Kolakowska, Massachusetts: Blackwell, 1994.

Gül, Hüseyin, Gül, Songül S. (1997), "Yoksulluk ve Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar", *Mülkiyetliler Birliği Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 199(Mayıs), 1997, s.3-20

Gündoğan, Naci, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Ocak/Şubat Sayısı, 2008, s. 42-56, (Erişim)<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocaksubat2008/Dosya.pdf>, 20 Kasım 2016.

Gürses, Didem, "Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Say: 1 Haziran, 2007 ss.59-74, (Erişim)sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s17/makale/c10s17m4.pdf, 20 Nisan 2017.

İncedal, Sümer, *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

Kalkınma Bakanlığı, (2013), *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, Ankara, 2013.

Kalkınma Bakanlığı, (2016), *2017 Yılı Programı*, 2016(Erişim)http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/26/2017_Program%C4%B1_ResmiGazeteNushas%C4%B1.pdf, 12 Nisan 2017.

Kapar, Recep, "Uluslararası Çalışma Örgütünün Sosyal Koruma Tabanları Yaklaşımı", *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, Cilt: I, Sayı:1, 2015, s. 181-209, (Erişim) <http://www.sosyalkoruma.net/images/sosyalkaorumataban.pdf>, 20 Mart 2017.

Kleinman, Mark, "Kriz mi? Ne Krizi Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim" *Sosyal Politika Yazıları*, Derleyenler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s. 159-193

Koray Meryem, "Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak", *Çalışma ve Toplum*, 2007/4, <http://www.calismatoplum.org/sayi15/koray.pdf>, 25 Nisan 2016.

Kunduracı, Nevzat Fırat, Küreselleşme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri, *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, Yıl:2 Cilt:2 Sayı:3, Ocak-Haziran, 2011, s. 93-100.

Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Marshall, Thomas Humphrey, "Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf" *Sosyal Politika Yazıları*, Derleyenler: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013, s. 19-32.

Memiş, Hasan, "Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi", *Akademik Yaklaşımcılar Dergisi*, Cilt:5 Sayı:1, Bahar, 2014,s. 144-161, (Erişim)<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ayd/article/view/5000125217>, 20 Kasım 2016.

Metin, Banu, *Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik Ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu “Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma”*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara, 2011.

Mingione, Enzo, "İleri Endüstriyel Dünyada Kentsel Yoksulluk: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar (Çeviren: Süleyman İlhan)", *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Editör: Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2013.

Özaydın, Mehmet Merve, *Sosyal Politika*, Derleyenler: Abdurrahman İlhan Erol ve Yener Şişman, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2628, Açıköğretim Fakültesi, Yayını No: 1596, 1. Baskı, Eskişehir, 2012.

Özaydın, Mehmet Merve, “Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/1, 2008, s.163–180, (Erişim), <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/view/123>, 21 Mart 2017.

Özdemir, Süleyman, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2007-57, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2007.

Özdemir, Süleyman, “"Refah Devleti": Altın Çağ'dan Belirsiz Geleceğe", *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı:1, Güz, 2006, s. 26-30.

Özkan, Yunus Emre ve Sıdal ,Süleyman, “Kent Dönüşümü ve Yoksulluk”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 24, 2008, s.22-49, (Erişim)<http://www.egitimbilimtoplum.com.tr/>, 20 Nisan 2016.

Pire, Özge, *Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Isparta, 2011.

Sabah Gazetesi, "Afrikalı Çocuklar İçin Acil Yardım Çağrısı", 2017, (Erişim)<http://www.sabah.com.tr/dunya/2017/02/22/afrikali-cocuklar-icin-acil-yardim-cagrisi>, 22 Şubat 2017.

Sabah Gazetesi, “Sekiz Milyarder3.6 Milyar Kişiden Zengin”, 2017,(Erişim)<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/01/17/sekiz-milyarder-36-milyar-kisiden-zengin>, 17 Ocak 2017.

Savaş, Vural, *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitapevi, 4.Baskı, Ankara, 2000.

Şahin, Tijen, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, Yıl:1 Cilt:1 Sayı:2, Temmuz-Aralık, 2010, s. 71-80.

Serdar, Aysu Bozkır, "Sosyal Politika Kavramı", *Sosyal Politika*, Editörler: Aysen Tokol-Yusuf Alper, Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa, 2014, s. 1-6.

Sosyal Koruma İstatistikleri, "Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar", (Erişim)http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040, 15 Mart 2017.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Proje Destek Programlarımız, (Erişim)<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/proje-destek-programlarimiz/proje-destek-programlarimiz>, 25 Nisan 2017.

sosyapolitika.weebly.com/uploads/1/4/2/0/14207594/sosyal_politika_11.pdf, 10 Nisan 2017.

Şenkal Abdulkadir ve Saripek Doğa Başar, "Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14) 2007/2, s.146-175. <http://acikerisim.kocaeli.edu.tr:8080/xmlui/handle/11493/1719>, 21 Mart 2017.

Şenses, Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2013.

Tayyar, Ayşegül ve Çetin, Birol, "Liberal İktisadi Düşüncede Devlet", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s. 107-120, (Erişim)<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423875000.pdf>, 20 Kasım 2016.

T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, İmaretler, (Erişim)<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=13>, 15 Nisan 2017.

T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Muhtaç Aylığı, (Erişim)<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=14>, 15 Nisan 2017.

T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, VGM Burs Hizmeti, (Erişim)<http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=15>, 15 Nisan 2017.

The World Bank, Introduction to Poverty Analysis, 2005, (çevrimiçi), <http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PovertyManual.pdf>, 28 Ocak 2013.

Tokol, Aysen, “Türkiye’de Sosyal Politika”, *Sosyal Politika*, Editörler: Aysen Tokol-Yusuf Alper, Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa, 2014, s. 59-73.

TÜSİAT, “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk- Avrupa Birliği ile Karşılaştırma”, Aralık, Yayın No: TÜSİAT72000-127295, İstanbul, 2000, (Erişim)<http://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1865-turkiyede-bireysel-gelir-dagilimi-ve-yoksulluk---avrupa-birligi-ile-karsilastirma>, 08 Eylül 2016.

UNDP, Human Development Report 2001, Making New Technologies Work for Human Development, Oxford University Press, UNDP: Geneva, 2001.

UNDP, "2010 İnsani Gelişme Raporu Birleşik Endeksler Açıklama Notu", (Erişim)<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/HD R2010Turkiye.pdf>, 21 Şubat 2017.

UNDP, “Türkiye İnsani Gelişme Endeksi’nde 72. Oldu”, (Erişim)<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2015/12/14/turkey-ranks-72th-in-human-development-index-hdi-.html>, 20 Şubat 2017.

Uzun, Ayşe Meral, “ Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2003, s. 155-173, (Erişim)<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/194.pdf>, 20 Nisan 2016.

VGM, (2017), **2016 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, Şubat, 2017, (Erişim)<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik337.PDF>, 10 Mayıs 2017.

Wharton, C. R., “Reflections on Poverty”, *American Journal of Agricultural Economics*, 72 (5), 1990, 1131-38.

www.sgk.gov.tr/.../03.04.2017+haberiGENEL+SAĞLAIK+SİGORTASI+ARTIK+53+...

Yaşar, M. Ruhat, “Kadın Yoksulluğu: Kimsesiz Kadınlar Kastı”,***Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek***, Editör: Ömer Aytaç ve Süleyman İlhan, Birleşik Yayınevi, Ankara 2013.

Yavuzkanat, Pınar, ***Türkiye’de İllerin Yoksulluk Riskinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi***, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

Yükseköğrenim Kredi ve yurtlar Kurumu, Genel Bilgiler, (*Erişim*)<http://yurtkur.gsb.gov.tr/Sayfalar/2441/2390/GenelBilgiler>, 15 Nisan 2017.

Zincirkıran, Memet, “Sanayi Devrimi ve Sosyal Politikanın Oluşumuna Etkileri”, ***Sosyal Politika***, Editörler: Aysen Tokol-Yusuf Alper, Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa, 2014, s. 7-25.

Zorlu, Abdülkadir, ***Üretim Kapitalizminden, Tüketim Kapitalizmine Üretim ve Tüketim Teorileri***, Glocal Yayınları, Ankara, 2006.